

ISSN 1306 - 3375

T.C.
ANADOLU BİL
MESLEK YÜKSEKOKULU

dergisi

YIL / YEAR 5

SAYI / VOL.19

TEMMUZ/ JULY 2010

İşletme Yönetimi (İngilizce-Türkçe)

Programı

T.C. ANADOLU BİL MESLEK YÜKSEKOKULU dergisi

YIL / YEAR 5

SAYI / VOL. 19

TEMMUZ/ JULY 2010

künye identity

T.C ANADOLU BİL MESLEK YÜKSEKOKULU DERGİSİ

Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi üç ayda bir yayımlanır.

Bu dergide yayımlanan makalelerin telif hakları

Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu'na aittir.

Bu yayımla ilgili olarak Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndan doğan her türlü hak saklıdır.

Tanıtım için yapılacak alıntılar dışında Yüksekokulun izni olmadan çoğaltılamaz.

Bu dergide yayımlanan makalelerdeki görüşler yazarlarına aittir.

Yüksekokul bu görüşler nedeniyle herhangi bir sorumluluk kabul etmez.

Yazışma Adresi

Beşyol Mahallesi İnönü Cad. No: 38

K.Çekmece, İSTANBUL

Telefon: 0 212 425 61 51

Faks : 0 212 425 57 59

www.aydin.edu.tr

ISSN : 1306 - 3375

Onursal Başkan

Dr. Mustafa AYDIN

İAÜ Adına İmtiyaz Sahibi

Prof. Dr. M. Salih ÇELİKKALE

Onur Kurulu

Dr. Mustafa AYDIN

Org. (E) Necdet TİMUR

Prof. Dr. M. Salih ÇELİKKALE

Yük. Müh. Fatih AYDIN

Editör

Prof. Dr. Candan VARLIK

Editör Kurulu

Prof. Dr. Mustafa ÇIKRIKÇI

Prof. Dr. Nurbay GÜLTEKİN

Prof. Dr. Gülümser ÜNKAYA

Prof. Dr. H.Hüsnü GÜNDÜZ

Prof. Dr. Selami GÖZENÇ

Prof. Dr. Yahya Kemal YOĞURTÇU

Prof. Dr. Ali KARACA

Prof. Dr. M. Nazmi ERCAN

Prof. Dr. Yadigar İZMİRLİ

Prof. Dr. Hikmet SAVCI

Prof. Dr. Ali GÜNEŞ

Prof. Dr. İbrahim YILGÖR

Prof. Dr. Hasan SAYGIN

Teknik Sorumlu - Kapak Tasarımı

Öğr. Gör. Yavuz SARSILMAZ

Basım Yeri

Ekbil Matbaacılık

HAKEM KURUL LİSTESİ

Prof. Dr. M. Salih ÇELİKKALE	İst. Aydın Univ.
Prof. Dr. Selami GÖZENÇ	İst. Aydın Univ.
Prof. Dr. Candan VARLIK	İst. Aydın Univ.
Prof. Dr. H. Hüsnü GÜNDÜZ	İst. Aydın Univ.
Prof. Dr. Harun AKSU	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Kamil BOSTAN	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Hayri ÜLGEN	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Mümin YAMANKARADENİZ	İst. Aydın Univ.
Prof. Dr. İbrahim GÜNEY	İst. Aydın Univ.
Prof. Dr. Salih GÜNEY	İst. Aydın Univ.
Prof. Dr. İsmail TOK	İst. Aydın Univ.
Prof. Dr. Güneri AKALIN	İst. Aydın Univ.
Prof. Dr. Nurten GÜNAL	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Osman Zekai ORHAN	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Osman GÜRSOY	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. M. Nafiz DURU	İst. Aydın Univ.
Prof. Dr. Yaşar SUCU	İst. Aydın Univ.
Prof. Dr. Günay KARAAĞAÇ	İst. Aydın Univ.
Prof. Dr. İrfan EROL	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Yetkin GÜNGÖR	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Rahmi KESKİN	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Hayati DOĞANAY	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Özkan ÖZDEN	Muğla Üniversitesi
Doç. Dr. Taçnur BAYGAR	İst. Aydın Univ.
Doç. Dr. Yaşar ONAY	İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Nuray Erkan ÖZDEN	İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Nüket SİVRİ	İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. H. Hami ÖZ	İst. Aydın Univ.
Yrd. Doç. Dr. Ercan ÖĞE	İst. Aydın Univ.
Yrd. Doç. Dr. Metin ZONTUL	İst. Aydın Univ.
Yrd. Doç. Dr. Yaşar CİNEMRE	İst. Aydın Univ.
Yrd. Doç. Dr. Orhan KUZU	İst. Aydın Univ.
Yrd. Doç. Dr. Nurhan TALEBİ	İst. Aydın Univ.
Yrd. Doç. Dr. Filiz AKSU	İst. Aydın Univ.
Dr. Lew NERETIN	Max Planck Institute Bremen - GERMANY
Dr. Elena DUMITRESCU	National Institute for Marine Research and Development ROMANIA
Dr. Ludmyla VICTOROVNA	Natioanal Academy of Saences UKRAINE

ÖNSÖZ

*Dr. Mustafa AYDIN

**En mühim ve feyizli vazifelerimiz, eğitim ve öğretim işleridir.
Eğitim ve öğretim işlerinde mutlaka muzaffer olmak lâzımdır.
Bir milletin hakikî kurtuluşu ancak bu suretle olur.**

1922 / Atatürk

Ulu önder Mustafa Kemal Atatürk'ün de belirttiği gibi, toplumların gelişmesinde eğitim ve öğretimin yeri çok önemlidir. Ülkelerin milli güç değerlendirmeleri yapılırken, en önemli unsurun nitelikli insan gücü olması da bu tespiti doğrulamaktadır. Nitelikli insan gücü ise, ancak nitelikli eğitim ve öğretimle gerçekleşebilir. Zira bireylerin temel bilgi ve becerileri öğrenmeleri, yeteneklerini ortaya çıkarmaları ve düşüncelerini özgürce ifade edebilmeleri bu yolla gerçekleşebilir. Bilindiği gibi; eğitim ve öğretim kişinin yaşamını şekillendiren ve yönlendiren en önemli olguların başında gelir. Eğitim ailede başlar, öğretim ise okul yaşantısı ile başlayıp, eğitim ile birlikte yaşam boyu devam eder.

Bilgi ve teknoloji, çağımızın ana unsurlarıdır. Bu iki unsur doğru ve etkin kullanıldığında üretim artar ve kalite düzeyi yükselir. Bilgi ve teknolojinin üretim yeri ise üniversitelerdir. Üniversitelerin bu unsurları etkin kullanabilmesi sağlam bir alt yapı ile mümkün olabilir. Zira alt yapı, doğru ve etkin bir şekilde yönlendirilebildiğinde bir anlam taşımakta ve üretkenliğe dönüştürülebilmektedir. Üniversitelere bu alt yapının sağlanması ise ilköğretim ve lise eğitiminin sorumluluğundadır.

Kişinin sosyal hayata hazırlanması, uyum sağlaması, çağdaş bilgi ve teknoloji ile donanarak öğrendiklerini hayata geçirmesi, ancak bu yolla mümkün olabilir. Bilindiği gibi; eğitim ve öğretimin temel amacı üretimdir. Üretim ise bir ülkenin kalkınmasında yegane kriterdir. Öte yandan, yeterli eğitimi almamış kişiler, sosyal yaşantılarında ve ilişkilerinde karşılaştıkları zorlukların yanı sıra, bilgi ve teknolojiyi alım ve kullanım gücüne de sahip olamadıklarından dolayı, toplumun gelişmesinin önünde birer engel haline gelirler. Bu bireylerin toplum içinde sayısal olarak fazlaşması, bir ülkenin başına gelebilecek en büyük talihsizliklerinden biridir.

Özellikle küreselleşen dünyamızda, iş yaşamında karşılaşılan yoğun rekabet ortamına ayak uydurabilmek, en az bir yabancı dili çok iyi bilmeyi ve teknolojiyi takip edebilecek ve üretebilecek beceriye sahip olmayı gerektirir. Zira ulusların kalkınma düzeyleri ile eğitim-öğretim arasında doğrudan bir ilişki vardır. Eğitim ve öğretim kalitesi ise bilgi ve teknolojinin en iyi şekilde kullanılarak üretime dönüştürülebilmesi yetisi ile ölçülür. Böylece; bilgi sahibi olmayan, teknolojiyi kullanamayan toplumlar, bilgi ve teknolojiye egemen güçler tarafından kullanılır ve yönetilirler. Eğitim ve öğretim hayatımızın bilgi aktaran zihniyetlerden çok, bilgi ve teknolojiyi üreten zihniyetler yetiştirmesi elzemdir. İlköğretimin ilk kademelerinden itibaren öğrencilerin yaratıcı zihniyetle yetişmelerini sağlamak gerekir. Hazır bilgi

---

* Dr. Mustafa AYDIN: İstanbul Üniversitesi Müttevelli Heyet Başkanı

ve teknolojiyi alıp kullanarak bir yere varamayız. Bilgi ve teknolojiyi üreten, araştıran, sorgulayan, ilim merakı gelişmiş bireyler yetiştirmek mecburiyetindeyiz. Başkalarının ürettiği bilgi ve teknolojiye bağımlı olarak bir yere varamayız. Dünya ölçeğinde söz sahibi olmak için bilgi ve teknolojiyi üretip, dünyaya ihraç eden el olmak zorundayız.

İnsan yapıp ettikleriyle, ürettikleriyle bir değer kazanır. Fakat insan, üretmenin, başarmanın da ötesinde bizzat insan olduğu için bir değerdir. İnsan unsurunu göz ardı etmeyen, insanı medeniyetin ilim ve teknolojinin merkezine oturtan ve önemseyen bir üretkenliği gözetmek gerekir.

Çağımızda eğitim ve öğretim; yaratıcı, yapıcı, üretken, kendi ayakları üzerinde durabilen, kendine yetebilen, kendine güvenen, aktif, problem doğurmayıp, problem çözebilen bireyleri yetiştirmeyi amaçlar.

Mustafa Kemal Atatürk'ün **“En mühim ve feyizli vazifelerimiz, eğitim ve öğretim işleridir. Eğitim ve öğretim işlerinde mutlaka muzaffer olmak lâzımdır. Bir milletin hakikî kurtuluşu ancak bu surede olur”** sözü bu gerçeği açık şekilde ortaya koymaktadır. Bu sözün arzulandığı şekilde gerçekleşmesi en içten dileğimizdir.

Eğitim ve sosyal sorumluluk

Education and social responsibility

M. Salih ÇELİKKALE *

Eğitim; hem öğrenme hem de öğretme sürecini birlikte içerir. Eğitim, aslında yaşamın içinde ve onun ayrılmaz parçasıdır. İster öğretmenli, ister öğretmensiz, doğumdan ölüme kadar süren bir işlevidir. İnsanın bilgisini artırma ve kültürel donanımını tamamlamadır. Okuyarak, dinleyerek, görerek veya diğer yöntemlerle bilgiye sahip olmadır.

Deneme yanılma ile bilgi edinimi toplumsal eğitimimizin yaygın bir şeklidir. Bu bile alt yapının zenginleşmesi ve eğitimden elde edilen yararın artışı yönünden çok önemlidir. Ancak, bilimsel yöntemlerle bilginin artırılması ayrı bir değer taşır. İnsan, hayatı boyunca binlerce eğitimciden yararlanır. Bunlar arasında, annesi, babası, dedesi, ninesi, ablası, ağabeyi, öğretmeni, komşusu, amiri, arkadaşı, v.b.sayılabılır. Fakat, aynı döngü içinde insan, kendi hayatı boyunca yüzlerce insana da, bilerek veya bilmeyerek eğitimci görevi yapar. Hele bu insan, görevi icabı, eğitimci ve öğretici konumunda ise, sadece öğrencilerine değil, çevresine de geniş çapta eğitimci görevini yürütür. Her profesyonel eğitimcinin, öğretici görevi ile bütünleşen eğitimci görevini de, eğitim öğretimin bilimsel yöntemleri çerçevesinde yerine getirmesi, diğer bir ifade ile, bu yöntemleri kullanarak yapması gerekir. Bu, önemli bir mesleki sorumluluktur; eğitimcinin ana sorumluluğudur. Bunun içindir ki, **eğiticilerin eğitimi**, profesyonel görüş açısından düşünüldüğünde, ihmal edilmemesi gereken bir konudur. Bu kariyer sözcüğünün içinde de yerini bulan bir bilgi edinme şeklidir. Bu konuyu meslek edinmiş eğitimcinin, deneme yanılma yöntemini kullanma lüksü yoktur. Eğitimcilik yeteneğini ancak bilimsel yöntemlerle geliştirmek zorundadır. Performans, ancak bu yolla yükseltilebilir. Eğitimcinin, sürekli kendini yenilemesi gerekir. Hitap ettiği kitlenin, güvenini sürekli kazanması gerekir. Çünkü **güven, verileni algulamada ve almada destekleyici bir güçtür**. Nice öğrenci, eğitimcilerin onların seviyesine inememesi ve onları iyi anlayamaması veya onları öğretme aşamasında öğrenme isteğinden soğutması sonucu, eğitimlerini terk etmiştir. Çok duyulan ifadelerden bazıları şöyledir; öğretmenine kızdığı için okulu bıraktı, öğretmeni onu okuldan soğuttu, hocası ona taktığı için üniversiteyi terk etti... Bu durum, çocukların ilk öğretmeni olan anne ve babaları ile de yaşanabilmekte, eğitim yönünden gerekli iletişimin kurulamaması veya yanlış iletişim sonucu ayrılıklar, farklı düşünceler ortaya çıkabilmektedir.

Eğitimde **etkili iletişim** ana ulaşım kanalıdır. Sadece verici olan eğitimci değil, alıcı olan eğitimlen de bu iletişimde aktif roldedir. **İletişim, ilişki kurmanın en etkin yoludur**. İlişki kurmaksa güvenilirlik kazanma açısından değer taşır. **Mesaj Sızsiniz** adlı kitabın ön sözünde Sayın Atalay ŞAHİNOĞLU'nun şu ifadeleri bu konuya önemli açıklık kazandırır. **“İlişki kurmak ve sürdürmek; samimiyet oluşturarak güvenilirlik kazanmanın yegane yoludur. Samimiyetini ve güvenilirliğini kanıtlayan bir insana bütün kapılar açılır. Bu da ancak güçlü bir iletişimci olmakla başlar”**.(1) Aksi halde eğitimci tarafından arz edilen bilgi, algılanmadan zayı olur

* Prof. Dr. İstanbul Aydın Üniversitesi Rektörü

(1) Ailes, R ve J. Kraushar 2010 You Are The Message “ Mesaj Sızsiniz” Sistem Yayıncılık ve Mat. San. Tic. A.Ş. Sistem Kitapevi: Trabzonlu İşadamları ve Bürokratları Derneği; Yay.p.252

Eğitcilik sadece bilgi sahibi olmak veya bilgilenmekle de mümkün değildir. Bu konuda **genetik yetenek** de önemli bir etkidir. İnsana yaklaşma, öğreti yöntemini kullanma becerisi, kendini kabul ettirme, ikna gücü, vücut dili, sevgi, hoşgörü gibi öğreticinin öğretme verimliliği, öğrenenin alım oranını yükseltir. Bu yetenekler, bilgi edinme arzusunun yüksekliği ile giderek artar. Ayrıca, liderlik vasfı ve kendini kabul ettirme, güven verme gibi özellikler, öğretici yeteneğini doruk noktasına taşımaktadır. Bu insanlara, öğreticilik noktasında zirveye ulaşan anlamında “**hatip**” ifadesi kullanılır. Bu hatipler toplumu etkileyici, ikna edici bazı özellikleri de taşıdıklarında “**lider**” vasfını alırlar.

Liderlik için gerekli ana faktör ve özellikler iyi dinleme, okuma ve bilgilenme, bilgileri muhatap kitleye ulaştırma ve sabırdır. Dinleme konusunda bir babanın oğluna verdiği öğüt çok anlamlıdır“**. Konuşurken hiçbir şey öğrenemezsin oğul. Tanrı sana iki kulak ve bir ağız vermiş; konuştuğunun iki katı kadar dinleyebilesin diye**” (2). Her liderde bu özellikler mutlaka bulunmalıdır. Güven, hedef kitleye, doğru bilgiyi ulaştırma istek ve arzusunun olması ve bunlara hedef kitleyi inandırmış olması esastır.

İyi bir eğitici, ulaştırmak istediği bilgilerin ulaştırma planlanmasını eksiksiz yapmalı, bilgileri sunumda açık ve net bir ifade kullanmalı, düzgün konuşma becerisine sahip olmalı, algılamayı kolaylaştırma bakımından akılda kalıcı açıklama ve öneriler getirmelidir. **Beden dilini kullanma ve ses tonu çok önemlidir. Bilgiyi sunduğu insanlara göz teması, duyu organlarına hitap etme, zamanında etkili sorularla verilenin alınıp alınmadığını ölçme** önemlidir. İletişimin dört temel ilkesi olan “**etkin dinleme, soru sorma, geri bildirim ve problem çözme**” hiç akıldan çıkarılmamalıdır (3).

Eğitim ve bilgilendirme; insanlığa hizmet ve sosyal sorumluluğun çekirdeği, topluma karşı görev bilincinin oluşması ve ürüne dönüştürülmesi, topluma hizmetten zevk alma bilincinin oluşması ve gelişmesidir. Diğer bir deyişle **toplumsal bilincin oluşmasıdır.**

Kin ve düşmanlık, güzelliğe sırt çevirmek, cimrilik ve insanları küçük görme gibi duygulara, insanlığa hizmette yer yoktur. İnsan toplumda yalnız olmadığı için, o insana başkalarının ihtiyacı olacağı gibi, onun da başkalarına ihtiyacı olacaktır. Topluma hizmet sorumluluğu toplumsal yaşamın önde gelen gereğidir. Bu sorumluluğu yerine getirmek için, insanın kendini yetiştirmesi ve yararlı olma gayreti göstermesi gerekir. Nitekim kutsal kitabımızdaki ilk surenin “**oku**” ikincisinin “**kalem**” oluşu büyük anlam taşır ve çok iyi bir örnektir (4). **Okumak, yazmak, bilineni çevresine anlatmak, onları aydınlatmak, topluma karşı sosyal sorumluluğun gereğidir.**

Bu görevi yaparken insanın zevk alması, sevgi ve şefkat göstermesi, sabırla sonuca vardırması, insan ruhunu besler ve zenginleştirir, insana mutluluk verir. Nitekim, insan hayatının sadece maddi bir yapı olmadığı, duygusal yapının da en az o maddi yapı kadar önemli olduğu göz ardı edilmemelidir. Bütün **bu uğraşlarda sabır önemli bir köse taşıdır.** Çünkü **sabır başarının ana etkenlerinden biridir.** Bir yağmurun yağışını örnek verirsek; çok hızlı yağın yağmurun suyu toprağa sızmadan, toprak tarafından yararlanılmadan sel olur, akar gider, yavaş yağın yağmurun suyunu toprak emdikçe yararlılığı o kadar artar ve yüksek oranda olur, ürüne dönüşür. Dolayısıyla **yağmurun sabrı toprağın bereketi olur.**

(2) Ailes, R ve J. Kraushar 2010 You Are The Message “ Mesaj Sızsınız” Sistem Yayıncılık ve Mat. San. Tic. A.Ş. Sistem Kitapevi: Trabzonlu İşadamları ve Bürokratları Derneği; Yay.p.252

(3): Yılmaz, E.D. 2010 Eğitici Cep Kitabı 3. Baskı, İmge Baskı Ankara. P. 188

(4) : Öztürk, Y.N. 1933 Kur’andaki İslam.5. Baskı. Yeni Boyut İstanbul, p. 735

Sabır sözcüğünü Sayın ÖZTÜRK şu güzel cümle ile veciz bir şekilde ifade ediyor “: ***sabır sırrından nasiplenmeyen ruhun olgunlaşıp pişmesi mümkün değildir, pişmeyen ruhun ise zaferi hayal olur***”(4).Olaya eğitim ve sosyal sorumluluk açısından baktığımızda, bu cümle çok şeyi açıklar, çok şeye örnek oluşturur. Çünkü, sabır hayat boyu herkesin sahip olmak istediği önemli meziyetlerden biridir. Sabır idareciliğin olmazsa olmazıdır. Toplumsal sosyal sorumluluğu yerine getirmede, eğitim ve öğretim görevinin arzulanen seviyeye ulaştırılmasında ***sabır her meziyetli insanın müşterek zenginliğidir.***

Eğitim-öğretim ve sosyal sorumluluk çalışmaları bir toplumun arzu edilen seviyeye ulaşmasında en ön sıralarda yer alır. Hizmeti verene, verilen hizmetin yararının ne zaman döneceği belli değil, fakat er geç döneceği yüzde yüz kesindir. Çünkü; sosyal çevre hepimizi kuşatan, hepimizden bir parça taşıyan, rüzgarıyla hepimizi etkileyen bir ortamdır. Bu ortam ne kadar sağlıklı ise toplum da o kadar sağlıklı ve güvenli olur.

Harizmi'nin ikinci derece denklemlerinin geometrik çözümleri

Ali DÖNMEZ*

Özet

Bu çalışmada, ünlü Türk matematikçisi Harizmi'nin (780 -850) ikinci derece denklemlerini geometrik yoldan çözdüğü işlenecektir.

The geometric solutions of quadratic equations given by al Khowarizmi

Abstract

In this work, we have studied how the geometric solutions of quadratic equations were given by the famous Turkish mathematician Al Khowarizmi (780 -850).

Giriş

Babilliler, ikinci derece denklemlerini kendi dillerindeki çivi yazılarıyla ve bazı sözel komutlarıyla, bugün bizim kullandığımız tam kareye tamamlama yöntemine eşdeğer bir yolla çözmüşler ve uygulamalar yapmışlardır. Bu çalışmalar 1940 yılından sonra yapılan kazılarla ortaya çıkarılabilmemiş ve okunabilirmiş. Mezopotamya'daki uygarlıktan çok sonra denklem çözümleri Çin, Hindistan, Yunanistan ve İslam ülkelerinde önem kazanmıştır. Rönesans öncesinde de Avrupa'ya geçmiştir.

Hint ve Yunan matematiğinin en iyi mirasçıları İslam ülkeleri olmuştur. İslam, Müslüman ve Arap sözcükleri Batı dünyasında bir tek ülkeyi veya toplumu göstermemektedir. Türkler, Arap olmamasına karşın, matematik tarihi anlatılırken Türk matematikçilerine de Arap denmektedir. İslam, Müslüman ve Arap sözcükleri geçince ortak bir anlaşma olarak, Türkler, İranlılar, Araplar, Süryaniler, İbraniler gibi Ortadoğu halkları kastedilmiş olacaktır. Hatta bazı Batılı matematikçiler Hintlileri bile Arap sözcüğü içine katmaktadır.

İslam peygamberi Muhammet (570-632) öğrenmenin önemini ve bilginin gücünü biliyordu."Bilim Çin'de bile olsa gidip öğreniniz" diyordu. Bu nedenle dindaşlarına olabildiğince çok şey öğrenmelerini öğütlemişti. Müslümanlar, akıl almaz bir hızla Akdeniz'in ve eski İran'ın güney kıyılarından Pireneler'e kadar uzanan toprakları İslamlaştırmışlardı.642 yılında İskenderiye kentini işgal ettiler. Bu durum da , Yunan kültüründen hiçbir iz kalmaması akla gelebilirdi.Oysa tam tersine, Yunanlıların bilimsel mirası hem zenginleşti, hem de değerlendirildi.

---

* Prof.Dr.ALI DÖNMEZ,Aydın Üniversitesi Mimarlık ve Mühendislik Fakültesi,Makine Bölümü Florya Tesisleri,Küçükçekmece-İstanbul.

Muhammed'in ölümünden bir yüzyıl sonra, İslamlık Kuzey Afrika'yı ve Güneybatı Asya'yı hem politik etkisine hem moral etkisi altına almıştı. Yani, İslamlık sadece bu yerleri fethetmekle kalmamış, girdiği topraklarda İslam dini kendisini kabul ettirmiştir. Peygamberinin öğüdüne başlangıçta sadakatle uyan İslam aleminde İ.S. 750 yıllarından başlayarak büyük bir kültürel gelişim içine girildi. Halifeler Suriye, İran, Mezopotamya ve Hristiyan dünyasından çok sayıda bilgini Bağdat'a davet ettiler.

Yeni Eflatuncu okul kapanınca, üyelerinden birçoğu eski İran'a göçmüştü. Bizans Ortodoksluğunun afaroz ettiği Nasturiler de aynı yola koyulmuş,ta Çin'e, Hint'e kadar uzanmışlardı. Abbasi Halifesi El Mansur (712-775), 762 yılında Bağdat'a yerleşti.İskenderiye bilminin geriye kalanları toparlandı ve Bağdat'ı büyük bir bilim merkezi durumuna getirdi.766 yılında Brahmagupta'nın Sindhind isimli kitabı Bağdat'a getirildi ve 775 yılında Arapça'ya çevrildi.Bu kitap astronomi ve matematikle ilgili bir yapıttır.El Memun 832 yılında Arap matematiğinin en ünlü ilk merkezlerden biri olan ve bir tür bilim akademisi diyebileceğimiz

Beytül Hikme'yi de Bağdat'ta kurdu. 809 ile 833 yılları arasında halife olan El Memun, eski Yunanlıların tüm bilimsel eserleri Arapçaya çevirtti. Bu eserler incelendi ve yeni bazı ekler yapıldı. Kendi yaratıcı güçlerini İskenderiye okulunun çizdiği yolda geliştiren Araplar haklı olarak kendilerini Yunanlıların mirasçıları sayıyorlardı. Batlamyus'un kitaplarını da Arapçaya çevirdiler. Yunanlılardan çevirdikleri arasında Euclides'in on üç ciltlik Elemanlar isimli dizisi de vardı.Bazı Yunan klasiklerini Arapçaya çevirmek için Bizanslı bilginlerle de anlaştılar.Çeviriler için paralar ödediler.Halife El-Memun döneminde, Greklerin İskenderiye'de kurdukları bilim müzesiyle boy ölçüşebilecek bir müzeyi Bağdat'ta kurdular. Bu ünlü müzeye akıl evi anlamına gelen Beytül Hikme ismini verdiler.

Çok geçmeden Hint astronomlarının eserlerindeki Arapçaya çevirdikleri gibi, Hint hesabının ve uygulamada sağladığı kolaylıkları kavramada gecikmediler. Bağdat'taki bu bilim merkezinin çalışmaları, Moğol İmparatorluğu döneminde de devam etti ve Semerkant'a kadar etkisini duyurdu.

Ortaçağ'da, İ.S. 476 yıllarında Batı Roma İmparatorluğunun çöküşünden sonra, Batı Avrupa'da kuramsal matematiğin gelişiminin hemen hemen durduğunu görüyoruz. Bir anlamda, Yunan matematiğinin gelişimi kesintiye uğramıştır. O dönemlerde, VIII. Yüzyıldan başlayarak, matematiğin gelişim alanı olarak yalnızca İslam dünyasını görmekteyiz. Yeni Çağ'da pozitif bilimlerin doğmasına olanak yaratan yapıtlar da, Eski Yunan bilgin ve düşünürlerinin Arapçaya çevirilerinden Latinceye çevrilen matematik kitapları ve doğrudan doğruya İslam yazarları tarafından yazılmış eserlerdir. Başka bir deyişle, gerek Hint, gerekse İslam bilginlerinin matematik alanındaki bulguları Batı Avrupa'ya Arapça yazılmış eserlerin aracılığıyla yayılmış ve buna, doğal olarak Eski Yunan ve İskenderiye matematikçilerinin ve astronomi bilgileri de katılmıştır.

Ön Asya'da özellikle Abbasiler döneminde, VIII. Yüzyılın ikinci yarısından sonra, eski Yunan düşünürlerinin yapıtları Süryani ve Arap dillerine çevrilince, Yakın doğuda bir bilim üstünlüğü kuruldu ve bu üstünlük Rönesansa kadar devam etti. Çeviriler yapılırken Yunan ve Hint eserlerinde yeni açıklamalar ve ekler yapan İslam bilginlerinin bugünkü cebir ve trigonometrinin temelini attıkları kabul görmektedir Bunun yanında gök bilimini de ilerlettikleri bir gerçektir.

İslam bilim ve matematiğinin tüm Batı dünyasında, özellikle de İtalya'ya yayılması ve matematik bilminin bugünkü büyük ilerlemesine yol açması İspanya, Sevilla, Gırnata ve Kurtuba aracılığıyla oldu. Eski Yunanlıların da, Hintlilerin de bilimsel katkılarında ayrı ayrı özellikleri vardı. Araplar için de aynı şeyi söyleyebilir miyiz ? İslam bilginlerinin en büyük özelliği bu etkilerin her ikisine de

açık olmaları ve yeni bir atılımı olanaklı kılacak birleştirmeyi başarmalarıdır. Bağdat okulunun seçkin astronom ve matematikçileri arasında en önemlilerini şöyle sıralayabiliriz.

İbni Türk el Ceyli, VIII. Yüzyılda yaşamış ve ilk aritmetik kitabını yazmıştır. Müslüman matematikçilerinin yaptığı matematik çalışmalarının tümü henüz tam anlamıyla ortaya çıkarılamamıştır. Bunlar zamanla yeni araştırmalarla ortaya çıkıyor. Türk matematikçilerden El Harizmi cebir konusunda ilklerden sayılır. Sabid Bin Kurra Haranda doğmuş ikinci Süryani bir cebircidir . Üçüncü cebirci de İranlı Ömer Hayyamdır .

Harizmi'nin , 780 yılında Harzemşah ta bugünkü Özbekistan'da Hive kentinde doğduğu kabul edilir. Yaşamı konusunda bilgiler yetersiz ve karışıktır. Abbasi halifeleri el Memun ve Mutassım 'ın dönemlerinde Dicle ve Fırat nehirleri arasında Bagdat'ta yaşamıştır. Onun yaşamı hakkındaki bilgileri, tarihçi el Tabari vermektedir. Bu bilgilerden en iyisini G.J. Toomer, Bilimsel Yaşam sözlüğü'nün (dictionary of Scientific Biography) Yedinci Cildinin 358 ile 365 sayfaları arasında verilmiştir. Buna göre Harizmi, Orta Asya'da Aral gölünün çevresini dolaşan Horzum Yolu denen yoldan geldiği söylenir. Tabari Tarihine göre Harizmi'nin isminin sonuna eklenen el Mecusi (ateşe tapan) Kurtrubilli sözcükleri Mecusi (Zerdüş) bir aileden geldiğini, Bağdat yakınlarında Dicle ırmağının batısında bir yerde yaşadığını düşündürür. Ataları'nın Harizmi den buraya geldiğini sananlar da vardır.

Harizmi , Halife El Memnu döneminde sarayın Bilim Akademisi'ne girdi. Bu girişi belki Halife Harun Reşit döneminde olmuş olabilir. Ama Harizmi'nin ünlü oluşu Halife El Memnu dönemindedir. Harizmi,El Memnu'nun Afganistan'a gönderdiği bilim heyetinde görev aldı.. Afganistan ve oradan Hindistan'a gittiğini ve Hint matematiği ile tanıştığını bazı kaynaklar vermektedir. 830 yılında Bağdat'a döndükten sonra Hint yöntemiyle kitaplar yazmaya başladı kendisi iyi bir matematikçi, Astronom ve iyi bir coğrafyacıdır. Daha çok matematiği cebir dalına ismini verdiği yapıtıyla tanınmıştır.

Harizmi'nin Hint matematiği ile ilgili yapıtının özgün Arapçası ele geçmemiştir ama Latince çevirisi vardır. Hint Numaralama Sistemi üzerine isimli kitap budur. Yine Arapçası bilinmeyen ve Latince çevirisi bulunan kitabı ünlüdür. 825 yılında yazdığı Hint numaralama sistemi batıda daha çok El Cebri El Mukabele olarak bilinir.

Cebir, bir denklemde negatif terimleri yok etmek için her iki yana aynı terimleri eklemek anlamında kullanılır. Zaten Euclides'in önemli aksiyonlarından birisi, bir eşitliğin her iki yanına aynı çokluk eklenirse veya çıkarılırsa eşitlik bozulmaz şeklindeydi. Bu aksiyomu denklem çözümlerinde Diophantus da kullanıyordu. Hintli matematikçilerde de bu yöntem vardı ve başarılı bir biçimde kullanılıyordu. Fakat bu kavram farklı sözcüklerle söylenerek ifade ediliyordu.

Mukabele de, bir denklemin iki yanına pozitif terimi yok etmek için negatif bir çokluğu eklemek anlamındadır. El cebri el mukabele olan iki sözcük birleştirilince daha genel olarak cebirsel işlemler yapma anlamına geliyordu. Aynı cebir bilmi anlamında da kullanılıyordu. O dönemin cebirinin denklemleri ve denklem sistemlerini çözme bilmi demek olduğunu hemen belirtelim.

Şimdi bu sözcüklerin anlamını gösteren örnekler verelim. Harizmi'nin Rosen tarafından çevirilen Muhammet Musa'nın cebiri isimli yapıtının 35. sayfasında bir problem şöyle düzenlenmiştir.

10 sayısını iki parçaya böldüm. Bu iki parçadan birini diğeriyle çarptım. Ondan sonra bu parçalardan birisini kendi kendisiyle çarptım. Bu sonucun bu iki sayının çarpımının dört katı olduğunu gördüm. Bu sayılar nedir? Bu problemin bugünkü dille yazılışı

$$x^2 = 4x(10-x) = 40x - 4x^2$$

biçimindedir. Yazar, el cebir işlemi için her iki yana $4x^2$ terimini ekliyor ve

$$\begin{aligned} 5x^2 &= 40x \\ x^2 &= 8x \end{aligned}$$

yazarak buradan $x=8$ sayısını buluyordu. Diğer sayının 2 olacağı açıktır.

Aynı çevirinin 40. sayfasındaki Harizmi'nin bir denklemi

$$50 + x^2 = 29 + 10x$$

şeklinde. Her iki yandan 29 olan pozitif terimi yok etmek için el mukabete yapılırsa

$$21 + x^2 = 10x$$

Olur. Böylece, negatif terimi yok etmek için el cebir ve pozitif terimi yok etmek için el mukabelinin nasıl kullanıldığını bu iki örnekte gösterdik.

Zaten Harimi'nin çalışmasının önsözünde, her iki yana pozitif terim eklemesinin ve negatif terimin çıkarılmasının işlemleri ne kadar kolaylaştırdığı söylemektedir. Denklem çözümlerinde bu tamamlamaları ve eksiltmeleri Hintli matematikçiler de yapıyordu.

Harimi'nin el Cebri el Mukabele isimli kitabının birinci bölümünde tüm doğrusal ve ikinci derece denklemleri

$$ax^2 = bx \quad (1)$$

$$ax^2 = b \quad (2)$$

$$ax = b \quad (3)$$

$$ax^2 + bx = c \quad (4)$$

$$ax^2 + c = bx \quad (5)$$

ve

$$ax^2 = bx + c \quad (6)$$

biçimlerin de altı taneydi. Burada x şey, a , b ve c de birer sabittir. Harizmi bu altı denklemin çözümü için ayrı ayrı kuralları vermiştir. Verdiği kurallar da Hintlilerde olduğu gibi komutlar şeklindeydi. Kendine özgü işaretleri de kullanıyordu. Oysa Babilliler ikinci derece denklemi bugünkü dille tamkareye tamamlama yöntemine denk düşen işlemlerle çözüyorlardı.

Harizmi'nin kısaca cebir (Algebra) diyeceğimiz bu kitabının ikinci kısmı alan ve hacimlerin bulunmasıyla ilgilidir. Buna kısaca ölçümler diyorlar. Örneğin dairenin alanı, çapın yarısıyla çevrenin yarısının çarpımı olarak veriliyor. Gerçekten çapı d ve çevreyi de p ile gösterirsek, dairenin A ile gösterilen alanı $A = dp/4$ olur. Bugünkü dille r yarıçaplı bir daire için $d = 2r$ ve $p = 2\pi r$ olduğu göz önüne alınırsa, çok eskilerden beri bilinen formülüne indirgenir.

A.Dönmez

Harizmi'nin Cebir kitabında, d çaplı ve p çevre uzunluklu bir daire için bugünkü yazımla

$$p = 3\frac{1}{7}d \quad (7)$$

$$p = \sqrt{10d^2} \quad (8)$$

ve

$$p = \frac{62832}{20000}d \quad (9)$$

biçimlerinde üç kural vardır.

Harizmi'nin Cebir kitabında ve diğer yapıtlarında bulunan formüllerin ve kuralların tümünün ona ait olduğunu söylemek doğru değildir. Örneğin (7) ile verilen formül Arcimedes'e (İ.Ö. 290 -211) aittir ve p çevresi

$$3\frac{10}{70}d$$

Sayısından büyük ve

$$3\frac{10}{70}d$$

sayısından küçüktür. Yani

$$3\frac{10}{71}d < p < 3\frac{10}{70}d$$

biçimindedir.

Öte yandan(7) ile gösterilen formül İskenderiyeli Heron'un (İ.Ö. 62) Metrika isimli çalışmasında vardır. (8) formülü ile verilen kural Brahmagupta'nın (476 -550) kitabının XII. Bölümünde geçer. (9) formülü ile verilen kural yaklaşık olarak

$$\Pi = 3.1416$$

eşittir. Bu formül de yine Aryabhata'nın (476) kitabında vardır. Bu kural Aryabhata'nın kitabının 28. sayfasında şöyle geçer.

100 sayısına 4 sayısını ekle ve bunu 8 ile çarp. Sonra bu sonuca 62000 sayısını ekle. Bu sayı yaklaşık olarak çapı 20000 olan bir çemberin çevresine eşittir. Diğer yandan(10) formülü ile verilen yaklaşık değer üçüncü yüzyılda yaşayan Çinli geometrici ve matematikçi Liu Hui tarafından

bilinmekte ve kitabında yazılmıştır. Liu Hui'nin bu yaklaşımı aslında Pergeli Apollonius'un (İ.Ö. 262 -190) çok iyi bilinen yaklaşık değerinden başka bir şey değildir.

Harizmi, bir dik üçgende dik kenarlarının karelerinin toplamının hipotenüsün karesine eşit olduğu söylenmektedir. Yani dik kenarları a ve b,hipotenüsü de c olan bir dik üçgen için

$$a^2+b^2=c^2$$

biçimindedir. Fakat kendi kullandığı yöntemle bunu göstermemiştir. Onun ispatı yalnız a=b halini içermektedir. Harizmi'nin bu konudaki çalışmaları Euclides'in Elements isimli kitabında geçen dil ve yöntemde değildir. Yunanlılarca bilinen Pisagor teoremi ondan en az 1299 yıl önceleri Mezopotamya'da biliniyor ve kullanılıyordu. Pisagor teoremi için a=b hali alınarak yapıldığı için Eflatuncular tarafından Harizmi hiç kabul edilmemiştir. Zaten Harizmi'nin bu konudaki çalışmaları daha çok İbranili Rabbi Nehemiah'ın çalışmaları paralelindedir. Bu nedenle, Harizmi bir çemberin çevrenin uzunluğunun d çapı cinsinden

$$3\frac{10}{70}d$$

olduğunun hesabını bilmektedir.

Eğer c bir daire kesmesinin kirişi ve h de bu kirişin merkezden olan uzaklığı ise, bu daire kesmesinin alanının İskenderiyeli Heron'da olduğu gibi

$$A=(c+h)\frac{1}{2}h + \frac{1}{14} \left(\frac{c}{2}\right)^2$$

formülü ile bulunabileceğini yazmıştır.

Harizmi'nin geometrik şekillerin ölçümleri üzerine olan diğer çalışmaları Yahudi Rabbi Nehemiah tarafından 150 yıllarında yazılan ve Solomon Grandz tarafından İngilizceye çevrilen Mishnat ha-Middot isimli kitap paralelindedir ve çoğu bu kitapta vardır. Harizmi'nin batıda bu kadar ünlü olması ve tutunmasının en büyük nedeni, Euclides gibi bildiği ve bilinen matematik gerçekleri en usta bir şekilde çoğu kimselerin kolayca anlayabileceği açık bir dil ve beceriyle yazmasıdır. Grandz'a göre Harizmi, Mishnat Middot'tan alınmıştır ve yaptıkları bu kitap paralelindedir. Bu nedenle Harizmi'nin İbrani takvimi üzerinde bir çalışması yayınlanmıştır. Harizmi'nin iyi bir gökbilimci olması İbranililerin bu çalışmalarından çok iyi bir şekilde yararlanmasına bağlarlar. Bu tür ileri sürülen savlar daha çok Yahudi matematik tarihi yazarlarında vardır.

Yine Solomon Grandz'ın yazdıklarına göre, Harizmi'nin Cebir kitabının üçüncü bölümündeki cebir çalışmalarının büyük bir çoğunluğu daha önce bilinenleri yeniden ortaya koymasından oluşur. Burada tümüyle problem çözümlerine yer verilmiştir. Çözümler basit aritmetik işlemleri ve doğrusal denklem çözümleridir. Yalnız bu çözümlerin ve işlemlerin anlaşılabilmesi için İslamlar tarafından kullanılan matematik kurallarının bilinmesi gerekir.

Harizmi'nin ikinci derecede denklemlerle ilgili çözümleri üç türdedir. Birinci türü, karesi ve karekökü bir sayıya eşit olan denklemlerdir. Bu kısaca bugünkü dille

A.Dönmez

$$ax^2+bx=c$$

biçimindedir. Örneğin, aynı miktarın bir karesi ve on kökü otuz dokuz dirhem eden sayı nedir?
Bugünkü dille

$$x^2+10x=39$$

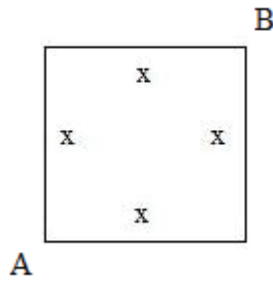
denklemini çözünüz. Harizmi bu denklemi çözmek için Hintlilerde olduğu gibi verdiği komutlar şöyledir. Kökün katsayısını ikiye böl. Bu 5 yapar Bunu kendisi ile çarp. Çarpım 25 olur.Buna 39 sayısını ekle.Toplam 64 olur.Kare kökünü al ve 8 sayısını bul.Bu 8 sayısından 5 sayısını çıkar.Sonuçta 3 sayısını bul.

Harizmi'nin burada yaptığı bugünkü dille

$$\begin{aligned}x^2+10x&=39 \\x^2+10x+25&=39+25 \\(x+5)^2&=39+25=64 \\x+5&=\sqrt{64} = 8 \\x&=8-5=3\end{aligned}$$

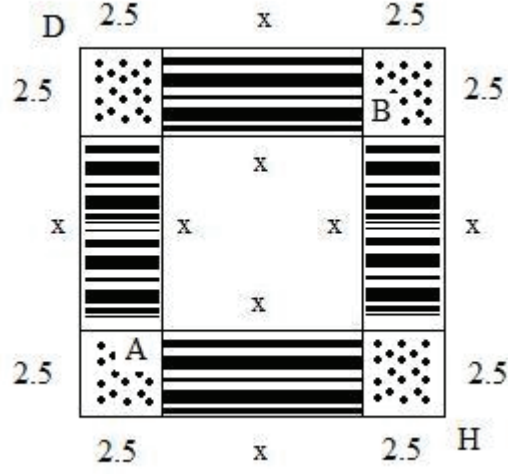
yazımlarından başka bir şey değildir. Zaten Hintliler de bu tür komutlarla denklemleri çözüyorlardı. Babilliler de bu şekilde tamkareye tamamlayarak denklemleri çözüyorlardı.

Harizmi bu komutları geometrik olarak şöyle gösteriyordu. Önce bir kenarı x olan AB karesini çiziyordu. Sonra 10 katsayısının dörtte biri uzunluğunda yani 2.5 eninde dörtkenarın uzantısında dört tane dikdörtgeni çiziyordu.

Burada kenarları x olan bu karenin alanına çizgili taralı dikdörtgenlerin $4(2.5)=10x$ olan alanı ekle. Bunların toplamı

$$x^2 + 10x = 39$$

olur. Şimdi 39 sayısına köşelerde noktalı olan $(2.5)(2.5)$ boyutlu dört karenin $4(2.5)(2.5)=25$ sayısı ekle. $39+25=64$ yapar. Böylece DH karesinin alanı 64 olur. DH karesinin bir kenarı $\sqrt{64}=8$ bulunur. Kenarı 8 olan değerden $2.5+2.5=5$ sayısı çıkarılırsa $x=8-5=3$ olarak bulunur.

Harizmi'nin diğer denklemleri özet olarak

$$ax^2 + c = bx \text{ ve } bx + c = ax^2$$

türündedir. Bunların çözümleri için ayrı ayrı geometrik şekiller çizerek çözüme ulaşmıştır. Yalnız bu denklemlerin çözümlerinde x sayılarının uzunluk gibi gösterilmelerinden dolayı pozitif olması kısıtlaması vardır. Diğer bir deyimle, Harizmi'nin ikinci derece denklemlerinde negatif kökler yoktur.

Dikkat edilirse, Harizmi'nin bu biçimlerindeki çözüm yolları daha sonra bulunan ikinci derece denkleminin çözümü olan

$$x_{1,2} = \frac{-b \pm \sqrt{b^2 - 4ac}}{2a}$$

formülünden oldukça uzaktır. Bazı yerleri tamkareye tamamlarken benzerdir.

Harizmi'nin coğrafya ile ilgili çalışmaları vardır. Coğrafya isimli kitabı daha çok şehirlerin yerleşim yerlerini enlem ve boylamlarla göstermesidir. Zaten bu tür gösterimler neredeyse Ptolemy'nin gösterimlerinin aynısıdır. Takvim ve gökbilimi üzerine olan çalışmaları daha çok İbrani kökenlidir.

Harizmi'nin Hint rakamları ve Hint matematiği üzerine olan çalışmaları batıda ilk kez B.Boncompagni tarafından 1857 yılında Roma'da Latince olarak yayınlanmıştır. 1963 yılında Kutr Vogel tarafından Alen'de yayınlanmıştır.

Harizmi'nin Astronomi Tabloları isimli yapıtı 1000 yıllarında Cordova'da Latince olarak Maslama el Majriti tarafından çevrilerek yayınlanmıştır. Bu çeviri öncekilerden oldukça farklıdır. Bu çevirinin ilk orijinali Yazdigerd döneminde 16 Haziran 622 yılına aittir. Harizmi'nin sinüs tablosunda $R=150$ alındığı halde, halen kullanılanlarda $R=60$ olarak alınmıştır. Bu tabloların önce Almancaya çeviris yapılmış ve basılmıştır. Daha sonra Otto Neugebauer bazı tanıtıcı bilgilerle İngilizce olarak yayınlanmıştır. Bundan sonra düzeltilmiş baskıları yapılmıştır.

Bugün elde bulunan zicler iki türdür. Bunların bir şekli Ptolemy tablolarıdır ve Ptolemy'nin Almagest'ine dayanır. Diğer bir şekli de Ptolemik olmayanlarıdır. Bu tablolar Harizmi'nin İran ve Hint tablolarına dayanarak yaptıklarıdır. Bu zicler Ptolemy'nin ziclerine göre daha az doğru olmalarına karşın kullanımı daha kolay olduğundan bu tabloları daha çok tutunmuştur. Harizmi, Hintlilerin Sindhind'lerinde olduğu gibi hareket tablolarını kullanmıştır. İran yöntemini kullanırken Ptolemy'nin yönteminden de yararlanmışır. Şüphesiz, bu söylediklerimizin açıklanması oldukça uzun ve teknik konulardır.

Harizmi'nin çalışmalarının çoğu yenidir ve kendine özgüdür. Ama o hem Yunan, hem Hint ve hem de İbrani bilimini biliyor ve bunları ustalıkla kullanıyordu. Aryabhata'nın (460 -550) tüm çalışmalarından haberi vardı. Diğer yandan Yunan etkisi ile gelişen Suriye, İran ve İbrani fen bilimleri ile eğitildiğinden, Harizmi evrensel bir bilim adamıydı. Ayrıca, yaptığı geometri çalışmalarıyla Mısırlıların papirüslerinden haberi vardı. Örneğin, İskenderiyeli Heron'un Metrica isimli kitabını okumuştur. Çünkü el Memun (813 -833) döneminde Bağdat'ta kurulan üniversitede Harizmi aktif olarak çalışmıştı. Burası o dönemde Ortadoğu'nun, Mısır'ın ve Yunan biliminin tümünün toplandığı bir bilim merkezi durumundaydı. O sıralarda bilimlerin tümü Bağdat'ta harmanlanıyordu. Tüm Yunan klasikleri burada Arapçaya çevriliyordu. Daha Halife Harun Reşit (786 -809) döneminde Euclides'in Elements isimli on üç ciltlik yapıtı Arapçaya çevrilmişti. 829 ve 830 yıllarında Almagest'in çevirisi yapılmıştı. El Haccac ibni Yusuf ibni Matar, yaşamının tümünü burada Yunanca yapıtları Arapçaya çevirmekle geçmiştir. Her nedense, Harizmi bu çevirmen hakkında yapıtlarında hiç söz etmemektedir. Zaten Harizmi'nin Yunan matematiğine ve Euclides'e karşı bir tutumda olduğu yazılmaktadır. Tüm bu eleştirilere karşın Harizmi tarihe geçmiş bir matematikçi olarak yaşayacaktır.

Kaynaklar

Dönmez, Ali, Matematik Tarihi, 10 cilt.2005.

Ekonomik krizler ve Çin faktörü dikkate alındığında, İstanbul menkul kıymetler borsası tekstil endeksinde bulunan işletmelerin etkinlikleri üzerine bir araştırma

Ercan ÖGE¹

Evren AYRANCI²

Özet

Bu araştırmanın amaçlarından birisi Türk tekstil ve hazır giyim sektörünün etkinliğinin, sektörle ilgili önemli küresel gelişmelerin ve ekonomik krizlerin görüldüğü dönemlerde nasıl bir trend sergilediğini ortaya çıkarmaktır. Araştırmanın diğer bir amacı ise sektörün etkinliğinin, yerli ve yabancı ekonomik kriz dönemlerinde ne şekilde dalgalandığını ortaya koymaktır. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) tekstil endeksini (XTEKS) oluşturan işletmeler ele alındığında, endekse dahil işletmelerin etkinliğinin düşüş trendi sergileyeceği ve önemli küresel gelişmeler ile ekonomik krizlerin olduğu yıllarda, etkinlik seviyelerinde ciddi dalgalanmaların olacağı beklenmektedir.

Anahtar kelimeler: Tekstil sektörü, hazır giyim, etkinlik, veri zarflama analizi, İMKB.

A research on the effectiveness of the businesses in İstanbul stock exchange textile index when the economic crises and China factor are taken into consideration

Abstract

One purpose of this research is to find out what trend Turkish textile and apparel sector's effectiveness has presented in the periods, in which important global events relevant to the sector and economic crises were seen. The other purpose of the research is to find out how the sector's effectiveness has fluctuated in the periods of domestic and foreign economic crises. When the businesses that account for İstanbul Stock Exchange (ISE) textile index (XTEKS) are taken into hand, it is expected that the index's businesses' effectiveness present a downfall trend and there are serious fluctuations of the effectiveness levels in the years that economic crises happened.

Keywords: Textile sector, apparel, effectiveness, data envelopment analysis, ISE.

Giriş

Tekstil ve hazır giyim sektörü, özellikle gelişmekte olan ülkelerin kalkınmaları için itici bir güç olmaktadır (Afşar, 2007). İngiltere, Japonya ve Amerika Birleşik Devletleri gibi gelişmiş ülkeler incelendiğinde, bu ülkelerin erken sanayileşmelerinde tekstil ve hazır giyim sektörünün büyük bir rolü olduğu görülmektedir (Rossen, 2004).

¹ İstanbul Aydın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Türkçe İşletme Bölümü 0542 895 32 99 ercanoge@adolubil.edu.tr

² İstanbul Aydın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İngilizce İşletme Bölümü 0532 405 40 94 xonox@mynet.com

Ekonomik krizler ve Çin faktörü dikkate alındığında, İstanbul menkul kıymetler borsası tekstil endeksinde bulunan işletmelerin etkinlikleri üzerine bir araştırma

Ülkemiz henüz gelişmekte olan bir ülkedir. Şu halde tekstil ve hazır giyim sektörünün ülkemizin kalkınmasında önemli bir rolü olduğu düşünülebilir. Özellikle ihracattaki ve gayri safi yurtiçi hasıladaki payı dikkate alındığında, sektörün ülkemizin ekonomisi açısından stratejik bir öneme sahip olması söz konusudur (Öz İplik-İş Sendikası, 2005).

Diğer taraftan sektörü etkileyen bir takım ulusal ve uluslar arası unsurların olduğu düşünülebilir. Örneğin farklı ülkelerde ortaya çıkan ekonomik krizler sektörün ihracatına zarar verirken (Afşar, 2007), 2001 yılında ülkemizde ortaya çıkan ekonomik kriz sektörün üretim ve istihdamını olumsuz etkilemiştir (Öz İplik-İş Sendikası, 2005).

Sektörü etkileyen ve krizlerin dışında kalan önemli bir unsur ise rekabetçiliktir. Tekstil ve hazır giyim sektörü, dünya ticareti açısından önemli bir yere sahiptir. Sektörde önde gelen ülkeler arasında Çin, Türkiye, Hong Kong, Hindistan, Tayvan, Meksika ve Avrupa Birliği (AB) ülkeleri sayılabilir. Bu ülkeler içerisinde Çin, düşük üretim maliyeti sayesinde önemli bir avantaja sahip olmaktadır (Öz İplik-İş Sendikası, 2005). Çin'in güçlenmesine yol açan çok önemli bir diğer gelişme ise Çin'in 2002 yılında Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) katılması ve 2005 yılından itibaren de DTÖ'nün tekstil ürünleri ticaretini serbestleştirilmesi olmuştur. Bu sayede özellikle Türk tekstil ve hazır giyim sektörünün iyi bir müşterisi olan Avrupa Birliği'nin (AB), Çin'den yaptığı tekstil ürünleri ithalatı çok hızlı bir şekilde artmıştır (Öz İplik-İş Sendikası, 2005). Kısaca rekabetçilikte "Çin" unsuru öne çıkmaktadır.

Bu çalışmada tüm bu hususlar dikkate alınmış ve Türkiye'nin "lokomotif" sektörlerinden birisi olarak görülen tekstil ve hazır giyim sektörünün etkinliği konu edilmiştir. Çalışmada değerlendirme yapmak için "etkinlik" ana kavramı altında bulunan "teknik etkinlik" alt kavramı göz önüne alınmıştır. Tekstil ve hazır giyim sektöründe pek çok işletme bulunmaktadır ve hepsinin verilerine ulaşmak imkansız görünmektedir. Buna bağlı olarak sadece İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB), Tekstil Sektörü Endeksi (XTEKS) içerisinde bulunan işletmeler çalışmaya dahil edilmiştir. Etkinlik değerlendirmesi yıllık bazda ve karşılaştırmalı olarak yapılmıştır, dolayısıyla "görecelilik" zaman bakımından ortaya çıkmaktadır. Etkinliği ölçmeye yönelik olarak toplam dört adet kriter kullanılmıştır ve iki tanesi işletme girdilerini, iki tanesi ise çıktılarını oluşturmaktadır. Girdiler, aktif büyüklüğü ile özsermayedir. Çıktılar ise net satışlar ve net kâr olmaktadır. Buna göre çalışmada işletmelerin toplam varlıklarını ve öz kaynaklarını, satış ve kâr yaratmada ne kadar etkin olarak kullanabildikleri irdelenmektedir. Ancak çalışmaya geçmeden önce ülkemizin tekstil ve hazır giyim sektörünü etkileyen unsurlar tanıtılmalı ve çalışmada kullanılan kavramlar ile yöntem hakkında bilgi verilmelidir.

Türk tekstil ve hazır giyim sektörünün genel durumu

Ülkemizde 24 Ocak 1980'de alınan istikrar kararları sayesinde liberalizasyon süreci başlamıştır (Dış Ticaret Müsteşarlığı, 1998). Liberalizasyon sürecine bakıldığında, ülkemizin ihracata dayalı bir ekonomiyi benimsediği görülmektedir. Ülkemizin tekstil ve hazır giyim sektörü de ihracatımızda 1980'lerden günümüze kadar önemli bir pay sahibi olmuştur (Bkz. Tablo 1).

Tablo 1. 1980–2008 Yılları Arasında Türk Tekstil ve Hazır Giyim Sektörünün İhracat İçerisindeki Payı

	TOPLAM İHRACAT	TEKSTİL VE HAZIR GİYİM İHRACATI	TEKSTİL VE HAZIR GİYİM İHRACATININ TOPLAM İHRACAT İÇERİSİNDEKİ PAYI
YIL	(1000 \$)	(1000 \$)	%
1980	2.910.000	777.000	26,7
1981	4.703.000	1.217.000	25,9
1982	5.746.000	1.436.000	25,0
1983	5.728.000	1.599.000	27,9
1984	7.134.000	2.170.000	30,4
1985	7.958.000	2.087.000	26,2
1986	7.457.000	2.112.000	28,3
1987	10.190.000	2.861.000	28,1
1988	11.662.000	3.461.000	29,7
1989	11.625.000	3.786.000	32,6
1990	12.959.289	4.322.598	33,4
1991	13.593.539	4.593.707	33,8
1992	14.365.414	5.378.937	37,4
1993	15.345.000	5.615.487	36,6
1994	18.107.000	6.434.861	35,5
1995	21.637.041	8.319.167	38,4
1996	23.224.465	8.696.394	37,4
1997	26.261.072	9.819.090	37,4
1998	26.973.952	10.455.814	38,8
1999	26.588.264	9.878.694	37,2
2000	27.774.906	10.096.144	36,3
2001	31.334.216	10.392.754	33,2
2002	36.059.089	12.149.531	33,7
2003	47.252.836	15.114.522	32,0
2004	63.167.153	17.595.782	27,9
2005	73.476.408	18.888.503	25,7
2006	85.534.676	19.704.668	23,0
2007	107.153.918	22.915.327	21,4
2008	131.974.788	21.880.524	17

(İstanbul Tekstil ve Konfeksiyon İhracatçı Birlikleri, 1980–2007 Tekstil-Konfeksiyon İhracat-İthalat İstatistikleri, http://www.itkib.org.tr/itkib/istatistik/dosyalar/80den_2007e_tekskonf_ihracat_ithalat.xls, 05.03.2010.

İstanbul Tekstil ve Konfeksiyon İhracatçı Birlikleri, İstatistiklerle Türkiye Tekstil ve Konfeksiyon Dış Ticareti 2008, http://www.itkib.org.tr/itkib/istatistik/dosyalar/2008_YILLIK_ISTATISTIK.pdf, 05.03.2010).

Ekonomik krizler ve Çin faktörü dikkate alındığında, İstanbul menkul kıymetler borsası tekstil endeksinde bulunan işletmelerin etkinlikleri üzerine bir araştırma

Sadece ihracattaki payına bile bakıldığında stratejik bir konuma sahip olduğu görülen sektör, sadece dış pazarlar açısından değil, ülkemizin milli gelirine katkı ve istihdam açılarından da oldukça önemlidir. Güncel veriler ışığında Türk tekstil ve hazır giyim sektörü, ülkemizdeki istihdamın %13,6'sını karşılamakta (Öz İplik-İş, 2009) ve gayri safi yurt içi hasılanın %11'lik kısmını sağlamaktadır (İstanbul Tekstil ve Konfeksiyon İhracatçı Birlikleri, 2008).

1980'li yıllardaki liberalizasyon süreci ile birlikte 1980-2000 döneminde, yaklaşık olarak yıllık %20,5 ortalama büyüme oranıyla en önde gelen ihracatçı sektörlerden birisi haline gelen Türk tekstil ve hazır giyim sektörü, 2000'li yıllarda kan kaybetmeye başlamıştır. Diğer bir ifadeyle, Tablo 1'deki veriler dikkate alındığında, sektörün hızlı yükselişi, 2000'li yıllarda yerini gerilemeye bırakmıştır. 1995 ile 2001 yılları arasındaki dönemde sektörün ihracat rakamlarında çok önemli farklılıkların olmadığı ortaya çıkmaktadır. Zira toplam ihracat rakamları bu tarihten itibaren olumlu bir seyir izlerken, tekstil ve hazır giyim sektörünün ihracat rakamları, toplam ihracata bağlı olarak aynı performansı gösterememiştir. Genel olarak düşünüldüğünde, bunun nedenlerinin başında Çin'in rekabetçiliği ile ekonomik krizler gelmektedir. Emek yoğun olarak ifade edeceğimiz sektör, belirtilen nedenlerin etkisiyle hem satışlarında bir düşüş, hem de rekabet açısından sıkıntılı günler yaşamaya başladığı sonucuna varılabilir.

Ayrıca 1996 yılında Gümrük Birliği anlaşmasını imzalayan Türkiye, beraberinde Avrupa Birliği düzenlemelerine de uyum sağlamak zorunda kalmıştır. Bu gelişme, Türk tekstil ve hazır giyim sektöründe farklı beklentileri beraberinde getirmiş olabilir. Söz konusu beklentiler yatırımlarda ve ihracatta bir artış, yüksek kalite ve istihdamda büyüme şeklindedir. Yine de 1997 yılında Avrupa Birliği aday ülkelerinin ithalat vergileri ve kotalardan muaf tutulması Türk tekstil ve hazır giyim sanayicilerinde olumsuz bir etki yaratırken, 2000'li yıllarda da Çin'in küresel olarak tekstil ve hazır giyim sanayisine yönelik hamleleri ile yaşanan ekonomik krizler sektör üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır.

Performans, etkinlik, teknik etkinlik ve etkin üretim sınırı kavramları

İşletme bilimi açısından işletmelerin performanslarının ölçülmesi ve performans dikkate alınarak işletmelere yönelik düzenlemeler yapılması önemli bir konudur. "Performans" için pek çok farklı tanım bulunmaktadır. Söz konusu tanımlardan birkaç tanesi şunlardır:

- Bir kişinin, grubun veya işletmenin, önceden tasarlanmış hedeflere ne derecede ulaşabildiklerinin nitel veya nicel bir şekilde anlatımıdır (Baş ve Artar, 1991).
- Bir işletmenin hedeflerine varabilmesi için sarf edilen tüm uğraşların değeridir (Kenger, 2001).
- Uğruna çaba sarf edilen bir konu hakkında elde edilmiş olan sonuçların bütünüdür (Pervaiz ve diğerleri, 1999).

Performans kavramı hakkındaki tanımlar bu derece kısa ve öz olduğu halde, özellikle işletmelerde performansın ölçülmesi çok karışık bir konudur. İşletme performansı etkinlik, verimlilik gibi oldukça genel nitelikli kavramlar vasıtasıyla değerlendirilebileceği gibi söz konusu genel kavramların alt boyutları da (teknik etkinlik, insan kaynakları etkinliği, finansal etkinlik, kısmi verimlilik, toplam faktör verimliliği...) dikkate alınabilir. Şu halde öncelikle performansın hangi ana ve alt kavrama dayandırılacağı düşünülmelidir.

Diğer bir husus ise performansın “neye göre” değerlendirileceğidir. Örneğin bir işletmenin veya sektörün performansı ortaya konulabilir ancak bu performans, benzer nitelikli diğer işletmelerle, sektörlerle veya en azından önceden belirlenen kriterlerle karşılaştırıldığı zaman anlamlı olmaktadır. Dolayısıyla bir şekilde “görecelilik” olmalıdır.

Son olarak dikkat edilmesi gereken bir husus, performansın dayanacağı kriterlerdir. Sadece bir kritere dayanılarak performans değerlendirmesi yapılabilir ancak günümüzde işletme performanslarının tek bir kriter vasıtasıyla ölçülmesi ve değerlendirilmesi mantıklı görünmemektedir. İşletmeler birden fazla sayıda girdi ve çıktı kullanabilmekte ve farklı amaçlara sahip olabilmektedir. Buna göre performans değerlendirmesi için birden fazla unsuru içeren, bu unsurlardan birer birleşim yapan bir anlayışla hareket etmek doğru olacaktır.

Performansla ilgili olarak “etkinlik” kavramı ele alındığında, kavramın en genel tanımı “amaç ve hedeflere varılabilir derecesi” şeklinde yapılabilir. Amaç ve hedefler ise “varılmak istenen sonuç” şeklinde tanımlanabilir. Buna göre etkinlik kavramı, “varılmak istenen sonuca varılabilir derecesi” demektir.

İşletmecilik açısından daha detaylı bir tanım yapılırsa, işletmeler üretim ve / veya ticaret yapmaktadır. Söz konusu faaliyetleri sürdürebilmek için işletme üretim faktörlerine ihtiyaç duymaktadır. Üretim faktörlerini kullanan işletme, bir takım sonuçlar elde edecektir. Tam bu noktada şu soru ortaya çıkar: İşletmenin elde ettiği sonuçlar, elde etmek istediği sonuçlara ne kadar yakındır? Soruya verilecek cevap, işletmenin etkinlik seviyesini göstermektedir. Kısaca etkinlik için şu formül kullanılabilir: İstenilen sonuç (performans) / Gerçekleşen sonuç (performans).

Araştırmanın üzerinde durduğu işletmeler kâr amacına sahiplerdir. Buna göre işletmelerde amaç ve hedeflere varılırken mümkün olduğunca az kaynağın kullanılması gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle işletmeler, ekonomik açıdan karar verme birimleridir ve rasyonel bakış açısına göre maliyetlerinin minimum düzeye çekilmesi gerekmektedir. Bir işletmenin minimum maliyete ne ölçüde ulaşabildiğine “maliyet etkinliği” adı verilmektedir (Yolalan, 1991).

Maliyet etkinliği literatürde iki alt parçaya ayrılmaktadır. Bir alt parça “teknik etkinlik” adını alırken, diğer alt parça ise “dağılım etkinliği” olmaktadır. Teknik etkinlik “işletmenin elinde bulunan girdileri kullanarak, en çok çıktıyı üretmede ne kadar başarılı olduğunun derecesi” iken, dağılım etkinliği ise “girdilerin fiyatları dikkate alındığında, en uygun girdi birleşiminin ne ölçüde yakalanabildiği” demektir (Sengupta, 1999). Buna göre maliyet etkinliği hem girdi birleşimlerinin maliyeti, hem de üretimin etkinliği ile bağlantılıdır.

İşletmeler belli bir teknoloji seviyesinde üretim yaparlarken, belli miktarlardaki girdilere bağlı olarak belli miktarlarda üretim çıktısı oluştururlar. Diğer bir ifadeyle, teknoloji seviyesi sabit varsayılırsa, çıktı ve girdi miktar ve birleşimleri arasında bir ilişki bulunmaktadır. Literatürde bu ilişkinin teorik açıdan bir sınıra sahip olduğu savunulmaktadır. Buna göre teknoloji sabit kabul edildiğinde, işletmeler açısından en uygun girdi birleşimlerini kullanarak elde edilebilecek en yüksek üretim miktarlarını gösteren teorik sınıra “etkin üretim sınırı” adı verilmektedir (Norman ve Stoker, 1991).

Ekonomik krizler ve Çin faktörü dikkate alındığında, İstanbul menkul kıymetler borsası tekstil endeksinde bulunan işletmelerin etkinlikleri üzerine bir araştırma

Etkinlik seviyelerinin ölçülmesi için kullanılan çeşitli yöntemler

Bir önceki başlık altında etkin üretim sınırı kavramı ele alınmıştır ancak önemli bir problem, söz konusu sınırın “neye göre ve nasıl” belirleneceğidir. Literatürde etkin üretim sınırını belirlemek üzere çeşitli parametrik olan ve olmayan yöntemler kullanılmaktadır.

Parametrik olan yöntemlerde etkin sınır, genellikle “en küçük kareler” gibi regresyon teknikleriyle tahmin edilmeye çalışılmaktadır. Alışılacağı regresyonun dışındaki parametrik bir yöntem “stokastik sınır” olmaktadır. Kurulacak modelde bir miktar hata bulunacağı varsayılarak işletme girdileri, çıktıları ve gerekli görülürse çeşitli çevresel değişkenler (örneğin bazı ekonomik göstergeler) arasında bir model kurulmaktadır (Berger ve Humprey, 1997).

Stokastik sınır yaklaşımını ilk defa Aigner ve diğerleri ortaya atmıştır. Aigner ve diğerlerinin çalışması toparlandığı zaman, kurulacak modelin genel formu şu şekilde ifade edilebilmektedir (Aigner ve diğerleri, 1977):

$$Y_i = X_i\beta + (V_i - U_i) ; \quad i = 1,2,3,\dots,N \quad (1)$$
$$V_i \sim N(0, \sigma_v) \quad U_i \sim |N(0, \sigma_u)$$

(1)'de “Y” üretim miktarının logaritmasını, “X” ise üretim miktarını etkileyen değişkenlerin logaritmasını içeren birer matris olmaktadır. (1)'de de görüleceği üzere “V” ile “U” rassal değişkenlerdir ancak “U” negatif değerler almamaktadır. “V”, çevresel değişkenleri sembolize etmektedir. “U” ise teknik etkinsizliği (teknik etkinliğin “1” değerinden ne kadar uzakta olduğunu) göstermektedir. “β” etkin sınır tahminine yönelik olan katsayılarından oluşan bir vektördür.

En küçük kareler ile stokastik yöntemleri karşılaştırıldığında, stokastik yönteminin iki avantaja sahip olduğu görülmektedir:

- En küçük kareler yönteminde sadece işletmenin girdileri ile çıktıları kullanılırken, stokastik yönteminde girdi ve çıktıların dışında olan çevresel faktörler de dikkate alınabilmektedir.
- Teknik etkinsizlik (U), stokastik yönteminde dikkate alınmaktadır. Diğer taraftan en küçük kareler yönteminde bu durum yoktur. Teknik etkinsizliğin olması durumunda en küçük kareler yönteminin ortaya koyduğu katsayılar da sapmalar olabilmektedir (Aigner ve diğerleri, 1977).

Stokastik yönteminin çeşitli varyasyonları bulunmaktadır. Bu çalışmada etkinlik, yıllara yayılarak ele alınacağından dolayı, örnek olması açısından stokastik yöntemini panel verilerle kullanan bir anlayıştan bahsetmek doğru olacaktır. Örneğin Battese ve Coelli, stokastik modeli farklı dönemlere yayacak bir biçimde ele almışlardır (Battese ve Coelli, 1992):

$$Y_{it} = f(x_{it}; \beta)\exp(V_{it} - U_{it}) ; \quad i = 1,2,3,\dots,N \text{ ve } t = 1,2,3,\dots,T \quad (2)$$
$$V_i \sim N(0, \sigma_v) \quad U_i = [\exp(-\eta(t-T))]$$

“ Y_{it} ”, “ X_{it} ” ve “ β ” (1)’deki ile aynıdır. “ V_{it} ” rassal değişkeni yine çevresel faktörlerin değerlerini sembolize etmektedir ancak bu defa belli bir dönemi kapsamakta ve “sıfır” ortalama değerine sahip olmaktadır. Diğer taraftan “ U_{it} ” rassal değişkeni (1)’dekinden farklıdır. (2)’ye göre “ U_{it} ” rassal değişkeni, “ U_i ” değişkeninin bir fonksiyonudur. Son olarak “ η ” ise tahmin için kullanılacak bir parametredir.

Bir toparlama yapmak gerekirse literatürde etkin sınırı hesaplamak için kullanılan ve en önde gelen bir yöntem, “en küçük kareler” iken daha gelişmiş bir diğer yöntem ise “stokastik sınır” adını almaktadır. Tüm bu yöntemler parametrik, diğer bir ifadeyle sınırı tahmin etmek için önce bir model (fonksiyon) kurulmak zorundadır.

Literatürde oldukça sık kullanılan ancak parametrik olmayan (non-parametrik) bir yöntem ise “veri zarflama analizi (VZA)” adını almaktadır. VZA’nın ana modeli şudur (Charnes ve diğerleri, 1978):

$$\text{en yüksek } h_0 = \frac{\sum_{r=1}^s u_r y_{r0}}{\sum_{i=1}^m v_i x_{i0}} \quad (3)$$

$$\leq 1 \quad \frac{\sum_{r=1}^s u_r y_{rj}}{\sum_{i=1}^m v_i x_{ij}}$$

$$i = 1, 2, \dots, m; \quad j = 1, 2, \dots, n; \quad r = 1, 2, \dots, s; \quad u_r, v_i \geq 0$$

(3)’e göre y_{rj} ile x_{ij} , j. karar verme biriminin (örneğin işletmenin, sektörün) sırasıyla çıktılarını ve girdilerini temsil etmektedir. u_r ile v_i ise çıktı ve girdilere uygulanacak ağırlıkları ifade etmektedirler ve görüldüğü üzere negatif değer almamaktadırlar. h_0 ise ilgili karar verme biriminin etkinliğini göstermektedir. (3)’e göre toplam “n” adet karar verme birimi bulunmaktadır ve dikkat edilirse ağırlıklandırılmış çıktı ve girdilerin oranlarının toplamları dikkate alınmaktadır. Buna bağlı olarak etkinlik, göreceli bir şekilde ele alınmaktadır. Diğer bir ifadeyle her karar verme biriminin etkinliği, diğer karar verme birimleri dikkate alınarak hesaplanmaktadır. (3) aslında bir soruya cevap vererek her bir karar verme biriminin göreceli etkinliğini ortaya koymaktadır: “Tüm karar verme birimlerinin etkinliği “bir” veya bir değerinin altında olacak bir anlayışla hesaplandığında, her bir karar verme biriminin en yüksek etkinlik derecesi ne olmaktadır?” (Emrouznejad, 2001a).

(3)’teki model en yüksek çıktıyı dikkate almaktadır (çıktı maksimizasyonuna yöneliktir). Diğer taraftan etkinlik, çıktıların yanı sıra girdilerle de ilgilidir ve dolayısıyla girdilerin en düşük düzeyde

Ekonomik krizler ve Çin faktörü dikkate alındığında, İstanbul menkul kıymetler borsası tekstil endeksinde bulunan işletmelerin etkinlikleri üzerine bir araştırma

olmasını (girdi minimizasyonunu) hedefleyen önde gelen bir başka model de mevcuttur (Banker ve diğerleri, 1984). Ayrıca günümüzde oldukça farklı VZA modelleri geliştirilmiştir*.

İstanbul menkul kıymetler borsası tekstil sektörü'nün göreceli etkinliği üzerine bir araştırma

Bu başlık altında öncelikle araştırmanın amacı, kapsamı ve yöntemi hakkında bilgi verilmektedir. Söz konusu bilgiler verildikten sonra ise ulaşılan bulgular ortaya konulmakta ve yorumlanmaktadır.

Araştırmanın amacı, kapsamı ve yöntemi

Bu araştırmada ülkemizin önde gelen sektörlerinden birisi olan tekstil ve hazır giyim sektörü ele alınmaktadır. Sektör gerek ihracat, gerekse istihdam yaratma açılarından oldukça önemli görünmektedir. Daha önce de bahsedildiği üzere sektör üzerinde yoğun bir uluslararası rekabet baskısı bulunmaktadır. Özellikle işgücü ve enerji maliyetlerinin ülkemizden daha düşük olduğu Çin, tekstil ve hazır giyim sektörümüz üzerinde güçlü bir negatif etki yaratmaktadır.

Sektörü etkilemesi beklenen diğer önemli bir gelişme ise ekonomik krizlerdir. Dünyada ve ülkemizde 1990'lı ve 2000'li yıllarda çeşitli ekonomik krizler ortaya çıkmıştır. Söz konusu krizlerin büyük bir kısmı finansal nitelikli olduğu halde, bu krizler ülkemizdeki reel sektörü de etkilemiş olabilir.

Bu araştırmanın amacı, az önce belirtilen bilgileri de dikkate alarak, şu sorulara cevap vermektir:

- Ülkemizin tekstil ve hazır giyim sektörünün etkinliği, 1997–2008 döneminde nasıl bir trend izlemiştir? (Ulaşılabilen en eski veriler 1997, en yeni veriler ise 2008 yılını kapsamaktadır).
- Yerli ve yabancı kökenli ekonomik krizlerin olduğu, Çin'in DTÖ'ne girdiği ve DTÖ'nün tekstil kotalarını kaldırdığı yıllarda ve sonrasında Türk tekstil ve hazır giyim sektörünün göreceli etkinliği nasıl dalgalanmıştır?

Araştırma tekstil ve hazır giyim sektörünü ele almaktadır ancak sektörde kayıt dışı çalışan işletmelerin bulunacağı beklenmektedir. Ayrıca tüm işletmeler kayıt altına alınmış olsalar dahi, bu işletmelerin bilgilerini almada sorunlar yaşanacağı düşünülmektedir. Bu hususlar sebebiyle, verileri kolayca elde edilebilecek konumda olan ve sektörde önde gelen işletmeler irdelenmek istenmiştir ve İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) kapsamındaki Tekstil Sektörü Endeksi'ni (XTEKS) oluşturan işletmeler ele alınmıştır.

İşletmelerin göreceli teknik etkinliklerini hesaplamak için iki adet girdi ve iki adet çıktı kullanılmıştır. Girdiler olarak “toplam aktif büyüklüğü” ile “özsermaye” ele alınmıştır. Çıktılar ise “net kâr” ile “net satışlar”dır. Dolayısıyla teknik etkinlik, tüm varlıklar ile ortaya konulmuş olan sermayenin, ne ölçüde satış ve kâra yansıtılacağına bağlı olmaktadır. Ele alınan işletmeler İMKB'ye dahildirler ve bu sebepten ötürü girdileri ile çıktıları oluşturan veriler halka açık durumdadır. Söz

---

* Örnek olması açısından bkz.: Emrouznejad, A. (2001b). Encyclopedia of DEA Models, (Çevrimiçi), <http://www.deazone.com/models/index.htm> (19.01.2010).

konusu veriler İMKB'nin elektronik veri dağıtım sitesinden alınmıştır (İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, 2010).

Verileri değerlendirmek için veri zarflama analizi (VZA) kullanılmıştır. Daha önce de belirtildiği üzere VZA'nin pek çok farklı modeli bulunmaktadır. Analiz için Charnes ve diğerleri tarafından ortaya atılan orijinal model (Charnes ve diğerleri, 1978) kullanılmış ve girdi minimizasyonu dikkate alınmıştır.

Araştırmanın bulguları

Verilerin toplandığı 29.01.2010 tarihi itibarıyla İMKB Tekstil Sektörü Endeksi altında toplam 19 adet işletme işlem görmektedir. Ayrıca söz konusu tarih itibarıyla işletmelerin henüz 2009 yılı verileri açıklanmamıştır. Buna bağlı olarak araştırma 2008 yılından başlamıştır. Ulaşılabilen en eski veriler ise 1997 yılına aittir. Dolayısıyla araştırma 2008–1997 dönemini kapsamaktadır. Endeksteki iki işletme 1999, bir işletme 2000 ve diğer bir işletme ise 2003 yılında endekse dahil olmuştur. Endeksteki işletmelerin toplam net kârı incelendiğinde 2008, 2005 ve 2001 yıllarında zarar oluştuğu görülmektedir. İlginç bir şekilde en büyük zarar tutarı, 2008 yılı sonu itibarıyla gerçekleşmiştir.

Endeksi meydana getiren işletmelerin topluca göreceli etkinlikleri hesaplanacaktır ve hesaplama için VZA kullanılacaktır. Ancak VZA gereği negatif değerler ile sıfır rakamı hesaba katılamamaktadır. Buna bağlı olarak negatif değerleri içeren net kâr değerleri incelenmiş ve her yılki net kâr değeri, en büyük negatif net kâr değeri (en büyük zarar) kadar arttırılmıştır. Araştırmada cevabı aranan ilk soru, 1997–2008 döneminde sektörün göreceli etkinliğinin nasıl bir trend izlediğidir. Söz konusu soruya cevap vermek üzere yapılan analiz vasıtasıyla, Tablo 1'de bulunan göreceli etkinlik değerleri ortaya çıkmaktadır.

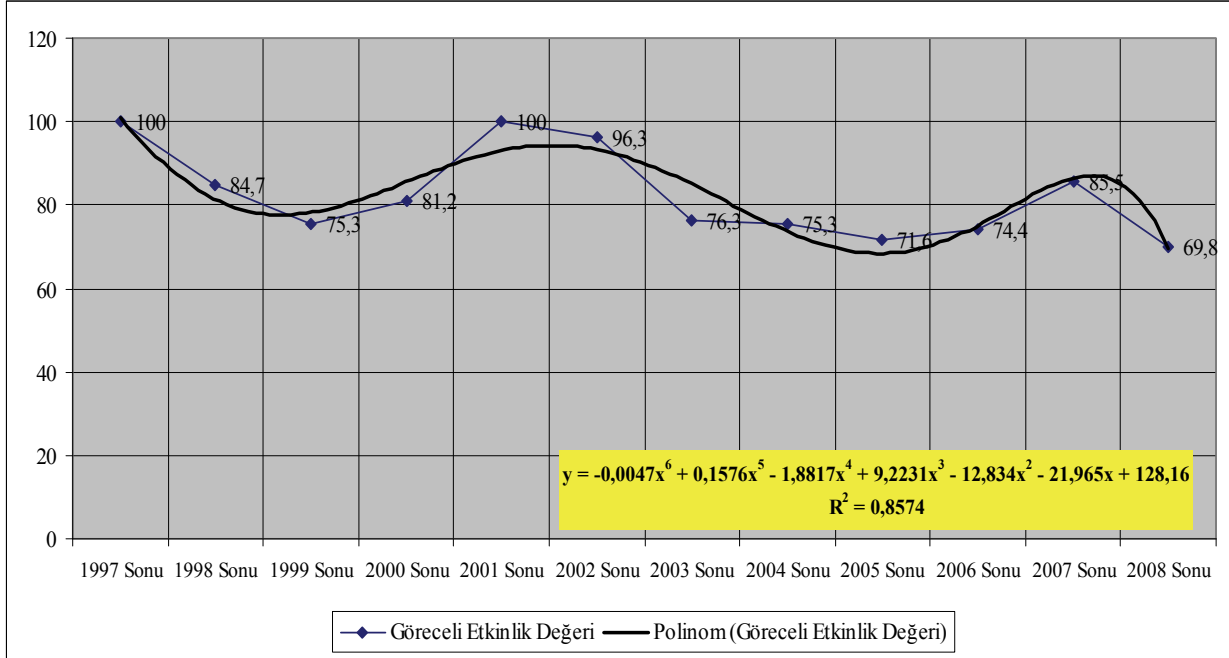
Tablo 1. İMKB tekstil sektörü içerisinde bulunan işletmelerin 1997–2008 dönemindeki göreceli etkinlik değerleri

Yılsonu	Göreceli Etkinlik Değeri
1997	100
1998	84,7
1999	75,3
2000	81,2
2001	100
2002	96,3
2003	76,3
2004	75,3
2005	71,6
2006	74,4
2007	85,5
2008	69,8

Tablo 1'de yer alan değerler bir grafiğe döküldüğünde ve trend analizi yapıldığında, Şekil 1 ortaya çıkmaktadır.

Ekonomik krizler ve Çin faktörü dikkate alındığında, İstanbul menkul kıymetler borsası tekstil endeksinde bulunan işletmelerin etkinlikleri üzerine bir araştırma

Şekil 1. İMKB tekstil sektörü içerisinde bulunan işletmelerin 1997–2008 dönemindeki göreceli etkinlik değerleri ve genel eğilim (trend)

Şekil 1’de bulunan trend incelendiğinde, araştırmanın cevap aradığı ilk soruya yönelik olarak şu sonuç ortaya çıkmaktadır: Ele alınan dönemde tekstil sektörü endeksinin oluşturulan işletmelerin göreceli etkinlikleri, bir azalış trendi sergilemiştir.

Araştırmanın ilk sorusuna cevap verilmiştir. Şu halde ikinci soruya geçilmesi gerekmektedir. Araştırmanın ikinci sorusu yerli ve yabancı kökenli ekonomik krizlerin olduğu, Çin’in DTÖ’ne girdiği ve DTÖ’nün tekstil kotalarını kaldırdığı yıllarda ve sonrasında Türk tekstil ve hazır giyim sektörünün göreceli etkinliğinin nasıl dalgalandığına yöneliktir.

Bu hususla ilgili olarak 1997–2008 döneminde ortaya çıkan ekonomik krizlerin ve tekstil ve hazır giyim sektörüyle bağlantılı olarak Çin ile DTÖ hakkındaki gelişmelerin olduğu dönemlerde, sektörün göreceli etkinlik dalgalanmalarını içeren Tablo 2 oluşturulmuştur.

Tablo 2. İMKB tekstil sektörü endeksi’nin (xteks) göreceli etkinliklerinin yıllık bazdaki dalgalanmaları

Yıllar	Yabancı Kökenli Küresel Ekonomik Krizler	Yerli Kökenli Ekonomik Krizler	Kriz Haricinde Uluslar arası Nitelikli Diğer Gelişmeler	Göreceli Etkinlik Dereceleri	Etkinlik Derecesinin Bir Önceki Yıla Göre Değişim Oranı (%)
1997	Asya Krizi	-		100	-
1998	Rusya Krizi	-		84,7	-15,30
1999	Brezilya Krizi	-		75,3	-11,10

2000	-	2000 Kasım Krizi		81,2	7,84
2001	-	2001 Şubat Krizi		100	23,15
2002	Arjantin Krizi	-	Çin'in DTÖ'ne Katılması	96,3	-3,70
2003	-	-		76,3	-20,77
2004	-	-		75,3	-1,31
2005	-	-	DTÖ Tekstil Ticaretini Serbestleştirdi.	71,6	-4,91
2006	-	-		74,4	3,91
2007	-	-		85,5	14,92
2008	Amerikan Mortgage Krizi	-		69,8	-18,36

Tablo 2 incelendiğinde ve sadece ekonomik krizler dikkate alındığında:

- 1998 Rusya ile 1999 Brezilya krizlerinin çıktığı dönemlerde sektörün göreceli etkinliklerinin azaldığı dikkat çekmektedir.
- 2000 Kasım Krizi'nin çıktığı dönemde ise göreceli etkinlik tam tersine bir artış göstermektedir. Söz konusu artışın bir nedeni, 1998 ve 1999 yıllarında iki uluslararası krize tanık olan sektörün, bu krizlerin etkisinden kurtulması olabilir. Diğer bir neden ise 2000 yılındaki krizin Kasım ayında çıkması olabilir. Araştırma için yıllık veriler kullanılmıştır ve bu sebepten ötürü 2000'deki krizin olumsuz etkileri, verileri sadece o yılın Kasım ve Aralık aylarında etkilemiş olabilir.
- 2001 yılında ise ilginç bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Söz konusu yılda göreceli etkinlik, bir önceki yıla göre %23,15 artmıştır. Bu artışın nedeni 2001 Şubat'ında yapılan devalüasyon olabilir zira tekstil sektörümüz ihracat ağırlıklı çalışmaktadır ve yapılan devalüasyon ihracata olumlu yansımış olabilir.
- 2004 yılı sonundan 2008 yılında ABD'de ortaya çıkan Mortgage Krizi'ne kadar geçen sürede etkinlikleri dalgalı bir seyir izlediği ve 2008 yılsonu itibariyle sektörün etkinliğinin dikkat çekici bir şekilde azaldığı görülmektedir.

Ekonomik kriz dönemlerinde sektörün etkinliğinin dalgalı bir seyir izlediği görülmektedir.

Tablo 2 incelendiğinde ancak ekonomik krizlerin dışındaki önemli gelişmeler dikkate alındığında:

- Çin'in 2002 yılında DTÖ'ne girmesi sonrasında Türk tekstil ve hazır giyim sektörünün göreceli etkinliği 2006 yılına kadar sürekli düşüş göstermiştir.

Ekonomik krizler ve Çin faktörü dikkate alındığında, İstanbul menkul kıymetler borsası tekstil endeksinde bulunan işletmelerin etkinlikleri üzerine bir araştırma

- DTÖ'nün tekstil ürünlerinin ticaretini serbestleştirmesi, diğer bir ifadeyle kendi üye ülkelerinin tekstil ürünlerine koydukları ithalat kotalarını kaldırmasından sonra ise göreceli etkinlik seviyelerinin 2006 ve 2007 yıllarında arttığı görülmektedir.

Çin'in küresel tekstil ve hazır giyim sektöründe daha aktif olmasıyla birlikte Türk tekstil ve hazır giyim sektörünün göreceli olarak etkinlik kaybına uğradığı ortaya çıkmaktadır.

Kaynaklar

Afşar, B. (2007). Tekstil Sektör Raporu, *Konya Ticaret Odası Etüd Araştırma Servisi*, 2007/609-569.

Aigner, D.J., Lovell, C.A.K. ve Schmidt, P. (1977). Formulation and Estimation of Stochastic Frontier Production Function Models, *Journal of Econometrics*, 6 (1): 21–37.

Banker, R.D., Charnes, A. ve Cooper, W.W. (1984). Some Models for Estimating Technical and Scale Inefficiencies in Data Envelopment Analysis, *Management Science*, 30 (9): 1078–1092.

Baş, M. ve Artar, A. (1991). *İşletmelerde Verimlilik Denetimi*. Ankara: MPM Yayınları, No: 435.

Battese, G.E. ve Coelli, T.J. (1992). Frontier Production Functions, Technical Efficiency and Panel Data: With Application to Paddy Farmers in India, *Journal of Productivity Analysis*, 3 (1–2): 153–169.

Berger, A.N. ve Humprey, D.B. (1997). Efficiency of Financial Institutions: International Survey and Directions for Future Research, *European Journal of Operational Research*, 98: 175–212.

Charnes, A., Cooper, W.W. ve Rhodes, E. (1978). Measuring the Efficiency of Decision Making Units, *European Journal of Operational Research*, 2: 429–444.

Dış Ticaret Müsteşarlığı, (1980) Sonrası Ekonomik Politikalar ve Dış Ticaret Politikası. <http://www.dtm.gov.tr/Ekonomi/75yilbk/1980so.htm>, (1998). (Erişim Tarihi: 20.10.2009).

Emrouznejad, A. (2001a). Ali Emrouznejad's DEA Homepage, (Çevrimiçi), <http://www.deazone.com/tutorial/the.htm> (19.01.2010).

Emrouznejad, A. (2001b). Encyclopedia of DEA Models, (Çevrimiçi), <http://www.deazone.com/models/index.htm> (19.01.2010).

İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (2010). Mali Tablolar, (Çevrimiçi), <http://www.imkb.gov.tr/Financial Tables/companiesfinancialstatements.aspx> (20.01.2010).

İstanbul Tekstil ve Konfeksiyon İhracatçı Birlikleri (2007). 1980–2007 Tekstil-Konfeksiyon İhracat-İthalat İstatistikleri, (Çevrimiçi), http://www.itkib.org.tr/itkib/istatistik/dosyalar/80den_2007e_tekskonf_ ihracat_ithalat.xls (05.03.2010).

İstanbul Tekstil ve Konfeksiyon İhracatçı Birlikleri (2008). İstatistiklerle Türkiye Tekstil ve Konfeksiyon Dış Ticareti 2008, (Çevrimiçi), http://www.itkib.org.tr/itkib/istatistik/dosyalar/2008_YILLIK_ISTATISTIK.pdf (05.03.2010).

İstanbul Tekstil ve Konfeksiyon İhracatçı Birlikleri (2008). Annual Reports and Statistical Data, (Çevrimiçi), <http://www.itkib.org.tr/default.asp?cid=RAPORLAR> (21.03.2010).

Kenger, E. (2001). Denetçi Yardımcıları Eğitim Notu, (Çevrimiçi), http://www.ydk.gov.tr/egitim_notlari/denetim.htm (01.01.2010).

Norman M. ve Stoker, B. (1991). *Data Envelopment Analysis: The Assessment of Performance*, New York: John Wiley and Sons.

Öz İplik-İş Sendikası (2005). Tekstil Sektörü Sorunlar ve Çözüm Önerileri, (Çevrimiçi), <http://www.hakis.org.tr/raporlar/oziplikteksileraporu.pdf> (19.01.2010).

Öz İplik-İş Sendikası (2009). Tekstil Sektörü Değerlendirme Raporu: 2009 Yılı Beklenti ve Önerileri, (Çevrimiçi), <http://www.oziplikis.org.tr/tr/?a=1&b=4&c=27&d=329> (12.03.2010).

Pervaiz, A.K., Kwang, L.K. ve Mohamed, Z. (1999). Measurement Practice for Knowledge Management, *Journal of Workplace Learning*, 11 (8): 304–311.

Rossen, E.I. (2004). *The Globalization of the US Apparel Industry: Making Sweatshops*, Berkely, University of California Press.

Sengupta, J.K. (1999). Farrell-type Efficiency under Demand and Price Fluctuations, *Applied Economics Letters*, 6 (8): 505–507.

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (2010). Elektronik Veri Dağıtım Sistemi, (Çevrimiçi), <http://evds.tcmb.gov.tr> (23.01.2010).

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (2009). Çin Halk Cumhuriyeti'nin Dünya Ticaret Örgütü'ne Üyeliliğinin Getirdikleri, (Çevrimiçi), <http://www.tobb.org.tr/raporlar/TOBB-CinRaporu.pdf> (15.01.2010).

Yolalan, R. (1991). *Parametresiz Etkinlik Ölçütleri ve Veri Zarflama Analizi*, I. Verimlilik Kongresi, Ankara: MPM Yayınları, No: 454.

Basında yayınlanan beslenme haberlerinin değerlendirilmesi

Müge DEMİR*

Özet

Sağlıklı yaşam tutkusunun yaygınlaşmasında, bilgiye ulaşmanın kolaylaşması ve bilgi üretenlerin bilgiyi paylaşmaya başlaması, **bilgi kirlenmesi** ne sebep olmaya başlamıştır. İnsanlar hastalıkları ile ilgili istedikleri tüm bilgilere internet üzerinden ulaşabilmektedirler. Ayrıca; dergi ve gazetelerde de sağlık haberlerinin sayısı artmıştır. Ciddi bilimsel dergilerin tümü, yayınladıkları araştırma, makale veya görüşlerin özetlerini internetten servis eder hale gelmiştir. İçinde bulunduğumuz çağın kitle iletişim çağı olarak adlandırıldığı kabul edilecek olursa, kitle iletişim araçlarının insanlar üzerindeki etkinliği ve kişilerin bilgi kazanmasındaki önemi yadsınmamaktadır. Ülkemizde yapılan araştırmalarda, cinsellikten bulaşıcı hastalıklara kadar pek çok konuda başlıca bilgi kaynağının kitle iletişim araçları olduğu görülmektedir.

Kitle iletişim araçlarının, sağlığın yanı sıra beslenmeyi de ilgilendiren bilgilendirme süreci ile yakından ilişkisi vardır. Diğer kitle iletişim araçlarına oranla gazeteler, özel baskı ve bölümlerle hergün okura hitap ettikleri için daha avantajlı ve tercih edilir olabilmektedirler. Gazetelerde verilen haberlerin, örneğin beslenme ilgili haberlerin, verildiği şekilde birey tarafından yorumlanmaksızın, geçerli bilgi olarak algılanması olasılığı bulunmaktadır. Ancak bir konu hakkında tutum geliştirmede haberin birinci kaynağı yanında aktaran kişinin uzmanlık etkisinin de önemli yer tutacağı sanılmaktadır. Yazılı basın zaman zaman uzmanlara yeterince danışmadan konuları abartarak verdiği, buna bağlı olarak toplumda korku uyandırdığı, hatta insanların sağlığı ile oynayabildiği de bilinmektedir. Araştırmada, niceliksel verilerle medyanın sağlık ve diyet haberleriyle kamuoyu üzerinde yarattığı etki ortaya konulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: haber, beslenme, yazılı basın, sağlık

The evaluation of the published nutrition news in the press

Abstract

Passion of healthy living, becoming easier to access to information and starting to share knowledge by its producers cause **pollution of knowledge**. People can reach to the informations about their health by the internet. Also, in magazines and newspapers have increased the number of health news. All of serious scientific journals service their published research articles or summaries of opinions from the internet. If we say “we are in the era of mass communication age”, effectiveness and its importance of getting knowledge of mass media on people can not be denied. According to

---

* Dr.Müge DEMİR, mugedemir@aydin.edu.tr, 0533 336 83 16, İstanbul Aydın Üniversitesi, İletişim Fakültesi

the studies in our country, the mass media are used by people as a source of information about many health problems like sexuality or the infectious diseases.

Mass media has close relationship with process of information about health as well as nutrition. Compared to other mass media, as newspapers bespeak everyday to their readers with a special edition and parts, they can be more advantageous to be preferable. The stories in the newspapers like news about nutrition, readers may take the information from the newspaper as given without individual comment. But, its an important both the first source of news and affected person's expertise to develop an attitude about a subject. Also, press sometimes give an information without expert's sight by exaggerating and it cause the fear in community or even allowed to play with people's health. Our study shows, the effectiveness of media on people with health and diet news by quantitative data.

Keywords: news, nutrition press, health

Giriş

Son on yılda medyada sağlık, beslenme ve hastalık haberlerinde tam bir patlama yaşanmaktadır. Ancak; bu güzel gelişmenin okuyucular tarafından pek fark edilmeyen bir yanı bulunmaktadır ki bu da "**bilgi kirlenmesi**"dir. Günümüzde sağlık haberlerinin, özellikle beslenme ile ilişkili haberlerin ciddi bir bilgi-tecrübe süzgecinden geçirilmeden kullanılması, durumu hem kafa karıştırıcı hem de tehlikeli hale getirmiştir. Son yıllarda medyada sağlık haberleri daha çok izleniyor, daha çok okunuyor, eskisinden daha fazla ilgi görüyor hale gelmiştir. Bunun pek çok nedeni vardır. En önemlileri ise ortalama yaşam beklentisinin artması ve hayatta kalma süresinin uzamasıdır. Özellikle orta yaşla birlikte "kendine iyi bakma" telaşına kapılan insanlar yediklerine içtiklerine daha dikkat etmeye, yaşam tarzlarını sorgulamaya başlamaktadırlar.

Sağlıklı yaşam tutkusunun yaygınlaşmasında, bilgiye ulaşmanın kolaylaşması ve bilgi üretenlerin bilgiyi paylaşmaya başlaması da önemli bir faktördür. Örneğin internet müthiş bir bilgiyle yüklüdür ve Amerika'da tıbbi arama motorlarına başvuruların en sık araştırdıkları konuların başında - başvuruların yüzdesi olarak- alerji (%37), kanser (%35), kalp hastalıkları (%29), diyabet (%26), sindirim bozuklukları (%24), artrit (eklemlerin iltihabi hastalıkları-%24), yüksek kolesterol tedavisi (%22), migren (%20) ve astım (%19) gelmektedir. Yani insanlar hastalıkları ile ilgili istedikleri tüm bilgilere internet üzerinden ulaşabilmektedirler. Ayrıca; dergi ve gazetelerde de sağlık haberlerinin sayısı artmıştır. Ciddi bilimsel dergilerin tümü, yayınladıkları araştırma, makale veya görüşlerin özetlerini internette servis eder hale gelmiştir (Müftüoğlu, 2005).

Ancak; tüm bunların yanı sıra sağlık haberlerinin, özellikle beslenme ile ilişkili haberlerin ciddi bir bilgi-tecrübe süzgecinden geçirilmeden kullanılması, hem kafa karıştırıcı hem de tehlikeli hale gelmektedir. Okuyucu hangi bilgilerin doğru olduğundan kuşku duymaya, daha da kötüsü yanlış şeyler yapmaya başlamaktadır. Söz ettiğimiz sorun bizde olduğu gibi tüm dünyada yaşanmaktadır. Televizyonların sabah kuşakları sağlık kuşaklarına dönüşmüştür. Kimin, neyi, niçin ve ne kadar doğru anlattığı belli değildir. Ana haberlerde bir-iki sağlık konusuna mutlaka rastlanır olmuştur. Dizilerde bile diyet veya egzersiz önerileri işlenmekte, belirli sağlık konuları gazetelerde diziler haline yayınlanmaktadır. Bu da söz ettiğimiz bilgi kirlenmesi sorununu, yanlış bilgilendirilme tehlikelerini de beraberinde getirmektedir.

Yaşam süresi beklentisi uzadıkça, refah düzeyi iyileşip yaşam kalitesi arttıkça sağlık haberlerinin

gazetelerdeki yeri de sağlığa ayrılan sayfa ve süreler de artacaktır. Sağlık haberlerinin her zaman olacağı, olması gerektiği, medyada her yıl biraz daha artan oranda yer bulacağı göz önünde bulundurulacak olursa bilgi kirlenmesine karşı önlem alınması gereği ortaya çıkmaktadır. Yani, sağlık haberlerinin ciddi bir denetim ve elekten geçirildikten sonra yayınlanması gerekmektedir.

Bilindiği üzere kamuoyunun oluşum biçimi, bir sistemin demokratik olup olmamasının temel göstergelerinden biridir. Kamuoyunun sağlıklı bir şekilde oluşabilmesi de her türlü haber, bilgi, duygu ve düşüncenin serbestçe yayılabilmesi ile olur. Demokratik bir sistemde sorumluluk bilinciyle hareket eden medya, her türlü düşüncenin kendisini özgürce ifade edebilmesine imkan vererek kamuoyunun serbestçe oluşumuna katkı sağlamakla görevlidir. Halka yanlıştan dönme fırsatını sunabilen tek sistem olan demokrasilerde medya, sağlıklı ve doğru haberler vermek suretiyle bilgilendirme yapmalı ve kamuoyunun serbestçe oluşumuna katkı sağlamalıdır. Dördüncü kuvvet konumunda olan medya, bireyler üzerinde bıraktığı etkiyi göz önünde bulundurarak tarafsızlık içinde olmalı ve üçüncü göz olma özelliğine aykırı davranmamalıdır.

Toplumların beslenme konusunda bilgilenme kaynaklarından biri de yazılı basındır. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı'nda gerçekleştirilen bir araştırma da günlük gazetelerde yer alan beslenme konusundaki haberlerin tanımlanması amacıyla yapılmıştır.

İçinde bulunduğumuz çağın kitle iletişim çağı olarak adlandırıldığı kabul edilecek olursa, kitle iletişim araçlarının insanlar üzerindeki etkinliği ve kişilerin bilgi kazanmasındaki önemi yadsınmamaktadır. Ülkemizde yapılan araştırmalarda, cinsellikten bulaşıcı hastalıklara kadar pek çok konuda başlıca bilgi kaynağının kitle iletişim araçları olduğu görülmektedir.

Kitle iletişim araçlarının, sağlığın yanı sıra beslenmeyi de ilgilendiren bilgilendirme süreci ile yakından ilişkisi vardır. Diğer kitle iletişim araçlarına oranla gazeteler özel baskı ve bölümlerle hergün okura hitap ettikleri için daha avantajlı ve tercih edilir olabilmektedirler. Gazetelerde verilen haberlerin, örneğin beslenme ilgili haberlerin, verildiği şekilde birey tarafından yorumlanmaksızın, geçerli bilgi olarak algılanması olasılığı vardır. Ancak bir konu hakkında tutum geliştirmede haberin birinci kaynağı yanında aktaran kişinin uzmanlık etkisinin de önemli yer tutacağı sanılmaktadır. Yazılı basının zaman zaman uzmanlara yeterince danışmadan konuları abartarak verdiği, buna bağlı olarak toplumda korku uyandırdığı, hatta insanların sağlığı ile oynayabildiği de bilinmektedir.

1 Ocak 1996 ile 28 Şubat 1996 tarihleri arasındaki 2 aylık dönemi içine alan bu araştırmada, tirajı yüksek olan 7 gazetede beslenme haberleri değerlendirmeye alınmıştır. Haberlerde gazetenin adı, tarihi, sayfa sütun sayısı, alanı, tipi, başlığı, fotoğraf olup olmaması, haber kaynağı ve niteliği ile ilgili bilgiler anket formuna aktarılarak elde edilmiştir.

Medya- beslenme ilişkilerinin önemi göz önüne alınarak planlanan bu çalışmada;

1. Beslenme ile ilgili haber kaynaklarını ve haber konularını saptayıp, haberi biçim yönünden incelemek ve haber içeriğinin bilimsel açıdan doğru olup olmadığını değerlendirmek,
2. Beslenme ile ilgili haberlerin, gazetelerin hangi sayfalarında ve haftanın hangi günlerinde yayınlandığını saptamak amaçlanmıştır.

Basında çıkan beslenme ile ilgili haberlerin önemli bir oranı (% 27.3) Hürriyet Gazetesi'nde yer almıştır. Bunu, % 20.1 ile Sabah ve % 11.9 ile Cumhuriyet Gazetesi izlemiştir. (Tablo 1) Haberlerin

gazetelere dağılımı yönünden Hürriyet ve Sabah gazetelerinde haber sayısı fazla olup diğer gazetelerden istatistiksel olarak farklı bulunmuştur.

Tablo -1 Basında Yer Alan Beslenme Haberlerinin Gazetelere Göre Dağılımı

GAZETE ADI	SAYI	%
Hürriyet	53	27.3
Sabah	39	20.1
Cumhuriyet	23	11.9
Milliyet	21	10.8
Zaman	20	10.3
Yeni Yüzyıl	20	10.3
Türkiye	18	9.3
TOPLAM	194	100.0

Gazeteler, beslenme ile ilgili haberlerin büyük bir bölümünü Pazar (19.6) ve pazartesi (18.6) günleri verirken, haftanın diğer günleri yayınlanan haber oranı birbirine benzer oranda dağılım göstermiştir. (Tablo 2)

Tablo – 2 Basında Yer Alan Beslenme Haberi Sayısının Günlere Göre Dağılımı

GÜNLER	SAYI	%
Pazar	38	19.6
Pazartesi	36	18.6
Salı	31	16.0
Çarşamba	30	15.5
Perşembe	21	10.8
Cuma	20	10.3
Cumartesi	18	9.2
TOPLAM	194	100.0

Beslenme haberlerinin haftanın günlerine göre dağılımı yönünden Pazar günü, diğer günlerden istatistiksel olarak farklı bulunmuştur. Tablo 3'te görüldüğü gibi beslenme yazılarının %34.5'i gazetelerle birlikte hergün yayınlanan düzenli ekte yer alırken, %64.5'i gazetenin kendi içinde yer almakta, ancak bu haberlerin çok azına (0.5) okuyucu tarafından öncelikle bakıldığı varsayılan ilk sayfada yer verilirken yine okuyucunun öncelikle ilgisini çeken son sayfadaki haber oranının (%24.2) oldukça iyi düzeyde olduğu görülmüştür.

Tablo – 3 Basında Yer Alan Beslenme Haberlerinin Yayınlandığı Sayfalara Göre Dağılımı

HABERİN YERİ	SAYI	%
Ek Sayfa	67	34.5
Ara Sayfa	52	26.8
Arka Sayfa	47	24.2
Sağlık Sayfası	15	7.8
Ekonomi Sayfası	12	6.2
İlk Sayfa	1	0.5
TOPLAM	194	100.0

Haberlerinin kapladıkları alan incelendiğinde % 44.3'ünün, bir sütunluk haber olduğu görülmüştür. (Tablo 4)

Tablo – 4 Basında Yer Alan Beslenme Haberlerinin Kapladıkları Sütun Sayılarına Göre Dağılımı

KAPLADIKLARI SÜTUN SAYISI	SAYI	%
1 Sütun	86	44.3
2 Sütun	34	17.5
3 Sütun	18	9.3
4 Sütun	17	8.8
5 Sütun	19	9.8
6 Sütun	16	8.2
7 Sütun	4	2.1
TOPLAM	194	100.0

Haberlerin sadece % 18. 5'inde haber kaynağı bilim adamı ve sağlık personelidir. Haberlerin %55.2'sinin haber kaynağı belirsiz olup bunlar muhtemelen ansiklopedik kaynaklardan elde edilmiş bilgilerdir. (Tablo 5)

Tablo – 5 Basında Yer Alan Beslenme Haberlerinin Kaynağına Göre Dağılımı

HABER KAYNAĞI	SAYI	%
Belirsiz	107	55.2
Bilim adamı, uzman	36	18.5
Ajans, muhabir	34	17.5
Dergi	6	3.1
Diğer (kamu veya yabancı)	11	5.7
TOPLAM	194	100.0

Haberlerin tipi değerlendirildiğinde, güncel ağırlıklı haberlerin % 69.5 ile en fazla olduğu görüldü. Niteliklerine bakıldığında ise %37.6'sının olumlu bilgi verici, % 59.3'ünün bilgi vermeye yönelik olmadığı ve % 3.1'inin de yanıltıcı bilgi verici olduğu saptandı. İncelenen beslenme haberlerinin %51'inin fotoğraflı yayınlandığı, %48.7'sinde de haber başlıklarının iri puntolarla verildiği saptanmıştır.

Konularına göre dağılımı çeşitlilik göstermektedir. İnsan sağlığının korunmasında genel beslenmenin önemini vurgulayan konular % 17, diyet konuları % 12.8, sebze ve meyvelerle ilgili konular %11.3 olup bunu diğer konular izlemektedir. (Tablo 6)

Tablo – 6 Basında Yer Alan Beslenme Haberlerinin Konularına Göre Dağılımı

HABER KONUSU	SAYI	%
Genel Beslenme	33	17.1
Diyet	25	12.9
Sebze – meyve	22	11.3
Yağ	20	10.3
Süt ve ürünleri	18	9.3
Ramazan ayı (oruç)	16	8.2
Alkol	12	6.2
Vitamin –mineral	11	5.7
Ekmek	9	4.6
Et – balık	8	4.1
Kanser	7	3.6
Obezite	5	2.6
Diğer	8	4.1
TOPLAM	194	100.0

1996 yılında gerçekleştirilen bu araştırmada, beslenme konularının en fazla Hürriyet Gazetesi'nde yer aldığı, bunu Sabah Gazetesi'nin izlediği görülmektedir. Haber sayısı yönünden bu iki gazete, diğer gazetelerden istatistiksel olarak farklı bulunmuştur. Bu fark, Hürriyet ve Sabah gazetelerinin sayfa sayılarının diğer gazetelere göre daha fazla olmasından (30 sayfa) kaynaklanmış olabilir.

Haberlerin önemli bir bölümü Pazar günü (19.6) yer almaktadır. Beslenme haberlerinin, haftanın günlerine göre dağılımı yönünden Pazar günü diğer günlerden istatistiksel olarak farklı bulunmuştur. Bu sonuç, Pazar günü, siyaset ve ekonomi haberlerinin daha az yayınlanması ile ilişkili olabilir. Hafta sonu ekonomi ve politika dünyasında genellikle durgunluk olmaktadır. Güncel haberlerin azalması nedeni ile beklenmesinde sakınca bulunmayan beslenme ile ilgili yazılara, hafta sonunda daha geniş yer verilmesi normal, hatta okuyucunun bilgilenmesi açısından çok yerinde sayılabilir. Çalışmadaki, beslenme ile ilgili haberlerin %34.5'i düzenli günlük eklerde yer almaktadır. Gazete içindeki sayfalarda yer alan % 65.5'lik oran yüksek olmasına rağmen; gazetelerin okuyucu tarafından öncelikle bakıldığı varsayılan ilk sayfalar beslenme yazıları yönünden çok yetersiz bulunmakla birlikte (%0.5) okuyucunun öncelikle göz attığı son sayfalardaki haber sayfasının fazla olması (%24.2) sevindiricidir. Beslenme haberlerinin yayınladığı gazete ekleri moda, magazin, pratik ev bilgisi gibi konularla daha çok kadın okuyucuyu hedeflemektedir. Halbuki beslenmenin toplumda her kesimi ilgilendiren bir konu olması nedeniyle bu haberlere gazetelerin, ekleri yerine, kendi içinde yer vermemesinin daha uygun olacağı düşünülmektedir.

Basında yer alan beslenme haberlerinin kapladıkları alanın az olduğu; % 44.3'ünün bir sütunluk haberler olduğu gözlenmiştir. Bilindiği gibi fotoğraf kullanımı, haber veya yazıyı daha çarpıcı hale getirip daha çok okuyucunun okumasını sağlamaktadır. Bu yazılarda fotoğraf kullanımının % 51 oranında olması, yazıların önemli bir kısmının bir sütunluk yer kaplaması ile birlikte değerlendirildiğinde; yazıların okuyucunun dikkatini çekmeyebileceği veya kolayca gözden kaçabileceğini düşündürmektedir. Beslenme haberlerinin % 55.2'si "belirsiz" kaynaklardan, yalnızca %18.5'i konunun uzmanı sayılacak kaynaklardan alınmıştır. Ajans ve muhabir kaynaklı haberlerin hemen hepsi ansiklopedi veya beslenme kaynaklarından alınmış haber izlenimi vermiştir.

Beslenme haberlerinin tipi genelde, güncel haber (%69.5) niteliğindedir. Haberlerin %37.6'sının olumlu bilgi verici, %34.5'i magazin, %23.7'si reklam ve yemek tarifi, %59.3'ünün bilgi vermeye yönelik olmadığı ve %3.1'inin de yanıltıcı bilgi verici, %1'i diğer olduğu saptanmıştır. Bu sonuçlar, gazetelerde yer alan beslenme ile ilgili haberlerin toplumun yeterli bilgilenmesini sağlayacak düzeyde bir işlevi henüz sağlayamadığını düşündürmektedir. Gazetelerdeki haberlerin konularında, genel beslenme, diyet, sebze – meyve ve yağlar ilk sıralarda yer almıştır. Yiyecek grupları, alkol, vitamin – mineraller ve ekmek gibi konulara daha az değinildiği saptanmıştır.

Araştırma sonucunda şu veriler elde edilmiştir:

- İnsan yaşamında büyük önem taşıyan beslenme konusunda halkın eğitimine katkıda bulunmada, topluma doğru ve gerçek beslenme bilgilerinin aktarılmasında ve doğru beslenme alışkanlıklarının kazanılmasında basınla daha yoğun iletişim ve işbirliği içinde olma gereği ortaya çıkmaktadır.
- Basında yer alan beslenme ile ilgili haberlerin önemli bir bölümü kadın okuyucuyu hedefleyen gazetelerin eklerinde verilmekte; hafta içinde ise beslenme ilgili haberler çok yetersiz kalmaktadır. Bu haberlerin tüm okurların eğitimine katkısı yönünden gazetelerin dikkat çeken ilk ve arka sayfalarında yer alması daha yararlı olacaktır.

—Gazetelerde bir sütunluk kısa haberler çoğunlukta olup, yarıdan çoğu belirsiz ve muhabir kaynaklı haberlerden oluşmaktadır. Konunun uzmanı ve bilim adamı kaynaklı haberlerin oranı az, magazin nitelikli beslenme haberi sayısı fazladır.

—Gazetelerde beslenme ile ilgili yazılar büyük oranda güncel haber olma özelliğindedir. Bilindiği gibi özellikle haber türü yazıların işlevi bilgilendirmedir. Gazetelerde verilen beslenme ile ilgili haberlerin okuyucu tarafından yorumlanmaksızın geçerli bilgi olarak algılanması olasılığı bulunduğundan, bu tip haberlerin uzman görüşüne ve gazeteci işbirliğine dayanan bir yanı olmalıdır.

Konumuzun sonucuna yön verecek olan bir araştırma da Ege Üniversitesi Fen Fakültesi İstatistik Bölümü tarafından gerçekleştirilmiştir. 2007 yılında uygulamaya geçirilen araştırmada amaç; son yıllarda, yazılı basında yer alan beslenme ve diyet haberlerinde ani bir artışın gözleendiği fakat bunların içerisinde bilinçli yapılan haberlerin yanı sıra doğru bir bilgi ve deneyim süzgecinden geçirilmeden yayınlanan haberlerin de bulunmasıdır. Bu tarz haberlerin toplumda ciddi sağlık sorunları yarattığının da bilinen bir gerçek olmasıdır. Gazetelerde yayınlanan beslenme ve diyet haberlerinin hastalar üzerindeki etkilerinin belirlenmesi amacıyla yapılan bu çalışmada;

- Yazılı basında sıkça yer alan beslenme ve diyet önerilerinin bilimsel bir temele dayanıp dayanmadığı,
- Toplumun bu tip haberlerden nasıl etkilendiği araştırılmış;
- Gözlenen olumsuzlukları ortadan kaldırmak için nelerin yapılması gerektiği konusunda öngörülerde bulunulmuştur.

Yine tanımlayıcı tipteki bir başka araştırma, Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı'nda yapılmıştır. 1995 yılında, S.Alkoy, M.Karavuş, S.Hıdıroğlu tarafından "**Gazetelerdeki Beslenme Haberleri ve Değerlendirilmesi**" konusunda gerçekleştirilen bu araştırmada; 15 Aralık 1994 ile 14 Ocak 1995 tarihleri arasında 5 gazete, beslenme konusunda yayınlanan yazılar yönünden incelenmiştir. Bu gazetelerde 3'ü en çok satan (en çok sayıda okuyucuya ulaşan) gazeteler olmaları, diğer ikisi ise tümüyle farklı bakış açılarına sahip olmaları ve farklı okuyucu kitlesine hitap etmeleri nedeni ile seçilmiştir. Gazetelerde 31 gün boyunca 156 yazının yayımlandığı, bu yazıların %24'ü bilgi verici, %21'i haber verici nitelikte olup, %20.5'i reklam, %18.5'i yemek tarifi, %8'i köşe yazısı, %1'i dizi ve %10'nun diğer içeriklere sahip olduğu saptanmıştır. Yazıların %59'unda fotoğraf kullanılmış, %41'inde fotoğraf yer almamıştır. Fotoğrafların %68'inin renkli, %33'ünün siyah – beyaz olduğu görülmüştür.

Bu yazıların haftaya göre dağılımı: %7'si Pazartesi, %8'i Salı, %15'i Çarşamba, %10'u Perşembe, %12'si Cuma, %22'si Cumartesi, %26'sı Pazar günü şeklinde bulunmuştur. Yazıların %1'i gazetelerin birinci sayfalarında, %8'i son sayfalarında, %76'sı aile, sağlık ve benzeri konuların işlendiği özel sayfalarda ve eklerde, %15'inin yaklaşık dörtte birini, %6'sının yaklaşık yarısını, %3'ünün sayfanın yarısından fazlasını, %4'ünün ise tüm sayfayı kapladığı ortaya çıkmıştır. Yine bu yazıların %25'inin doğru bilgi verirken, %12'sinin verdiği bilgilerin doğruluğunun tartışmalı olduğu, %63'ünün ise bilgi vermeye yönelik olmadığı ortaya çıkmıştır.

19 Mayıs Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı öğretim üyeleri Dr. R. Erdal, Dr. Ş. Dabak, Dr. Y. Peşken, Dr. Y. Önder, Dr. A. T. Sünter tarafından "**Basın ve Sağlık Haberleri**" araştırması da 4'ncü Ulusal Halk Sağlığı Kongresi'nde sunulmuştur. 19 Mayıs Üniversitesi öğretim üyelerini; basında yer alan sağlık haberlerinin halkın sağlık düzeylerinin yükseltilmesinde çok büyük katkıları olabilecek iken sağlık konularını sansasyona neden olacak magazin haberleri şeklinde kullanmaları araştırmaya yöneltmiştir.

Bu çalışma, basında yer alan sağlık haberlerinin ülkemiz halkının yaşam kalitesine olan katkılarının boyutlarını saptamak ve basın çalışanlarına öneri götürmek üzere planlanan bir araştırmanın ön çalışması olup bu aşamada yalnızca tirajı yüksek olan günlük gazetelerde yer alan sağlık haberlerinin tanımlanması amaçlanmıştır. Tanımlayıcı bir ön çalışma olarak planlanan bir araştırma olarak çalışma süresi 61 gün olup 1 Mayıs 1994 tarihinde başlamış 31 Haziran 1994 tarihine kadar sürmüştür. Günlük gazetelerden tirajı yüksek 7 gazete incelemeye alınmıştır. Haberin yer aldığı gazetenin adı, tarihi, sayfa sayısı, haberi geçen ajansın adı, haberin sütun sayısı, uzunluğu, tipi, başlığı, kaynağı ve niteliği tablolar halinde aktarılmıştır. Bu çalışmada, elde edilen verilere göre basında sağlık haberlerine gereken önemin verilmediği görülmüştür. Verilen sağlık haberlerinin ancak %6'sının ön sayfalarda yer aldığı; %21.3'ünün on ikinci sayfada, %16.7'sinin üçüncü sayfada yer aldığı saptanmıştır. Basında yer alan sağlık haberlerinin işgal ettikleri alanın az olduğu; %43.6'sının bir sütunluk haberler olduğu gözlenmiştir. Haberlerin niteliği de genelde magazin ağırlıklı olup (%52) ancak %10 kadarının bilimsel nitelikte haber olduğu saptanmıştır.

Basında Yer Alan Sağlık Haberlerinin Konularına Göre Dağılımı

Konu	Sayı	%
Bulaşıcı hastalıklar	23	20.9
Metabolizma hst.	19	17.3
Psikiyatrik hst.	15	13.6
Ana ve çocuk sağlığı	12	10.9
Göz hst.	11	10.0
Üriner sistem hst.	5	4.5
Kanser	4	3.7
Kardiyovasküler hst.	4	3.7
Serebrovasküler hst.	4	3.7
Çevre Sağlığı	4	3.7
Tıpta teknoloji	4	3.7
Kas-iskelet sis. hst.	2	1.8
Kan hst.	1	0.9
Solunum sis. hst.	1	0.9
Diğer	1	0.9
TOPLAM	110	100.0

Tablo 1

Basında Çıkan Sağlık Haberlerinin Sayfalara Göre Dağılımı

Sayfa No	Sayı	%
Onikinci	23	21.3
Onüçüncü	18	16.7
Beşinci	13	12.0
Onsekizinci	12	11.1
Altıncı	8	7.4
Yirminci	7	6.5
Birinci	7	6.5
İkinci	6	5.6
Onyedinci	4	3.7
Dördüncü	3	2.8
Onbeşinci	2	1.9
Yirmiikinci	2	1.9
Ondokuzuncu	1	0.9
Yedinci	1	0.9
Onüçüncü	1	0.9
TOPLAM	108	100.0

Tablo 2

Basında Yer Alan Sağlık Haberlerinin Gazeteler Göre Dağılımı

Gazete Adı	Sayı	%
Sabah	30	27.3
Cumhuriyet	27	24.5
Zaman	25	22.7
Hürriyet	15	13.6
Milliyet	8	7.1
Tercüman	3	2.7
Türkiye	2	1.8
Toplam	110	100.0

Tablo 3**Basında Yer Alan Sağlık Haberlerinin İşgal Ettikleri Sütun Sayılarına Göre Dağılımı**

İşgal Edilen Sütun Sayısı	Sayı	%
1 Sütun	48	43.6
2 Sütun	20	18.2
3 Sütun	12	10.9
4 Sütun	14	12.7
5 Sütun	9	8.2
6 Sütun	6	5.5
7 Sütun	1	0.9
Toplam	110	100.0

Tablo 4**Basında Çıkan Sağlık Haberlerinin Haber Tipine Göre Dağılımı**

Haber Tipi	Sayı	%
Magazin Haber	57	52
Sağlık Köşesi	28	26
Röportaj	6	5
Makale	6	5
Diğer	13	12
Toplam	110	100.0

Tablo 5

Günlük gazetelerdeki sağlıkla ilgili haberlerin bir başka incelemesi de Dr.Erkan Pehlivan, Dr. Metin Genç, Dr. Leyla Karaoğlu tarafından İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı'nda yapılmıştır. 1993 yılı Mayıs ayı içinde, Türkiye'nin günlük net satışı en yüksek olan üç günlük gazetesinde çıkan sağlıkla ilgili 410 haberin incelendiği bu araştırmada; haberlerin yalnızca %25.6'sında haber kaynağı hekim ve diğer sağlık personeli olup haberlerin %52.9'unda kaynak belirsizdir. Haber konuları içinde ilk sırada sistemik hastalıklar ile ilgili olanlar (%26.2) yer almakta, bunu %20.9 ile beden sağlığına ilişkin haberler izlemektedir. Haberlerin %53.9'unun içeriğinin bilime uygun, %22.7'sinin içeriğinin ise bilime uygun ama yetersiz olduğu görülmüştür. Haberlerin %17.8'i sansasyonel ve % 3.9'u ise gerçek dışı haber niteliğindedir. Haber başlıklarının büyük bölümü (%70) sansasyonel değildir. Haberlerin %57.1'inin resimli olduğu görülmüştür.

Gazete haberleri ile haber başlıkları, diğer kitle iletim araçlarında görüldüğü gibi, toplumun günlük ve dönemsel olaylarından etkilenirler. İspanya'da yapılan bir araştırmada, kitle iletişim araçlarındaki haberler incelenmiş, en çok yer alan başat haberlerin sırası ile; reklam – tanıtım, politika ve spor haberleri olduğu saptanmıştır. Aynı çalışmada, sağlıkla ilgili bilgilendirme amaçlı haberlerin, bu üç geniş içerikli haber grubunun yalnızca 1/17'si kadar olduğu hesaplanmıştır. Sağlıkla ilgili bilgilendirme amaçlı haberler, gazetelerde yeterli oranlarda yer almamakla birlikte, gazete-dergi-televizyon önemli ölçüde sağlıkla ilgili bilgi edinme kaynakları olarak gösterilmektedir. Tanımlayıcı bir çalışma olan bu araştırmanın evrenini, 1993 yılı Mayıs ayı içinde

tirajı en yüksek olan üç gazetenin Güney Anadolu baskıları oluşturmuştur. Araştırma 1993 yılı Ocak ayı başında planlanmış, hangi ay boyunca haberlerin izleneceği “tesadüfi sayılar tablosu”ndan saptanmıştır, anılan ay boyunca bu gazetelerde çıkan sağlıkla ilgili haberler kesilerek, her bir haber için önceden hazırlanmış bilgi formuna aktarılmıştır.

Gazetelerin sağlıkla ilgili haberleri haber konularına göre tasnif edilmiş; sağlığı koruma ile ilgili haberler araştırmacılar tarafından, hastalıklarla ilgili haberler ise dal uzmanlarınca incelenmiş, haber içerikleri; “bilime uygun”, “doğru ama yetersiz”, “abartılı”, ve “gerçek dışı” biçiminde dört kategoride değerlendirilmiştir. Haber başlıklarının abartılı olup olmadıkları ise yalnızca araştırmacılar tarafından değerlendirilmiştir. Özellikle gazete eklerinde sıklıkla yer alan sağlıkla ilgili reklamlar incelemeye alınmamıştır. Araştırma, tirajı yüksek üç gazetenin Güney Anadolu baskılarını ve bir aylık dönemini kapsadığı için elde edilen bilgilerin tüm yazılı günlük basına genellemesi sınırlıdır. Bu üç gazetenin 1993 Mayıs ayı toplam satışları günlük ortalama 2 milyon 841 bin olarak gerçekleşmiştir. Bu sayı, tüm günlük gazetelerin toplam tirajının %77’sidir.

Milliyet Gazetesi (1 no’lu gazete) sağlıkla ilgili haberlerin büyük bir bölümünü (%73) hafta sonunda verirken, Sabah Gazetesi (2 no’lu gazete) haberlerini haftanın günlerine yaklaşık olarak benzer oranlarda dağıtmış görünmektedir. Hürriyet Gazetesi (3 no’lu gazete) ise haberlerin önemli bir bölümünü (%42) hafta sonunda vermekte, diğer günlerde ise sağlıkla ilgili haberler yaklaşık olarak eşit oranlarda yer almaktadır. Üç gazete arasında, sağlıkla ilgili haberlerin haftanın günlerine göre dağılımı yönünden fark vardır. Milliyet Gazetesi, verdiği haberlerin yanı sıra ara sayfalarda (%49.2), diğer yarısını ise hafta sonu ekinde vermektedir. Buna karşılık Sabah Gazetesi, haberlerin önemli bir bölümünü (%64.4) ara sayfalarda verirken, %31.6’sını hafta sonu veya günlük ekinde vermektedir. Hürriyet Gazetesi ise haberlerin yarıdan çoğunu (%55.6) hafta sonu veya günlük ekinde vermekte, %41’ini ise ara sayfalarda dağıtmaktadır. Her üç gazetede de ön-arka sayfalarda (gazetelerin, okuyucu tarafından öncelikle bakıldığı varsayılan sayfaları) yer alan sağlıkla ilgili haberler oransal olarak düşük olup gazeteler arasında, haberlerin sayfalara dağılımı yönünden de fark vardır.

Gazetelerde yer alan sağlıkla ilgili haberlerin %53.2’si kısa, %43.8’i orta uzunlukta olup tam sayfa ve daha uzun haber oranı %3’tür. Bu son grup analiz dışı bırakıldığında, kısa ve orta uzunluktaki haberlerin gazetelere göre dağılımı arasında da fark vardır.

Sağlıkla ilgili haberlerin haberin kaynağına göre dağılımı

Haber kaynağı	1 no’lu n	1 no’lu gazete % *	2 no’lu N	2 no’lu gazete % *	3 no’lu n	3 no’lu gazete % *	Toplam N	Toplam % **
Uzm.Doktor veya Yönetici	16	25.4	43	28.9	36	18.2	95	23.2
Sağlık Pers. &Diğer Sağlık Personeli	-	-	5	3.4	5	2.5	10	2.4
Ajanslar, Muhabir	10	15.8	5	3.4	39	19.7	54	13.2
Belirsiz, Yabancı Kaynak	34	54.0	90	60.3	93	47.0	217	52.9
Diğer(Kamu ve Belediye Kaynaklı)	3	4.8	6	4.0	25	12.6	34	8.3
Toplam	63	100.0	149	100.0	198	100.0	410	100.0

Tablo 1

*:Satır yüzdesi

** :Kolon yüzdesi

Haberlerin yalnızca %25.6'sında (105 haber) haber kaynağı hekim ve diğer sağlık personelidir. Haberlerin %52.9'unda (217 haber) haber kaynağı belirsiz olup, bunlar çoğunlukla ansiklopedik kaynaklardan elde edildiği görülmüştür. Haber kaynakları yönünden gazeteler birbirinden farklılık göstermekte, bu farklılıkları, kamu kaynaklı haberler ile ajans ve muhabir kaynaklı haberlerin, gazetelerde farklı oranlarda yer alması yaratmaktadır.

Sağlıkla ilgili haberlerin haber konularına göre dağılımı

Haber konusu	1 no'lu n	1 no'lu gazete % *	2 no'lu n	2 no'lu gazete % *	3 no'lu n	3 no'lu gazete % *	Toplam N	Toplam % **
Sistemik hst. (1)	19	30.3	42	28.2	46	23.2	107	26.2
Güncel (2)	8	12.3	22	14.8	27	13.6	57	13.8
Beden sağlığı (3)	14	22.3	30	20.1	42	21.2	86	20.9
Su,çevre,temizlik	3	4.8	16	10.7	15	7.6	34	8.3
Cinsellik	4	6.3	2	1.3	16	8.1	22	5.4
Ruh sağlığı	6	9.6	8	5.4	16	8.1	30	7.3
Sigara, alkol	2	3.2	7	4.7	15	7.6	24	5.9
Çocuk sağlığı	2	3.2	9	6.0	9	4.6	20	4.9
Halk hekimliği	3	4.8	8	5.4	5	2.5	16	3.9
Tıptaki gelişmeler	2	3.2	5	3.4	7	3.5	14	3.4
Toplam	63	100.0	149	100.0	198	100.0	410	100.0

Tablo 2

*:Satır yüzdesi

** : Kolon yüzdesi

(1): Kronik hastalıklar, göz, deri vb. sistem hastalıkları ile ilgili haberler.

(2): Sağlık kuruluşları, törenler, organ bağıışı ile ilgili haberler.

(3): Cilt sağlığı, beslenme, diyet, vitaminler, uyku gibi konular ile ilgili haberler.

Sağlıkla ilgili haberlerin konularına göre dağılımı çeşitlilik göstermektedir. Haberlerin %40'ı (164 haber) doğrudan sağlığın korunması için alınması gereken önlemlerle ilgilidir. Sistemik hastalıklarla ilgili olan haberler %26.2 oranında olup bu haberlerin önemli bir bölümü, kronik kalp hastalıkları, kanserler, göz, deri hastalıkları ve AIDS ile ilgili idi. Beden sağlığı başlığı altında toplanabilecek, cilt temizliği-bakımı, vitaminler, beslenme, zayıflama diyetleri ve uykuya ilişkin haberle %20.9 oranında yer almaktadır ve bu haberlerin %73'ü gazete eklerinde çıkmıştır. Cinsellikle ilgili haberlerin çoğu Hürriyet Gazetesi'nde yer almıştır. Gazetelerde çıkan sağlıkla ilgili haber başlıklarının büyük bir bölümü (%70) abartılı değildir. Haber başlıklarının %30'u abartılı olarak değerlendirilmiş; üç gazete arasında başlıkların abartılı olup olmayışı yönünden fark bulunmamıştır. Ayrıca; haber başlığı ile haber içeriğinin birbiriyle uyumlu olup olmadığına bakıldığında, 410 haberin 403'ünün başlıkla uyumlu olduğu görülmüştür.

Sağlıkla ilgili haberlerin içeriklerine göre dağılımı

Haber konusu	1 no'lu n	1 no'lu gazete % *	2 no'lu n	2 no'lu gazete % *	3 no'lu n	3 no'lu gazete % *	Toplam N	Toplam % **
Bilime uygun	37	58.8	78	52.4	106	53.6	221	53.9
Doğru ama yetersiz	12	19.0	37	24.8	44	22.2	93	22.7
Abartılı	12	19.0	21	14.1	40	20.2	73	17.8
Gerçek dışı	1	1.6	10	6.7	5	2.5	16	3.9
Değerlendirilemeyen	1	1.6	3	2.0	3	1.5	7	1.7
Toplam	63	100.0	149	100.0	198	100.0	410	100.0

Tablo 3

*:Satır yüzdesi

** : Kolon yüzdesi

Haberlerin yarısından çoğu (%53.9) bilime uygun, %22.7'si doğru ama yetersiz olarak değerlendirilmiştir. Yayınlanan haberlerin yalnızca %17.8'i abartılmış haberlerden oluşmaktadır. Gerçek dışı olarak değerlendirilen haber oranı ise %3.9'tür. Haberlerin tümü de yeni teknolojik gelişmelerle ilgili olan haberlerdir. Gazeteler arasında haberlerin bilime uygunluğu yönünden fark yoktur. Sağlık haberlerinin yarısından çoğu (%57.1) resimli, geriye kalan % 42.9'unda ise resim bulunmamaktadır. Haberlerin %30.5'i puntolu ve özetli olarak verilmişti. % 68.9'u ise puntolu olduğu halde özetsiz bir haber olarak verilmekteydi. Önemli bölümü de (%40.2) hafta sonunda yer almaktadır. Haber sayısı yönünden gazeteler arasındaki farklılığın nedeni, günlük ortalama sayfa sayısının Milliyet Gazetesi'nde 28, Hürriyet ve Sabah gazetelerinde ise 36 olması olabilir. Sağlıkla ilgili haberlerin %45.9'u hafta sonu ekinde veya günlük eklerde, %50.7'si ise ara sayfalarda yer almaktadır. Gazetelerin ilk bakılan sayfaları olduğu varsayılan ön-arka sayfalarda ise 410 haberden yalnızca 14'ü (%3.4) yer almıştır ve bu haberlerin 12'si de sansasyonel başlıklıdır. Yarısından çoğunun (%53.2) kısa haber (yarım gazete sayfasından az) olduğu görülmüştür. Gazetelerde yer alan sağlıkla ilgili haberlerin yalnızca %23.2'si konunun uzmanı sayılacak kaynaklardan alınmış, haberlerin önemli bir bölümü (%53) "belirsiz" ve "yabancı kaynaklardan" alınmıştır (tablo 1). Ajans ve muhabir kaynaklı haberlerin hemen hepsi ansiklopedi kaynaklarından alınmış haber izlenimi vermiştir. Gazetelerde yer alan sağlıkla ilgili haber kaynakları farklılık göstermekte olup; bu durum, resmi kuruluş kaynaklı ve ajans, muhabir kaynaklı haberlerin, gazetelerde farklı oranlarda yer almasından kaynaklanmaktadır.

Sağlıkla ilgili haberlerin konuları çeşitlilik göstermektedir. Beden sağlığı, cilt sağlığı, beslenme, vitaminler, diyet, uyku haberleri %20.9 oranında ve sistemik hastalıklara ilişkin haberler ise %26.2 oranında yer almıştır. (tablo 2) Beden sağlığı başlığı altında toplanan haberlerin çoğunluğu, uzun haber olarak, hafta sonunda eklerde verilmektedir. Başlıklarının hemen tamamı (%98) puntolu olarak verilmekte olup %70'i abartılı olmayan bir başlıkla verilmektedir. Başlıkların %30'u sansasyonel olarak değerlendirilmiştir. Haber başlıklarının %98.3'ünün haber içeriği ile uyumlu olduğu anlaşılmıştır. Puntolu, içeriği başlıkla uyumlu, resimli haberler daha çok ilgi uyandırabilmektedirler. Haber içeriği, araştırmacılar ve ilgili uzmanlarca değerlendirilmiş (tablo 3); haberlerin %54'ünün günümüzün bilimsel bilgilerine uygun olduğu, %22.7'sinin doğru olduğu; ancak, yetersiz bilgi içerdiği, yalnızca %7.8'inin abartılmış haberlerden oluştuğu anlaşılmıştır. Değerlendirmelerde gerçek dışı haber (bilime uygun olmayan) sayısı 16 (%3.9) ve uzmanlarca değerlendirilmeyen haber sayısı da 7 (%1.7) olarak bulunmuştur. Bu sonuçlara göre, gazetelerde yer alan sağlıkla ilgili haberlerin çoğunun bilime uygun olarak yayımlandığı ve sağlık konusunda toplumun kültürlenmesine katkıda bulunacak oranda doğru bilgileri içerdiği söylenebilir.

Yöntembilim olarak; Şubat 2007-Mayıs 2007 tarihleri arasında gerçekleştirilen bu araştırmanın hedef kitlesi İzmir ilinde kendi isteğiyle bilinçli olarak diyet yapmak isteyen hastalardır. Bu özellikteki hastalara diyetisyenler aracılığı ile ulaşılmıştır. Araştırmada kota örnekleme yöntemi kullanılmış ve 33'ü özel hastane diyetisyenlerinin, 117'si ise serbest olarak çalışan diyetisyenlerin hastaları olmak üzere toplam 150 hastayla yüzyüze görüşme yöntemi seçilmiştir. Araştırmacı ve anketör olarak İstatistik Bölümü 3'ncü sınıf öğrencilerinden 5 kişi görevlendirilmiştir. Çalışma, İstatistik Bölümü öğretim üyelerinden Prof. Dr. Şanslı Şenol'un danışmanlığında yürütülmüş ve sonuçlandırılmıştır.

SPSS paket programı ile değerlendirilen bu çalışmada ilişki analizleri için anlamlılık düzeyi 0.05 olarak seçilmiştir. Yapılan anketler neticesinde, elde edilen sonuçlar aşağıdaki şekildedir:

- Hastaların %22'si özel hastanelerde çalışan diyetisyenlere giderken, %78'si serbest çalışan diyetisyenlere başvurmaktadır.
- Hastaların yaklaşık %85'i kadınlardan oluşmaktadır. Bu ise kadınların erkeklere göre diyet konusunda daha aktif olduklarını göstermektedir. Diyetisyene başvuran kadınların büyük çoğunluğunun (yaklaşık %25'i) ise ev hanımlarından oluştuğu göze çarpmaktadır.
- Diyetisyene başvuran hastaların yaş dağılımları arasında önemli farklılıklar gözlenmemiştir. Ayrıca hastaların yaklaşık %91'inin gazetelerdeki diyet haberlerini güvenilir bulduğu göze çarpmaktadır.
- Hastaların %85,33'lük gibi büyük bir çoğunluğu SSK/EMS/Bağ-Kur güvencelerinden birine sahiptir. Fakat bu hastaların, sağlık güvencelerinden yararlanmak yerine serbest diyetisyenlere gitmeyi tercih ettikleri gözlenmiştir.
- Hastaların %24,67'si 750 YTL'den az aylık gelire sahipken, %77,33'ünün aylık geliri 750 YTL'den, %32'sinin ise 1500 YTL'den fazladır. O halde diyet uzmanına gelen kişilerin gelir seviyelerinin yüksek olduğu sonucuna varılabilir.
- Diyet uzmanına gelen hastaların temel amaçları arasında ilk sırayı görünüşlerinden memnuniyetsizlikleri almaktadır. Bunu ise sağlık sorunları yüzünden diyet uzmanına başvuranlar takip etmektedir.
- Hastaların %33,33'ü ilk kez diyet yapmaya karar vermiş ve tam uygulamıştır, %26,67'si ise birçok kez diyet yapmış, uygulamış/uygulayamamıştır.
- Diyet uzmanına başvuran kişilerin yarısından fazlası diyet başlamak için mevsim farkı gözetmezken, %30'u ilkbahar aylarında diyet başlamak için karar vermektedir. Bunun nedeninin, yaza daha zayıf ve sağlıklı girme düşüncesi olduğu söylenebilir.
- Hastaların %84'ü ulaşım kolaylığı, %82'si ucuzluğu nedeniyle gazetelerdeki diyetleri uygulama fikrine katılmaktadır; %83'lük kısım ise gazetelerdeki haberlerin bilimsel olmadığını düşündüğü için bu diyetleri uygulamamıştır. %60,67'si diyet yapmaya karar verdiğinde ilk olarak diyetisyene başvurmaktadır, %66,67' si ise ilk yöntem olarak alternatif tıpi kullanmazken %18,67'si bu konuda kararsız kaldığını belirtmiştir.
- Hastaların %80'i bugüne kadar gazetelerde yayınlanan hiçbir diyeti uygulamazken, uygulayanların ise %86,67'si uyguladıkları diyetin sonucundan memnun kalmamıştır. Bu, bize gazetede yer alan diyetlerin kişilere çok da yarar sağlamadığını gösterebilir.
- Hastaların %70'i gazetelerdeki diyet haberlerini güvenilir bulmamaktadır, %60,67'si bu haberlerin bilimsel araştırmalarla bulunduğunu düşünmezken, %32,67'si bu konuda kararsız kaldığını belirtmiş; %52,67'si ise diyet haberlerinin sağlık haberleri içinde yer alması gerektiğine katıldığını ifade etmiştir.
- Hastaların %23,33'ü gazetelerde çıkan diyet haberleri ile ilgili yorum yapmamıştır. %31,33'ü diyetin doktor kontrolünde ve kişiye özel olması gerektiğini savunmuş, %10,67'si tüm bu haberlerin kandırmaca, doktor reklâmı ve ticari amaçlı olduğunu düşündüğünü belirtmiştir. %8,67'si bu haberleri gereksiz ve saçma bulunduğunu ifade etmiş, %4,67'si bu haberlerin bazen ilgisini çektiğini, okuduğunu ve bilgilendirici bulunduğunu düşündüğünü söylemiştir.
- Yapılan ilişki testleri neticesinde, gelir düzeyi ile hastanın daha da zayıf olmayı istemesi arasındaki ilişkinin istatistiksel açıdan anlamlı olduğu sonucuna varılmıştır ($p<0.05$).
- Aynı şekilde, diyetin temel amaçları arasında bulunan sağlık sorunları yüzünden tedavi görme ile cinsiyet arasındaki ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu söylenebilir ($p<0.05$).

- Partnerinin isteği üzerine zayıflamak isteyenlerin eğitim düzeyleri ile gelir düzeyleri arasındaki ilişkinin istatistiksel açıdan anlamlı olduğu ortaya çıkmıştır ($p<0.05$).

Sonuç olarak; toplumların sağlık konusunda kültürlenme kaynaklarından biri de yazılı basındır. Yazılı kitle iletişim araçlarından olan günlük gazeteler, bu alanda önemli bir yer tutar. Gazetelerde yer alan sağlıkla ilgili haberlerin önemli bir bölümü, eklerde verilmekte, hafta içinde ise sağlıkla ilgili haberler yeterli oranda yer almamaktadır. Ön-arka sayfalara çıkan haberler çok az olmakta, bu haberler de genellikle sansasyonel başlıkla yer almaktadır. Kısa haberler çoğunlukta olup, yarıdan çoğu belirsiz veya muhabir kaynaklı haberlerden oluşmaktadır. Hekim ve diğer sağlık personeli kaynaklı haberler daha az oranda yer almaktadır. Haber konuları çok çeşitlilik göstermektedir. Haber başlıkları, haber içeriklerine oranla “okumak için ilgi uyandırın diye” daha çok abartılı bir şekilde verilmektedir. Haberlerin önemli bir bölümü bilimsel olarak doğru haberlerden oluşmaktadır.

Araştırmalardan elde edilen bilgiler ışığında aşağıdakiler önerilebilir:

1. Bu çalışmada, genel olarak sağlıkla ilgili haberlerin sayfa bazında az yer aldığı saptanmış olup özellikle koruyucu sağlıkla ilgili haberlerin daha çok olması ve bunların dikkat çekmeleri yönünden ön-arka sayfalarda yer alması, okurların sağlık eğitimine katkı yönünden yararlı olacaktır.
2. Gazetelerin sağlıkla ilgili haber kaynağı olarak konunun uzmanlarına daha çok yer vermesi önerilebilir. Çünkü, bilindiği üzere mesaj konunun uzmanı tarafından verildiğinde bireyi etkileme düzeyi de yükselebilmektedir.
3. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi elde etmek için, tüm gazeteleri kapsayacak ve daha uzun süreli izlenim olduğu kapsamlı bir araştırma yapılması yararlı olacaktır.

Kaynak

Demir, M., (2008). Yazılı Basında Yayınlanan Sağlık Haberlerinin Kamuoyuna Etkisi, *Doktora tezi*, Danışman: Yrd.Doç.Dr.A.Oğuzhan Kavaklı, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Girişimcinin rekabet, uzlaşma, iletişim becerileri ve pazarlama yaklaşımı

Hikmet AYTEK¹

Özet

Girişimci günümüzde yoğun bir rekabet ortamında mücadele etmek durumundadır. Küreselleşen piyasalar rekabetin ve dolayısıyla kalitenin artmasına neden olmuştur. Rekabet ortamı çatışma doğuran bir özellik taşır. Çatışmaların üstesinden gelmek, başka bir ifadeyle uzlaşma sağlamak, ise bir iletişim sorunudur. Dolayısıyla iletişim çatışmadan başlayarak başarıya kadar uzanan süreçte büyük bir rol oynar. Söz konusu süreç pazarlamayı da kapsadığı için iletişim aynı zamanda pazarlama fonksiyonunu da yakından ilgilendirmektedir. Çalışma bu doğrultuda, girişimcinin pazarlama yaklaşımını etkileyecek muhtelif becerilerini irdelemeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Girişimci, rekabet, uzlaşma, iletişim, pazarlama

Competition, negotiation, communication skills and marketing approach of entrepreneurs

Abstract

Entrepreneurs compete in tough competition environment. Markets globalized caused competition and quality improved. Competition environment is an environment producing various disputes. Overcoming a dispute is a communication matter. Therefore communication is a landmark in the way to success. Success is a certain process containing marketing and for this that communication is closely related to marketing too. The article, in this direction, examines entrepreneurs' various abilities affecting marketing approach.

Key words: Entrepreneur, competition, negotiation, communication, marketing

Giriş

Çatışma'yı, iki ya da daha fazla kişi veya grup arasındaki çeşitli nedenlerden doğan anlaşmazlık veya uzlaşamayan farklılıklar nedeniyle ortaya çıkan karşıtlık olarak tanımlayabiliriz. Böyle ortamlarda taraflar kendi düşünce, inanç ve çıkarlarını gerçekleştirmek veya kendi görüşlerini baskın kılmak uğrunda direnç gösterir ve hareket ederler. Çatışmaların zarar boyutuna erişmeden engellenmesi gerekir. Girişimcilerin, Geliştirebildikleri yeteneklerine ve derledikleri bilgilerine paralel olarak becerileri artmaktadır. Becerinin artırılması ile birlikte sorunlara en uygun çözümler bulunmakta, bunları uygulamaya geçirdiklerinde de karşıtlık yaratmadan sonuçlara yönelebilmektedirler. Girişimcinin kendisi için her an risk içermeye özelliğine sahip olan girişimsel

¹ Dr. Hikmet Aytek, Tel. 0542 222 52 52, hikmetaytek@gmail.com, "Girişimcilerin Özellikleri, Kazançlar Sorunlara Bakış ve Bir Örnek Olay", Doktora Tezi.

alandan sağladığı örgütsel bağlılık ve dışarıdan gelebilecek olumsuzluklara karşı ekipsel direnç çok önemlidir. Bu nedenle Koordinasyonu iyi yapmak zorundadır ve koordinasyonda yer alan insan unsuru yapacağı faaliyete inandırıldığı oranda özgüveni artarak başarılı olabilmektedir. Özgüven ve karşılıklı güven ise doğru iletişim, anlamaya yeterli zaman ve ortak deneyimlere dayalı bir süreç gerektirmektedir

Rekabet ve çatışma

Başarabildiğinde Enteraktif davranarak sağlayabileceği yoğun bir katılımcı ortam, girişimcinin başarısını artıran olumlu bir etken olabilmektedir. Böylesi tutumlar ile üretimde içtenlik sağlamakta, açıklık içeren davranışlar ile ortaya konan çekinceler, tartışılan konuların derinliğine kavranmasında etken olmaktadır farklılıklar bu yönde katkı unsuruna dönüşebildiğinde yanlış anlama ve anlaşılma ihtimali azalmaktadır. Verimlilik gözetilen hizmete yönelik rekabet ile bir diğerini engellemeye yönelik çatışmacı tutum farklı içeriklere sahiptir. Rekabet olgusu; girişimcinin yol arkadaşları ile arasındaki bütünselliğe zarar verebilecek kadar güçlü olabilen çatışmaların; çıkma ihtimalini en aza indirmektedir. Karşıtlığın indirildiği yoğunluk ile koordinasyonda görev alanların kendilerini etkileyen veya etkileme ihtimali olan sorunlara karşı ortak davranabilmeleri arasında büyük bir ilişki görülmektedir. İç çatışmadan çok kendilerini etkileyebilecek olumlu ve olumsuz etkenleri değerlendirmeye öncelik veren bir organizasyon, olası problemleri erkenden tespit edebilecek ve başlamadan önleyecek kadar zamanı kazanacak veya kazanmaya başladığı bir yöntemi daha da geliştirecektir. Bu tür yaklaşımın gelişimi ile birlikte karakter yapısının güçlenmesinde çok önemli yeri olan 'araştırmacılık' ögesi öne çıkacak ve başarıya katkı verecektir. Araştırma, geliştirme ve deney yapabilme becerileri gelişen girişimci karakterler, riskleri en aza indirgeyerek, rekabet alanında başarılı olacaklardır

Fikri farklılıklar ve dinamizm

Fikri hiçbir ayrılığın olmadığı ortamlar kişilerin/organizasyonların dinamikliğini (hareketliliğini) azaltır, Statikliğini (durağanlığını) artırır. Gelişim, yenilik ve yaratıcılık unsurları da buna bağlı olarak azalır. Farklılıkların kazanca döndürülmesini sağlayamayan organizasyonlarda çıkan sürekli çatışma ortamları, girişimsel karakterin karar süreçlerini, İnisiyatif seçeneklerini ve buna bağlı olarak uygulama fonksiyonlarını etkileyebilmektedir. Karşılıklı tutum ve farklılıkların bulunmadığı organizasyonlarda; yenilik, değişim, yaratıcılık ve performans olumsuz etkileneceği gibi, sürekli ve önemli çatışmaların olduğu organizasyonlarda da kararların gecikmesi, yanlış verilmesi veya verilememesi, nedeniyle oluşan kararsızlığın yarattığı inisiyatifsizlik ve plandan yoksunluk gibi nedenlerle ortamdaki üretkenlik olumsuz yönde etkilenecek, organizasyonunun yaşaması (varlığını sürdürmesi) tehlikeye düşmektedir.

Çatışma ve fayda sağlamak

İnsan ve organizasyonlar bildikleri veya bildiklerini sandıkları hususların limitleri dâhilinde çatışırlar. Bilinmedik hususlar doğal olarak gündeme gelemez. Oysa uğruna çatışılacak ve kazanç sağlayabilecek unsurlar aslında bilmediklerimiz olabilir. Çatışmadan beklenen sonuç; karşımızdakinin bilgi ve buna dayalı olan becerilerini etkilemek, karşıdaki uygulamacı karakteri kendimize engel olmaktan çıkartmak, becerebilirsek tarafımıza katkı sağlayabilecek bir konuma çekebilmektir. Karşılıklı duruşlarda kullanılan en önemli etken, daha önceki konularda değindiğimiz bilgi etki unsurlarıdır. Çatışma bunların yeterliliği ve kalitesine uygun şekilde sürdürülür En genel anlamda, Girişimsel grubun kendi içinde çatışması daha doğrusu yarışması veya Girişimsel grubun diğer organizasyonlarla rekabeti ile gerçekleşir.

İletişim ve koordinasyon

İletişim, koordinasyonun en önemli unsurudur. Bireylerin veya organizasyonların yaşamlarında da çok önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü “ iletişim dünyaya geldiğimiz andan itibaren yaşamımızın ve var oluşumuzun anlamı olan bir olgudur. Yaşamımızı kuşatan iletişim sayesinde bilgi edinir etkiler, etkilenir, yaşamı paylaşır kısacası kültürel yapı içerisinde var olabiliriz. İnsan doğası gereği toplumsal bir varlıktır. Bunu sürdürebilmek için insanlarla iletişim içerisinde olması gerekmektedir. İletişim bireyin diğer bireyler ve çevresi ile etkileşimini sağlar. Gerçek dünya ile bağlantısıdır. Dünyayı ve yaşamı algılama ve anlama sürecidir. Bu sayede bakış açılarımızı şekillendirir, yaşadığımız toplum ve dünya hakkında anlamlar oluşturabiliriz. Beynimizdeki düşünceleri karşımızdakilere telepati yoluyla iletemeyiz, bu nedenle düşüncelerimizi sözlü ya da sözsüz iletebilecek kodlar haline getiririz. .Düşüncelerimizi, duygularımızı, tepkilerimizi başkaları tarafından anlaşılabilir formaya sokarız.” (Kalpaklıoğlu, 25, 2006). Bizim ne anlattığımızdan daha önemlisi karşımızdakinin bizi nasıl anladığıdır. Girişimsel alanda, Kolay anlaşılır ve amaca yönelik sözcükler kullanılmalıdır. Aynı anda farklı kavramları çağrıştıracak sözcükleri kullanmamakta yarar vardır. Güven veren ve karşımızdakinin duygularını olumlu etkileyen davranış biçimleriyle de tezler desteklenmelidir. Aksine tutumlar ile karşıtlıklar artar ve çatışmalar körüklenerek çözümden uzaklaşılır. Girişimsel alanlar, kişisel Görüş ve buna bağlı olarak tutumların karşı duruş sergileyerek yarıştığı veya çatıştığı ortamlardır. Verimlilik arz edebilmek için tarafların kendi davranışlarının nedenlerini, öncelikle yandaşlarına sonrada diğerlerine net ve tam olarak açıklamaları gerekmektedir. Sorunlarla ilgili hususlar ihmal ile bekletilerek onların kendisini besleyip geliştireceği ve güçlendireceği bir süreç yaratılmamalıdır. Tarafların sorunları içsel manada büyütmesi farklılığı artırmakta hatta cepheleştirebilmektedir. Böyle durumlarda duygudaşlık ve esneklik sorunların verimliliğe dönüşümünde katkı sağlayan yetenek unsurları olarak öne çıkmaktadır. Düşünce farklılıkları olduğunda tarafların karşılıklı anlayış göstermesi ile her iki tarafın düşüncelerinin iyi olan yönlerinin birleştirilerek verimliliğe katkı sağlanabilir. Doğru olan davranış, yanlış olduğu anlaşılan fikirleri inatla sürdürmek olamaz. Fikirler kendisinden daha doğrular ortaya çıktığında yerini onlara terk edebilen türden olmalıdır. Fikri tartışmaların galip ve mağlup gibi sonuçlar doğuracağını düşünmek bu nedenle çok yanlıştır. Yanlışığını anlayarak doğrular uğrunda vazgeçmek bir zayıflık olmadığı gibi; aksine güçlü bir karaktere işaret etmektedir.

Uzlaşmayla verim ve güven sağlama

Farklılıkların, medeni şekilde ortaya konulması için, uzlaşabilmek, verimliliği artıran bir tutumdur. Girişimsel alanda ki girişim sürecinde, organizasyonun içinde olması gereken güven zaman içinde gelişebilmekte, artan güven unsuru da uzlaşma zeminini güçlendirmektedir. Başarı arttıkça bu döngüye bağlı olarak, işletme içindeki saygıya dayalı sevgi ortamını geliştirmektedir. Farklılıkları katkı malzemesi yapabilmekle, Çatışma sebebi kılmak arasındaki tercihi doğru yapabilen ve farklılıkları doğal görerek, zorla bastırma yanlışığına düşmeyen, organizasyon yapıları sağlıklı ve kazanca yöneliktir. Kurumsal çıkarları gözetmeyen bireysel motivasyonlar kadar bireysel ihtiyaçları gözetmeyen kurumsal yapılar da başarılı olamazlar. İşletmenin genel politikalarını hazırlayanlar, bu hususu göz ardı etmemelidirler. Bazı zamanlarda dışarıdan tarafsız uzman edinerek, işletmelere destek sağlanmasında yarar vardır. Bireysel boyutta da, buna benzer bir uygulama olarak; kendi aralarında anlaşamayan kişiler, bilgi ve düşüncelerine güvendikleri diğer bir tarafsız ve adil üçüncü kişiye danışarak fikrinden ve arabuluculuğundan yararlanabilirler. **Lider yapısı ile girişimci, şu parolayı edinmelidir;** ” Mevcut durum ve çözüm ne kadar iyi olursa olsun, mutlaka mevcut durumdan daha iyi durumlar ve çözümler olabilir. “

Girişimcinin amaçları ve hedefleri

Girişimci; süreci ve organizasyonu yönetirken alışkanlıklara bağımlı olmamalı hedeflere yönelik olmalıdır. Hedefler ise, önceden yapılan araştırmalara uygun olarak seçilmeli ve amaçlarla uyum göstermelidir. Girişimci, mevcut durumdan hareketle hedeflere yöneldiğinde, ikisinin arasındaki yolda, zaman baskısını da gözeterek davranmak zorundadır. Demek ki ekibinin motivatörlüğünü yaparak, onları planladığı hedefe ve zaman dilimindeki olası koşullara uygun biçimde motive etmesi gerekir. İnanarak isteklendirme sağlamak amaca giden yolda en verimli yöntemdir. Kişiler benimsedikleri, önemsedikleri ve bunun için bütünleştikleri değerlere ulaşabilmek için samimi gayret sarf ederler. Gayret, önemsenen değerler uğrunda sarf edilen bir enerjidir. Bu nedenle hedefin niçin önemli olduğuna, yol arkadaşları inandırılmalıdır. Bir ekibi yönetenin sağlaması gereken önemli ve öncelikli hususlardan birisi anılan gayret unsurunu var etmektir. Hedef ve ona varılması için hazırlanan yöntemler sorumlu tüm taraflarca net olarak anlaşılmalıdır. Ortak buluşma noktasının tarifi olan hedef buluşacak kişiler için açıkça ortaya koyulmalıdır. En uygun seçenek kullanıma giremiyorsa ona en yakınına devreye sokmak gerekmektedir. Hedefler heyecan verici, ulaşılması zor ama ulaşılması imkânsız olmamalıdır. Heyecan teşvik edici rol oynarken, insanın doğasında var olan zoru başarıma arzusu hedefe bağlılığı yaratır. Ulaşılması imkânsız hedeflerden sakınmalıdır dememizin nedeni, durum böyle anlaşıldığında yılgınlık başlayacaktır ki, hiçbir lider yılgın bir tabanla çözümlere yönelmek istemez. Uzun zamanda varılacak hedefler zamana dayalı değişken koşulların tehdidi altındadır. Bıkkınlık yaratabilir Girişimci amaçlarını her yönü ile ulaşılabilir şekilde tespit etmeli. Ulaşılabilir olduğuna ekibini ve destek sağladığı unsurları inandırmalıdır. Değişken koşullar konusu her zaman dilimi için bir tehdit olduğundan; buna karşı en iyi önlem geri bildirim unsurundan maksimum yararlanmaktır. Güncel problemlerle uğraşmak hedef sapmalarına neden olmaktadır Onları çözümlerken hedeflere yönelik stratejileri zayıflatmaktan kaçınmak gerekmektedir. Hedeflere yaklaşıldığı duygusu onlara bağlanmak yönünde artırıcı bir etkidir, girişimci yönetsel alanda bunu taktik olarak kullanmalıdır. Girişimcinin bir diğer önemsemesi gereken husus edindiği farklı hedeflerin bir diğerini olumsuz etkilememesidir

Girişimcinin iletişim becerileri

Girişimcilerin iletişim yönünden sınındığı bir dönem yaşanıyor. “ Hızla değişen dünyada teknolojik gelişmeler her alanda etkisini göstermekte; Sosyal, kültürel ve ekonomik alanlarda yeni değerler ve anlayışlar ortaya çıkmaktadır. Küreselleşmenin etkisiyle sertleşen rekabet koşulları ürünlerin yaşam sürelerini de dolayısıyla azaltmaktadır. İşletmeler başarılı olmak için hizmet ve ürünlerinde fark yaratacak, değer katacak çalışmalara yönelmektedir Artık işletmeler sadece hizmet ve ürün kalitesi ile değil aynı zamanda sosyal paydaşları ile kurdukları güçlü iletişim bağları ile pazarda söz sahibi olmaktadır. Kalite rekabet üstünlüğü sağlama gücünü kaybetmiş yerini iletişim faaliyetlerine bırakmıştır. Bu nedenle kurumsal iletişim çalışmaları kurumsal yapıların hedeflerine ulaşmalarında, başarıyı sürekli kılmalarında önemli bir etken olarak öne çıkmaktadır. Günümüz iş koşulları içinde kurumsal iletişim vazgeçilmez bir yönetim anlayışı haline gelmiştir. Bir kurumun başarılı olması için halkın desteğini, güvenini ve gönlünü kazanması gerekir. Bunun için de düzenli ve planlı iletişim faaliyetlerine gerek vardır.” (Cörüt, 12, 2008). Girişimci girişimsel organizasyonunu gerçekleştirirken örgüt içi olumlu iletişimsel alt yapıya sahip bir motivatör tutum takınmayı, ihmal etmemelidir, “Örgütlerin yaşanan yoğun rekabet ortamında yaşamlarını sürdürebilmeleri ve amaçlarına ulaşabilmeleri için sadece finansal güçlerinin olması yeterli değildir. Her türlü teknolojik ve fiziki yatırımlar, örgütler tarafından maddi karşılık sonucunda alınabilir. Sorun; yeni teknolojiyi ve fiziki varlıkları etkin ve verimli kullanabilecek, örgüte değer katacak insan kaynağı ve onun motivasyonudur Bu nedenle günümüz çağdaş işletmelerinin örgütsel hedeflerini

gerçekleştirmeleri, mevcut insan kaynaklarını örgütsel amaçlar doğrultusunda motive etmeleri ve onların ihtiyaçlarının tatmin etmiş örgütlerin de amaçlarına ulaşması daha kolay ve sağlıklı olacaktır” (Öge, 15, 2008). “Kurumsal iletişimin önemli boyutu işletmelerin, müşteriler, ortaklar, yerel kuruluşlar ve diğer hedef kitlelerle güvene dayalı bir diyalogun oluşturulmasıdır. Kurumun amaçları doğrultusunda işleyişini sağlamak için kurumu meydana getiren çeşitli bölüm ya da gruplar veya örgütler çevresi arasında sürekli iletişime olanak sağlayan bir süreçtir. Bütün kurumsal faaliyetlerde başarı için yeterli ve etkili düzeyde iletişime ihtiyaç duyulmaktadır. Bu yüzden kurum içinde ve dışında sürekli bilgi alış verişi önemli bir rol oynamaktadır Ne yaptığınızdan daha çok nasıl algılandığınız çok önemlidir. Bu nedenle kurumsal süreçlere ayrılan zaman ve finans kaynakları gibi iletişime kaynak ayırmak gereklidir. Ancak çoğu üst yönetim iletişim çalışmalarının yararın somut bir şekilde göremiyor, bu nedenle yeterli bir şekilde stratejik iletişim faaliyetlerini uygulatamıyor. Üst yönetimin odaklandığı üç ana hedef üretim, performans ve karlılık iletişim faaliyetlerinin öneminin gözden kaçmasına yol açmaktadır. Oysa geçmişin doğruları bugünün ihtiyaçların ve sorunlarına tam anlamıyla cevap verememektedir. Dünün birçok doğrusu bugünün yanlışlarına dönüşmüştür Teknolojik gelişmeler, iş ve toplum yapısında değişimlere neden olmuştur. İhtiyaçlar, ilgi alanları, yaşam biçimi değerler sistemi geçmişe göre bugün çok farklıdır. Bu farklılık yeni baskı ve güç gruplarını ortaya çıkarmıştır. Dün iş dünyasında üretmek ve karlık başarı için yeterli iken bugün halkın desteğini ve güvenini almak, müşterilerle güçlü ve sağlam bağlar kurmak zorunlu olmuştur. Kurumsal iletişimde iç hedef olarak çalışanlarla iletişimde şu amaçlar öncelikli olmalıdır:

- a. Kurumsal işbirliği ve verimliliği artırmak,
- b. Çalışanların eğitilmesi, sosyal bakımdan gelişmesini sağlamak,
- c. Çalışanlar arasında iletişim sürecinin sürekliliğini sağlayarak kurumun gelişmesine ve hedeflerine ulaşmasına uygun ortam yaratmak. (Cörüt, 14, 2008).

Girişimci karakter; liderliğini yaptığı konuya ilişkin örgütlenmesinde alacağı karar ve kullanacağı inisiyatiflerde, hata tekrarıdan kurtulmak ve verimlilik elde edebilmek için; geri bildirimlerden faydalanmalıdır. Ayrıca “Kurumsal iletişimi geliştirmek için; kurumda tüm çalışanların yeterli ölçüde geri bildirimde bulunmalarını sağlayarak; iletilecek iletelerde kullanılacak araçların seçimi, genellikle yüz yüze iletişimin seçilmesi, iletelerin çalışanların özelliklerine uygun şekilde seçilmesi, sade anlaşılır bir dil kullanılması, sembolik anlamların dikkate alınması, uygun iletişim ortamının yaratılması, yönetimi belirli zamanlarda bilgilendirme, seminer, grup toplantıları düzenlemesi, yöneticilerle çalışanların yüz yüze görüşme ve fikir alışverişinde bulunması gerekmektedir (Oktay, 256, 1996). İletişim Koordinasyonun temelidir. Koordinasyon yönüyle yeterli düzey arz edemeyen bir örgütsel yapı'nın başarı düzeyi de kısıtlıdır. Konuyu en kısa anlamda şöyle özetleyebiliriz; “İletişim dünyaya geldiğimiz andan itibaren yaşamımızın ve var oluşumuzun anlamı olan bir olgudur. Yaşamımızı kuşatan iletişim sayesinde, bilgi edinir, etkiler, etkilenir, yaşamı paylaşır kısacası kültürel bir yapı içerisinde var olabiliriz. İnsan doğası gereği toplumsal bir varlıktır. Bunu sürdürebilmek için, diğer insanlarla etkileşim içinde olması gerekmektedir. İletişim bireyin diğer bireyler ve çevresi ile etkileşimini sağlar, gerçek dünya ile bağlantısıdır. Dünyayı ve yaşamı algılama sürecidir, bu sayede bakış açımızı şekillendirir, yaşadığımız toplum ve dünya hakkında anlamlar oluşturabiliriz . (Kalpaklıoğlu, 25, 2006).

Girişimcinin pazarlama yaklaşımı

Ürün ve hizmetlerin üretim noktasından, tüketicilere veya tedarik kaynaklarından, ara kullanmalara kadar akışını gerçekleştiren işletme faaliyetleridir. Pazarlama, mevcut ve potansiyel alıcılara istek tatmin edici ürün ve hizmetleri sunmak üzere planlama, fiyatlandırma, dağıtım ve tutundurma faaliyetlerinin tümüdür. Pazarlama aynı zamanda işletmenin amaçlarına ulaşmak için hedef

pazarlarda değişimi sağlamak üzere yaptığı analiz, planlama, uygulama ve denetim eylemidir. Genel kabul görmüş tanımlardan biri de; pazarlamanın, kişilerin ve grupların istek ve ihtiyaçlarını oluşturma (ürün), sunma (hizmet) ve ürünleri diğer değerli mal ve hizmetle değiştirmek suretiyle, tatmin eden yönetsel bir süreç olduğudur (Tek, 5,1997). Girişimi'nin işlevselliğinin, hem başlangıç hem de sonuç aşamaları kendilerinin pazarlama yetenek ve kapasiteleri ile yakından ilgilidir. Girişimci ürettiği hizmet veya ürünü daha planlama aşamasındayken pazarlama yönüyle birlikte ele almak durumundadır. Pazarlama, girişimcinin iletişimsel yapısından bağımsız bir olgu değildir. Daha önce yapılan uygulamalar daha sonrakilere engel olmayacak şekilde yapılmalıdır. Kamuoyunda olumsuz imaj veya kötü şöhreti olan hizmet ve markalar, hiç bilinmeyen ve yeni olanlardan daha az pazarlanabilme şansına sahiptirler. Girişimci anılan hususların bilincinde olmalı ve 100 metre koşucusu gibi değil maratoncu stratejisi ile uzun soluklu mücadele edecek şekilde davranmalıdır. Pazarlama, girişimcinin kendisine pazarlanan ve kendisinin pazarladığı her konudaki maliyetleri, girdi ve çıktı olarak etkileyen bir süreçtir. Bu nedenle 'müşteri memnuniyeti' ivmesi artan bir şekilde sürdürülebilirse, pazarlamada da maliyet azaltıcı bir etki sağlanmaktadır. Olumlu imaja sahip bir marka olabilmek yönündeki rekabetin temelinde bu husus yer almaktadır. ”Günümüzün rekabet yoğun ekonomik düzeninde, tüm işletmelerin amacı kar etmek ve varlıklarını sürdürebilmektir. Bunu gerçekleştirebilmek için, ürettikleri mal ve hizmetleri pazarlamak isterler. Artan ürün ve marka çeşitliliği rekabeti artırmış, bunun yanında tüketici taleplerinde de değişikliklere neden olmuştur. Yakın zamana dek fazla seçeneği olmayan tüketiciler, günümüzde birçok alternatifin içinden seçim yapabilme özgürlüğüne sahiptirler. Bu özgürlük; bireylerin talep ve beklentilerinde yükselmeye neden olurken pazarlama faaliyetlerini zorlaştırmıştır. Sürekli artan teknolojik gelişmeler pazarlama çabalarını globalleştirmiş, rekabeti de global hale getirmiştir. Değişik kültürlerdeki tüketicilere farklı iletişim kanallarıyla ulaşma zorunluluğu doğmuştur. Öte yandan medyada hızlı bir gelişme yaşanmış ancak maliyeti de aynı oranda yükselmiştir. Pazar ve rekabet koşulları, medyanın artan maliyeti, farklı kültürlerle seslenme gereği, pazarlama açısından iletişimin önemini artırmış ve konu ile ilgilenenleri yeni arayışlara yönlendirerek 'pazarlama İletişimi' kavramının doğmasına neden olmuştur. Mevcut pazarların durumu nedeniyle, tüketicilere tek bir yolla değil, birçok yoldan ulaşmanın ve aynı iletileri farklı yollardan göndermenin gerekliliği görülmüştür. Doğru bir bütünlük pazarlama planı oluşturabilmek için öncelikli iyi bir iletişim planı oluşturmak gereklidir. Etkili bir pazarlama iletişiminin gerçekleşebilmesi için öncelikle iletilerin göndericisi ile hedef kitle arasında ortak anlam ve değerlerin paylaşılması gerekmektedir. Bunun için, etkili bir iletişim sürecine ihtiyaç vardır (Küçük, 195, 2005). Girişimci liderlik, işi ehline yani uzmanına vermeyi gerektirmektedir. Sözleşmelerini hukukçu, mali analizlerini mali müşavir, teknik işlerini ilgili mühendis aracılığı ile yaptığı gibi, pazarlamasında da pazarlama uzmanlarından yararlanmalı bunu yaparken de anılan uzmanlarla arasındaki iletişim bağına önem ve özenle sürdürmelidir. Önceleri uzmanlıkların maliyetleri artırdığı düşünülse de girişimsel süreçlerin uzmanlıkların kalitesine paralel olarak kazanç sağladığı hususu artık bilinmektedir. “Çağdaş pazarlama anlayışında i“tüketim ve tüketici odaklı” bir yaklaşım söz konusudur. Uzun vadeli hedefleri olan ve bütüncül bir yaklaşımdır; işletme, pazarlama, ekonomi, antropoloji, ergonomi, sosyoloji ve psikoloji gibi birçok disiplinin entegrasyonuna dayalıdır. Tüketici tutum ve davranışlarının, karar verme, seçim yapma ve satın alma süreçlerinin tüm boyutları ve dinamikleri ile anlaşılmasını ve bu temelde tüketici istek ve ihtiyaçlarının tatminini hedef alır. Tam bu noktada da psikoloji ile geniş bir ortak alanı paylaşır. Mevcut ve yeni Pazar arayışları yönlerinden, girişimcilerin kullanmaya yöneldikleri pazarlama çevresi, pazarlamayı etkileyen Makro ve mikro çevre faktörlerinin etkisine açıktır. “Çevredeki değişimler bir taraftan işletme için yeni fırsatlar yaratılabileceği gibi, bir takım fırsatları da ortadan kaldırılabilir. İşletmenin pazarlama dış çevresi çok dinamik olup, her zaman değişim içindedir. Bu değişimler hızlı veya yavaş olabilir. Etkileri de

çoğu zaman belirsizlikleri, dolayısıyla riski arttırır. Geleceği önceden bilmek imkânı yok ise de, pazarlama yöneticisi “gelecekte nelerin olacağını” tahmin etme yoluna gidebilir (Mucuk,19,1994). Çevresel değişimleri iyi anlayıp, doğru değerlendiren yönetici pazarlama başarısı gösterirken; bunları iyi izlemeyen, ya da yanlış değerlendiren yönetici, işletmesini pazarlama fırsatlarının avantajlarından yoksun bırakır; hatta bazen yok olup gitmesine yol açar. Çevresel faktörlerin etkili bir şekilde izlenerek değişme ve gelişmelerin doğru değerlendirilmesi için direkt olarak gözlemler ve pazarlama araştırması yanında; iş hayatıyla, ticaretle, hükümet kararları ve yasalarla ilgili yayınların takip edilmesi gerekir. Bu yollarda toplanan bilgileri değerlendirme ve yorumlama yoluyla çevresel analiz yapılır. Pazarlama yöneticisi toplanan bilginin doğruluğunu değerlendirir; verilerdeki eksiklik veya tutarsızlıkları göz önünde bulundurur ve böylece çevresel gelişmeleri ve geleceği tahmin etmeye; çevresel değişmelerin işletme için yaratacağı tehlikelerle fırsatları belirlemeye çalışır. Mevcut pazarlama performansını değerlendirme ve geleceğe dönük pazarlama dönük dönük pazarlama Stratejilerini geliştirme yoluna gider (Mucuk,19,1994). Bir çevresel etkiye ne şekilde tepki gösterilmesi gerektiği konusuna “pasif ve işletmenin yeni duruma adapte edilmesini temel alan yaklaşım mı? Yoksa aktif yeni etkiyi ortadan kaldıracı çabayı temel alan yaklaşım mı daha uygundur?” diye bakılırsa, genel bir doğru yaklaşım olmadığı çeşitli faktörlere bağlı olarak bazı durumlarda birinci; bazı durumlarda ise ikinci yaklaşımın daha uygun olduğu söylenebilir. Esasen her zaman yöneticinin alternatifi de olmayabilir ve durumu veri olarak kabul edip, işletmeyi buna adapte etme, izlenecek tek yol olarak ortaya çıkabilir.

Girişimcilerin güdümünde bulunan, “her işletmenin pazarlama sistemini büyük ölçüde etkileyen, daha genel nitelikli genel nitelikli makro çevre faktörleri altı grupta ele alınır.

- a. Ekonomik Çevre
- b. Sosyal ve Kültürel Çevre
- c. Politik ve Hukuki Çevre
- d. Rekabet
- e. Demografik Çevre

Teknoloji, makro çevresel faktörler geniş ölçüde işletme yönetiminin kontrolü dışında gelişirler. Ama işletme bazılarını bir ölçüde etkileyebilir (Mucuk,21,1994).

Sonuç

Girişimsel alan, uzmanlıkların rekabetine zemin olan bir davranış düzlemidir. Bu nedenle çok yönlü ve yüzlü yani, kristalize biçimde koordinasyon uygulamasına katkı verebilecek temel girişimcilik yaklaşımları yeterli görülerek, girişimci karakteri hacimli kılmak ve için farklı alanlardaki uzman görüşlerden destek almak gerekir.

Kaynaklar

B.Cörüt, 2008, Kurumsal İletişim, İ.A.Ü. Mesleki Eğitim Semineri Dergisi, İstanbul.

E.Öge, 2006, Çalışma Yaşamının İtici Gücü: Motivasyon, ABMYO Dergisi, İstanbul.

İ. Mucuk, 1994, Pazarlama İlkeleri, Der Yayınları, İstanbul.

M. Oktay, 1996, İletişimciler için Davranış Bilimlerine Giriş, Der Yayınları, İstanbul .

N.Ü. Kalpaklıoğlu, 2006, Bütünleşik Pazarlama İletişiminde Ortak Anlamalar Yaratma Süreci, ABMYO Dergisi, İstanbul.

O.Küçük, 2005, Girişimcilik ve Küçük İşletme Yönetimi, Seçkin Yayınları, Ankara.

Ö.B.Tek, 1997, Pazarlama İlkeleri, Global Yönetimsel Yaklaşım, Türkiye Uygulamaları, Cem Ofset, İzmir.

Hava kirliliğinin tarihi eserlere etkisi ve alınması gereken önlemler

B.Yeşim BÜYÜKAKINCI¹

Özet

Son yıllarda yapılan çalışmalar, hava kirliliğinin tarihi yapılara ve malzemelere zarar verdiğini göstermiştir. Açık ve kapalı müzeler, galeriler, kütüphaneler ve arşivler hava kirliliği nedeniyle risk altındadır. Gelecek nesillere aktarmakla yükümlü olduğumuz kültürel mirasımızın bozucu etkilerden uzak tutularak özenle korunabilmesi için hava kirliliğinin yol açtığı hasarların incelenmesi, bu konuda gereken çalışmaların yapılması ve tedbirlerin alınması gerekmektedir.

Anahtar kelimeler: Hava kirliliği, tarihi eser, asit yağmuru

Air pollution effects on historical artifacts and necessary measures

Abstract

Recent studies show that air pollution damages historical buildings and materials. Due to air pollution, closed and open air museums, galleries, libraries and archives are under risk of corrosion. It is our responsibility to pass our cultural heritage on to next generations. In order to preserve and protect it, the damages caused by air pollution should be investigated, the necessary activities should be carried out and precautions should be taken.

Keywords: air pollution, cultural heritage, acid rain

Giriş

Tarihi ve kültürel eserlerin, depolandığı ve sergilendiği ortamlarda zamanla yıprandığı, ve aşındığı bilinmektedir. Bu hasarlara neden olan faktörler, başta hava kirliliği olmak üzere, ortam sıcaklığı, bağıl nem değerleri, ışık miktarı ve insan faktörüdür. Bu etkiler özellikle tarihi eserler bakımından zengin olan ülkemizde de hissedilmektedir. Eserleri korumak için değişik araştırmalar yapıp önlemlerin alınması gerekmektedir.

Hava kirliliği

Hava kirliliğinin değişik tanımları bulunmakla birlikte genel anlamda, atmosferde gaz, sıvı veya katı şeklindeki yabancı maddelerin, canlı sağlığına ve yeryüzünün ekolojik dengesine zarar verecek konsantrasyon ve sürede bulunması olarak ifade edilebilir. Hava kirliliği doğal veya insan kökenli kaynaklardan gaz, toz veya sıvı halde atmosfere atılan maddelerin doğrudan veya dolaylı olarak diğer maddelerle reaksiyona girmesiyle oluşmaktadır (meteor.gov.tr, 2005).

---

¹ Yard.Doç.Dr. *İstanbul Aydın Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Tekstil Mühendisliği, İstanbul 90 212 425 6151, yesimbuyukakinci@aydin.edu.tr*

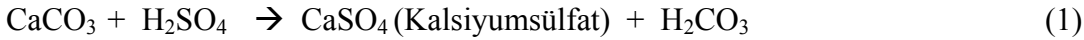
Hava kirliliğinin tarihi eserlere etkisi ve alınması gereken önlemler

Kirleticiler atmosferde yer alış durumlarına göre birincil ve ikincil kirleticiler şeklinde iki temel sınıfta toplanırlar. Birincil kirleticiler (karbon monoksit, hidrokarbonlar, asılı parçacıklar, kükürt ve azot oksitleri) kaynaktan atmosfere doğrudan yayılan kirleticilerdir. İkincil kirleticiler ise atmosferde bulunan doğal bileşenler ile birincil kirleticiler ve atmosferik özellikler yardımıyla meydana gelen kimyasal reaksiyonlar sonucunda oluşurlar. İkincil kirleticilerin oluşmasında fotokimyasal reaksiyonlar önemli rol oynar. Fotokimyasal reaksiyonlarda değişime uğrayan madde miktarı absorblanan güneş radyasyonu miktarı ile orantılıdır (Stern vd., 2002).

İnsan etkinliği olarak sanayi, endüstri, tarım ve diğer çevresel işlemler sonucunda birçok atıklar atmosfere atılmaktadır. Çeşitli yollarla atmosfere atılan kükürt dioksit ve azot oksitler su ile reaksiyona girerek yağış suyu pH değerini daha da düşürerek asit yağışlarını oluşturmaktadırlar. Atmosfere karışan kirleticiler hava hareketleri ile yüzlerce km uzaklara kadar taşınabilmekte, düştükleri bölgeyi (bitkiler, toprak, yapılar, göller, akarsular, denizler vb) kirletmekte, doğal yapılara ve canlılara zarar vermektedirler (Sezginer,1982; orman.istanbul.edu.tr,2008).

Hava Kirliliğinin Tarihi Eserler Ve Müze Koleksiyonlarına Etkisi (Uğurgöl, 2005)

Asidik karakterlerdeki yağışların tarihi eserlere etkisi, yağışın özelliğine, süresine ve sıcaklığına bağlı olduğu gibi, tarihi eserleri oluşturan yapı malzemesinin karakterine de bağlıdır. Özellikle kış aylarında artan hava kirliliği sonucunda oluşan asidik yağmurlar, kültürel mirasın en önemlilerinden olan tarihi eserleri olumsuz yönde etkilemekte ve bozulmalarını hızlandırmaktadır. Asitli yağış sularıyla oluşan sülfirik asit en fazla tabii yapı taşları olan kireç taşları(CaCO₃), mermerler, traverten ve kalsit bağlayıcılı kum taşlarını etkiler. Saf kumtaşı ve granitler ise asit yağmurlarından daha az etkilenir (Boke, 1987).

(1) ve (2) reaksiyonlarında oluşan iki sülfat türünün suda kolaylıkla çözünmesi tarihi yapıların yüzeylerinin zarar görmesine neden olur. Duman partikülleri de isli bir tabaka oluşturup, suyun da etkisiyle tarihi eserlerin bozulmasını hızlandırır.

Bir örnek verecek olursak; Erzurum'un simgesi olan Çifte Minareler Medresesi (Şekil 1) ciddi biçimde doğanın tahribatına uğramıştır. Kar ve yağmur sularının olumsuz etkilediği tarihi mekanın özellikle minarelerinde meydana gelen hasarlar endişe doğuracak seviyededir. Minarelerin altında yer alan ve mavi çinilerle tezyin edilmiş bölümlerde bozulma ve sökülmeler sürmektedir. Minarenin çinili bölümündeki doğal tahribat, minarenin özelliğini yitirmesine yol açacak boyuttadır. Ayrıca minarelerin üzerindeki sırlı süslemeler de gerekli onarımlar yapılmadığı için kopmaktadır (Erzurum Gazetesi, 2005).

Şekil1. Çifte minareler medresesi / Erzurum

- Sülfürik asit (H₂SO₄) Etkisi (Boke, 1987; nap.edu/books, 2009; atlas.cc.itu.edu.tr, 2009)

Sülfürik asit, zerrecikler halinde müzeye girebilir ya da taş, kağıt ve dokumaların içerdiği bazı katalizör maddelerin etkisi ve yoğunlaşma ile koleksiyon malzemelerinin yüzeyinde oluşabilir. Sülfirik asit kuvvetli bir asittir, uçucu olmadığı için birikir. Organik malzemelerden kağıt, pamuk ve keten gibi selülozik grubun molekül yapılarını bozar, dokularını zayıflatır. Kağıtlarda sararma ve kırılmalara yol açar. Yün ve ipek gibi protein temelli malzemede daha az etkili olsa da tümünde renk solmasına neden olur. Parşömen ve deride kırmızı lekeler oluşturur.

Sülfirik asit inorganik malzemeye de önemli ölçüde zarar verir. Özellikle açık havada sergilenen mermer ve kireç taşlarının sülfirik asit içeren yağmur suları ile yıkanması ayrışmalara neden olur. Zamanla taş yüzeylerinde önemli tahribatlar meydana gelir. H₂SO₄'ün kireçli sıva ve boyalarla reaksiyon vermesi ile duvar resimlerinde kopmalar ve renk solmaları meydana gelir. Metallerle karşı kuvvetli bozucu etkisi vardır. H₂SO₄ etkisiyle demir, hatta çelik paslanır, bakır alaşımlar (tunç vb.) korozyona uğrar.

-Hidrojen sülfür (H₂S) Etkisi (atlas.cc.itu.edu.tr, 2009)

Atmosferde bulunan diğer bir kükürtlü bileşik olan hidrojen sülfür (H₂S), gümüş eserlerle tepkimeye girerek (3) nesne yüzeyinde kalınlaştıkça koyulaşan bir tabaka oluşturur.

-Nitrik asit(HNO₃) Etkisi (atlas.cc.itu.edu.tr)

Nitrik asit H₂SO₄' e göre daha uçucudur, fakat kuvvetli oksitleyici özelliğe sahiptir. Hem inorganik hem de organik malzemeyle tepkimeye girerek oksidasyon yoluyla bozulmalara neden olur.

-Ozon gazı (O₃) Etkisi (Stern, 2002)

Ozon gazı doğal olarak yüksek atmosferde oluşur. Fakat şehir ortamında, ulaşım araçlarının yakıt atıklarıyla açığa çıkan azot dioksit (NO₂), güneşten gelen (dalga boyu 200 nm.nin altındaki) UV ışınları, oksijen ve hidrokarbonların birlikte etkileşimleri sonucunda ortaya çıkar. Ayrıca bazı elektronik cihazlar, özellikle de elektrostatik hava temizleyicileri ozon oluşumuna neden olurlar. Bu nedenle müzelerde kullanılmaları sakıncalıdır. Ozon oksijenin en reaktif halidir ve kuvvetli oksitleyici özelliktedir. Çoğu organik malzemeye saldırarak molekül bağlarını parçalar.

Kauçuk ([-CH₂ - C(CH₃) = CH - CH₂-] _n) gibi çift bağ içeren polimerler ozon'a karşı oldukça dayanıksız moleküllerdir. Bu polimerlerin O₃ ile etkileşmeleri sonucunda, özellikle C=C bağlarının zarar görmesiyle yapıları bozulur.

-Parçacık (partikül) Kirliliğinin Etkisi (Stern, 2002)

Havada bulunan yanmamış karbon artıkları olan is tanecikleri, uçucu küller, toz ve kum gibi havada savrulan metal ve mineral parçacıklar, tuz (rüzgar ve dalga yardımıyla denizden gelen su zerrecikleri ile taşınan tuzlar), vb. parçacıklardan bir kısmı müze binasının dışında kalırlarken, havada asılı kalabilen bir grup da içeriye girerek koleksiyonlara fiziksel ve kimyasal olarak zarar verir. Fiziksel zarar, bu parçacıkların (kum, tuz kristalleri, metal tozları) nesnelere yüzeylerine çarparak aşındırmalarıdır. Ayrıca is tanecikleri malzeme üzerinde kirlilik yaratır, toz bünyesinde nem tutar. Müze binası içine ziyaretçilerin giysileri ile taşınan kumaş havı, deri, tüy gibi koleksiyon malzemesi üzerinde biriken organik maddeler mantar sporları taşıyabilir, bir yandan da higroskopik olmaları nedeniyle eserler üzerinde nem tutucu kütleler oluşturabilirler. Bu tür organik kirliler bozularak ve yoğunlaşma ile nesnelere üzerinde asitliğin neden olurlar. Müze içinde oluşan diğer kirlilik

Hava kirliliğinin tarihi eserlere etkisi ve alınması gereken önlemler

(boya, sıva parçacıkları vb.) de bunlara eklenir. Kir tabakası içinde bulunan metalik unsurlar da kükürtlü bileşiklerin ve nitroksidlerin aside dönüşmelerinde katalizör olabilirler.

-Sıcaklığın Etkisi (meteor.gov.tr, 2005)

Yüksek sıcaklıkta organik malzemelerle beslenen böceklerin üremesi için uygun ortam oluşur. Eğer yüksek nem ortamı da mevcutsa (% 65'den yüksek bağıl nem) küf vb. mikroorganizmaların gelişimi için uygun ortam hazırlanır. Yüksek nem ve sıcaklığın birlikteliği ile genellikle kimyasal tepkimeler (metal korozyonu, boyaların solması gibi) hızlanır.

Sıcaklığın dalgalandığı durumlarda bağıl nem miktarı değişeceği için organik eserlerde şekil değiştirme, inorganik eserlerde genişleme veya büzülme (ısı genleşme katsayısına göre) meydana gelir. Çeşitli malzemelerden meydana gelen bileşik eserler ise, ısı ve nem dalgalanmalarından çok fazla etkilenirler. Denetimsiz koşullarda bu malzemelerin farklı çalışmaları sonucu zamanla eserde kopma, çatlama, kırılma, ayrılma vb. bozulmalar kaçınılmazdır.

-Nemin Etkisi (meteor.gov.tr, 2005)

Organik malzemeler canlı oldukları dönemdeki kadar cansız halde de su içirme özelliğine sahiptirler. Müze ortamında nem oranı yüksek olduğunda havanın taşıdığı su moleküllerini emme, nem oranı düşük olduğunda ise bünyelerinde bulunan su moleküllerini ortama vererek bir denge kurma eğiliminde olan organik malzemeler bu yolla genişir ve büzülürler. Nem oranındaki dalgalanmalar organik eserlerin zamanla deforme olmalarına neden olur. Nem oranının düşük oluşu organik nesnelere kuruma çatlama, kırılma, kırılma, kırılma vb. neden olur. Bunun aksine eğer bağıl nem oranı % 65-70'in üzerine çıkarsa mantar (küf) oluşumu için uygun ortam sağlanır. Bağıl nemdeki dalgalanmalar nedeniyle oluşan çatlaklar, yüzeye yerleşen spor, kir gibi çeşitli malzemelerin organik eserlerin iç kısımlarına nüfuz etmesine neden olur. Ayrıca yüksek nem içeriği atmosferde bulunan kirlilik yaratan maddelerle müze nesnelere kimyasal tepkimeye girmelerine uygun ortam hazırlar.

Havadaki nem metal, cam ve taş nesnelere soğuk yüzeyleri ile temas ettiğinde yoğunlaşarak suya dönüşür. Yoğuşma ve yüksek bağıl nem, tekstil liflerinde zayıflamaya, metallere korozyona sebep olur ya da var olan korozyonu hızlandırır.

-Biyolojik Etki (Stern, 2002)

Yüksek sıcaklık, % 65'in üzerinde bağıl nem ve durgun havanın varlığı (sirküle edilmeyen) mikroorganizma ve böcek üremesi için uygun ortam hazırlar. Havadaki tozlar arasında bulunan mikroorganizmalar ve çeşitli yollardan gelen ahşap kurdu, güve vb. böcekler müzelerdeki organik malzemeler ile ya da bunların üzerlerinde biriken yağ ve kirlerle beslenirler. Bakteri ve mantarlar kütüphane ve arşiv malzemesindeki zararın %30'unu teşkil ederler. Ayrıca açık havada sergilenen taş, pişmiş toprak vb. eseler de bitki kökleri, yosun ve likenlerin bozucu etkilerine maruz kalırlar.

-Işığın Etkisi (Stern, 2002)

Işınlar, elektromanyetik dalgalar halinde yayınlanan bir tür enerjidir. Görünür ışınlar dalga boyu 380-760 nm. (1 nm = 10⁻⁹ m.) arasındaki ışınlardan ibarettir ve bu bölgede elektromanyetik tayf, mordan kırmızıya doğru değişik renkler içerir. Bu dalga boyları dışında kalan ışınları göremeyiz. 100-380 nm. dalga boyları arasında kalan ışınlar UV (morötesi), 760 nm.'den daha uzun dalga boyundaki ışınlar ise IR (kızılaltı) ışınlardır. UV, IR ve görünür ışınlar farklı biçimlerde canlılara, eşyalara ve koleksiyonlara zarar verirler.

UV ışınımaları yüksek enerjiye sahiptirler ve bu nedenle çok etkilidirler. Organik maddelere kimyasal zararlar verirler. İnorganik maddelerde daha az zararlı olsa da, hem organik hem de inorganik maddelerde önceden başlamış olan kimyasal bozunmaları hızlandırır. Genellikle boyalı nesnelere (ahşap, yağlıboya, dokuma vb.) solma; kağıt, pamuklu kumaş gibi selülozik malzeme ve protein temelli dokumalarda sararmaya neden olurlar.

Yağlıboya tablolarında, mobilyalarda vb. gereçlerde kullanılan koruyucu verniklerin sararması, bazı boyaların organik bağlayıcılarının bozunması (C=C çift bağlarının parçalanması) genellikle UV ışınımalarının etkisiyle meydana gelir.

Bir ışık kaynağı dışında, ısınan herhangi bir madde de IR yayımlayarak içinde bulunduğu ortama ısı yayar (örneğin radyatörler). Bu nedenle özellikle organik maddelerin ısı etkisiyle kuruyarak çatlamalarına, biçim değiştirmelerine neden olurlar.

Görünür ışınımalar, yani ışık, UV ışınımaları kadar olmasa da önemli ölçüde bozucu etkilere sahiptir. Görünür ışınımaların denetimi, çeşitli koleksiyon malzemeleri için belirlenen aydınlık düzeyi sınırlamaları ile sağlanır.

Güneşten gelen ışınımalar yüksek miktarda UV, IR ve görünür ışınımaları içerir. Bu yüzden müzelerde doğal aydınlatma kullanılması sakıncalıdır. Ayrıca filtre kullanılarak zararlı etkiler önlenirse dahi, güneşin gün içinde değişen konumu ve atmosfer koşulları nedeniyle aydınlık düzeyinin değişkenliği gibi unsurlar, doğal ışığın sergileme aydınlatmasına uygun olmadığını ortaya koymaktadır.

Sıcak ışık kaynağı olan akkor lambalarda, tungsten telden geçirilen elektrik akımı telin ısınarak ışınımını sağlar. Bu yapay ışık kaynaklarının yüksek oranda IR ışınımaları yayınlamaları nedeniyle vitrin içinde kullanılmaları (sera etkisi nedeniyle) özellikle organik eserler için zararlıdır. Vitrin dışında kullanılmaları tercih edilebilir (Stern, 2002; Uğurgöl, 2005)

Hava kirliliğine karşı alınması gereken önlemler (Uğurgöl, 2005; ekutup.dpt.gov.tr, 2008)

Hava kirliliğinin etkilerinin azaltılması ve tarihi eserlerin ömrünün uzatılması için gerekli önlemler maddeler halinde şu şekilde sıralanabilir:

- Giriş bölümü ile sergi salonlarını holler yardımıyla ayırmak (hem hava kirliliği, hem de sıcaklık ve nem değişimlerine karşı tampon görevi görür);
- Duyarlı nesnelere amerikan bezi kumaşlara sararak depolamak;
- Müzelerde karbon filtreli hava temizleyici sistemler kullanarak gaz kirliliğinden korunmak, filtreleri periyodik olarak yenilemek;
- Müzelerde ideal olarak kükürt dioksit ve azot dioksit oranını $10\mu\text{g}/\text{m}^3$ - $30\mu\text{g}/\text{m}^3$, ozon oranını $2\mu\text{g}/\text{m}^3$ değerlerinin altında tutmak;
- Parçacık kirliliğinden korunmak için ozon gazı oluşumuna neden olan elektrostatik hava temizleyiciler yerine, yüksek verimli partikül temizleyicileri (HEPA) kullanmak;
- 1-2 mikrondan büyük partiküllerin filtre edilmesini sağlamak;
- El yazması, kağıt belge, suluboya gibi iki boyutlu nesnelere cam ya da pleksiglas kullanarak çerçevelemek;
- Yağlıboya ya da metaller gibi organik ve inorganik nesnelere, uygun koruyucular kullanarak film tabakası ile kaplamak ve bu yolla hava ile temas etmelerini önlemek;

Hava kirliliğinin tarihi eserlere etkisi ve alınması gereken önlemler

- Kağıt nesnelere ve kumaşları uygun asit içermeyen kağıtlara veya yıkanmış amerikan bezi kumaşlara sararak muhafaza etmek;
- Müzede cam ve kapıları kapalı tutmak ve bunları iyi yalıtımak;
- Müze koleksiyonlarını vitrinlerde sergilemek;
- Vitrinlerde polietilen toz bantları kullanmak;
- Vitrin içindeki bağıl nemi uygun tampon malzemeler veya silikajel kullanarak denetlemek; (Silikajel (amorf SiO₂) gözenekli, granüle, %99.7 saflıkta silikadır. Kimyasal olarak inert olması ve toksik olmayışı nedeniyle müze koleksiyonlarına ve müzecilerin sağlığına zararlı etkisi yoktur. Bünyesine nem aldığı anda boyutsal değişime uğramaz. Kendi ağırlığının %38'i kadar su buharı emebilir ki bu, tüm higroskopik malzemelerden daha fazladır.)
- Vitrinlerde ahşap, kağıt, dokuma gibi organik malzemeler higroskopik özellikleri nedeniyle bağıl nem dalgalanmalarına karşı tampon görevi görürler. Fakat bu malzemeler, vitrin içinde bulunan koleksiyon nesnelere üretildikleri malzemeye bozucu etkileri dikkate alınarak, uygun biçimde kullanılmalıdır.
- Gün ışığının sergi salonlarına ve depolara girişi perdeler ya da güneş kırıcı gibi malzemeler kullanılarak önlenmelidir. Morötesi ışınımı önleyici verniklerin vitrin camına sürülmesi, plexiglass vb. kimyasal maddeler içeren morötesi ışınımı süzebilen özel akrilik levhalar kullanılması, ışığın çinko oksit, kurşun oksit ve titanyum dioksit gibi morötesi ışınımı yutan maddeler içeren boyalı yüzeylerden yansıtılarak kullanılması gibi önlemler alınmalıdır. Vernik, akrilik levha, boya vb. UV süzgeçleri belirli zamanlarda yenilenmelidirler.

Sonuç

Eserleri kirliliğin etkisinden kurtarmak zaman alan, maliyeti yüksek konservasyon çalışmaları gerektirir. Ancak her konservasyon çalışmasının eseri tedavi ederken bir miktar da yıpratmış göz önünde bulundurulmalıdır. Hava kirliliğinin neden olduğu tahribatın önüne geçilebilmesi ve eserlerin ömrünün uzatılması için, öncelikle bireylerin bilinçlendirilmesi, ağaçlandırma çalışmalarına ağırlık verilmesi ve fiziksel bozucuların etkisinin azaltılması için eserlerin çevre düzenlemelerinin yapılması gerekmektedir.

Kaynaklar

Boke, H., (1987); “*Hava Kirliliğinin Travertenler Üzerine Etkileri*”, Y.lisans Tezi, ODTÜ, Ankara.

Sezginer, A., (1982); “*Hava Kirliliğinin Yarattığı Eski Eser Yağması*”, Çevre Koruma Dergisi, Reklam, İstanbul s.12

Stern, C.A., Boubel, W.R., Turner, D.B., Fox, D.L. (2002); “*Fundamentals of Air Pollution*”, Sec.Edition.

Uğurgöl, M. (2005); “*Önleyici Koruma ve Koleksiyon Bakımı*”, Y.T.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Programı Ders Notları Erzurum Gazetesi. 30.05.2005

<http://atlas.cc.itu.edu.tr/2009/~toros/hava/>

<http://ekutup.dpt.gov.tr/2008/cevre/eylempla/ekincie/havakir2.pdf>

www.orman.istanbul.edu.tr/2008/orman/toprak/mdkant/index.html

www.meteor.gov.tr/2005/arastirma/havakirliligi/webhagir.pdf

www.nap.edu/books/2009/0309033896/html/12.html

Tahvil – Bono ve hisse senedi yatırımlarının raporlanması

Kadir DABBAĞOĞLU¹

Özet

Tahvil –bono ve hisse senetleri işletmeler için önemli bir yatırım aracıdır. Menkul kıymet olarak adlandırılan bu tür finansal araçlar işletme yönetiminin tercihine göre kısa ve uzun vadeli yatırım konusu yapılabilmektedir. Kısa vadede faiz, temettü geliri veya alım-satım kârı elde etmek amacıyla edinilen menkul kıymetler genellikle piyasası olan ve dolayısıyla dâhil oldukları piyasada işlem gören menkul kıymetlerdir ve hesap dönemlerinde piyasa (gerçeğe uygun) değerleri üzerinden değerlendirilerek raporlanırlar. Satılma değeri ile raporlama tarihindeki piyasa değeri arasındaki farklar işletmenin faaliyet sonuçları ile ilişkilendirilir. Yukarıda belirtilen kısa vadeli amaçlar dışında, işletme aktifine dâhil edilen bir menkul kıymetin değerlendirilmesi için işletme yönetiminin öncelikle menkul kıymeti “vadesine kadar aktifte tutulacak” veya “satılmaya hazır” menkul kıymet olarak tanımlaması gerekir. Vadesine kadar aktifte tutulacak tahvil ve bonolar itfa edilmiş maliyet değerleri ile değerlendirilir ve raporlama dönemleri itibarıyla itfa edilmiş maliyet değerlerinde ortaya çıkan değişimler faaliyet sonuçları ile ilişkilendirilir. Satılmaya hazır nitelikteki menkul kıymetler ise raporlama tarihindeki piyasa değeri (gerçeğe uygun değer) ile değerlendirilir ve maliyet değerleri ile arasındaki farklar özkaynaklar ile ilişkilendirilir. Piyasası olmayan ve dolayısıyla gerçeğe uygun değerini ifade eden bir piyasa fiyatı bulunmayan satılmaya hazır bir menkul kıymet ise raporlama tarihinde maliyet değeri ile değerlendirilir ve değer düşüklüğü kontrol edilerek gerekli karşılık ayrılır. Çalışma bu kapsamda, menkul kıymetlerin Türkiye Muhasebe Standartları'na göre nasıl değerlendirileceği ve iskonto edilmiş maliyet değerinin ile değer düşüklüğünün tespiti için gerekli olan hesaplamaları incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Tahvil, bono, hisse senedi, muhasebe standartları, bugünkü değer

Reporting of investment in Bonds-Bills and shares

Abstract

Bonds-bills and shares are all important financial investment instruments for enterprises. These financial investment instruments can be acquired as short and long term financial investments by enterprises. Bonds-bills and shares acquired from markets to obtain interest, dividend income or gain on sale in short-term are stated with the market (fair) value occurred at the balance sheet date. Fluctuations between acquisition (cost) value and fair value are associated with results of operations. All other investments in bonds- the management are stated with their market value at balance sheet dates and fluctuations between acquisitions (cost) value and market (fair) value are

---

¹ Dr. T.C. İstanbul Aydın Üniversitesi İnönü Cad. No.40 Beşyol Küçükçekmece İstanbul/Tel. 0212 425 61 51, kadirdabbagolu@anadolubil.edu.tr

associated with shareholders' equity. In case of unavailability of an active market, these kinds of securities are stated with their cost values at balance sheet date. However, impairment in securities should also be checked and necessary provision is stated in balance sheet. The article is on valuation and reporting of bills-bonds and shares acquired by enterprises, as part of Turkish Accounting Standards and looks over calculations for discounted cost value and test of impairment in securities. bills and shares should be classified as "available for sale" and "to be held till maturity" by the enterprise management. Bonds and bills to be held till maturity are stated with discounted cost value in balance sheet. Changes in discounted cost value are associated with results of operations. Bonds-bills and shares classified as available for sale by

Key words: Bonds, bills, accounting standards, present value

Giriş

Tahvil – Bono

Tahvil kurumların uzun vadeli yabancı kaynak sağlamak amacıyla, özel olarak düzenledikleri, her dönemde belirli bir faiz ödemesiyle birlikte belirli bir vade sonunda veya yine dönemler halinde anapara geri ödemesi taahhüdü içeren ve finansal piyasalarda işlem gören borç senetleridir (Okka, 2009, 270).

Tahviller ülkemizde Türk Ticaret Kanunu kapsamında anonim şirketler tarafından ihraç edilebildikleri gibi Devlet tarafından da ihraç edilebilirler. Devlet tahvili olarak adlandırılan bu tür tahviller, devletin 1 yıldan uzun vadeli borçlanma ihtiyaçlarını karşılamak için Hazine Müsteşarlığı aracılığı ile ihraç ettiği borçlanma senetleridir. Devlet iç borçlanma senedi (DİBS) niteliğindeki bu finansal aracın anapara geri ödemesi ve faiz getirisi devletin garantisi altındadır.

Tahviller, ihraç eden kurum açısından, bir borçlanma kâğıdı niteliğinde olmakla birlikte, borç veren karşı kişi ve/veya kurum açısından bir yatırım aracı niteliği taşırlar. Dolayısıyla tahvile yatırım yapan bir yatırımcının beklentisi, tahvil ihraç eden kuruma ödünç verdiği anaparanın getirisi olarak, faiz geliri elde etmek ve ödünç verdiği para ile birlikte bunu tahsil edebilmektir. Tahvil ihraç eden kurumun tahvilin vadesi boyunca elde edeceği faaliyet sonuçlarına göre oluşacak kâr/zarar durumu yatırımcının anaparasının ve faiz getirisinin ödenmesi ile ilişkilendirilmez. Faiz ve anapara geri ödemeleri, her durumda, tahvil ihraç eden kurum için bir mükellefiyettir (obligasyon).

Bu nedendir ki tahvil ihraç uygulamaları ve alım-satım işlemleri Türk Ticaret Kanunu (TTK) çerçevesinde ve yatırımcıların korunması amacıyla ancak, Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), Hazine Müsteşarlığı gibi sektör ve piyasa düzenleyici kamusal kurumların oluşturduğu düzenlemeler kapsamında yapılabilir ve müteakiben denetlenir.

Bono ise tahvil ile aynı nitelikte olmakla birlikte kısa vadeli bir borçlanma aracıdır ve iskonto edilerek ihraç edilir. Dolayısıyla nominal değeri anapara ve faizi kapsar (Bolak, 1998, 57).

Hisse senedi

Hisse senetleri kurumun sermayesini temsil eden ve kurum tarafından çıkartılan ortaklık belgeleridir (Tuncer, 2007, 292). Bu durumda, hisse senedine yatırım yapan bir yatırımcı hisse senedinin ait olduğu kuruma ortak olmaktadır. Diğer bir ifadeyle, tahvil uygulamasında borç veren kimliğinde olan yatırımcı hisse senedi uygulamasında sermaye koyan ortak kimliğindedir. Bu itibardır ki hisse senedine yatırım yapan yatırımcının, koyduğu anaparanın getirisi olarak beklentisi temettü (kâr payı) olmaktadır. Temettü ise kurum için bir zorunluluk değildir, çünkü

ancak kâr söz konusu olduğunda temettü geliri de söz konusu olabilir. Dolayısıyla hisse senedi ihracı (aksiyon) tahvil ihracı (obligasyon) gibi kuruma bir mükellefiyet yüklememektedir.

Hisse senetlerinden gelecekte elde edilecek nakit akımları kesin olarak belli değildir ve bir vade yoktur (Ercan ve Ban, 2005, 117). Bununla birlikte hisse senetleri de finansal piyasalarda işlem görebilir, alınıp-satılabilir. Bunun içindir ki hisse senedi ihraçları ve alım-satımları da tıpkı tahvil ihracında olduğu gibi TTK çerçevesinde ve halka açık şirketlerde yatırımcıların korunması amacıyla ancak, Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) ile Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) gibi piyasa düzenleyici kamusal kurumların oluşturduğu düzenlemeler kapsamında yapılabilir ve müteakiben denetlenir.

Yatırım

İşletme açısından yatırım, kendisine belirli bir süre nakit akışı sağlaması amacıyla önceden yaptığı her türlü harcamadır. İşletme tarafından üretim kapasitesini doğrudan artırmaya yönelik olmayan, sadece kıymetli bir evrakı satınalmak amacıyla yapılan harcamalar ise mali yatırımlar olarak adlandırılır (Balçık, 2003, 4). Tanımda geçen kıymetli evrak uygulamada karşımıza tahvil ve hisse senedi olarak çıkmaktadır. Gerçekten de her iki finansal enstrüman ticaret hukuku açısından kıymetli evrak niteliğindedir. Buna ilaveten taşınabilir ve alım-satıma konu edilebilme özellikleri tahvil ve hisse senedine menkul kıymet niteliği kazandırmaktadır. Bu durumda tahvil ve hisse senetlerine yapılan yatırımları menkul kıymet yatırımları olarak adlandırmak mümkündür.

Menkul kıymet yatırımları

Tahvil yatırımları

Yukarıda yapılan açıklamalara göre, bir işletmenin tahvil yatırımı yapması, tahvil ihraç eden kuruma fon (nakit) kaynağı olması anlamı taşımaktadır. Fon kaynağı niteliğindeki bu yatırımcı işletme için yatırım maliyeti, tahvilin satın alındığı tarihteki (sıfırıncı dönem) gerçekleşen nakit çıkışıdır ki bu tutar tahvilin ihraç değeri – nominal değeri olarak tanımlanır (Berk, 1990,315). Sıfırıncı (işlemin gerçekleştirildiği) dönemde oluşan nakit çıkışına karşılık, gelecek dönemlerde sağlanacak nakit girişleriyle faiz geliri elde etme beklentisi içinde olan yatırımcı işletmenin kazanç oranını ve dolayısıyla yatırım kararını belirleyen faktör ise tahvilin üzerinde yazılı olan faiz oranıdır ki bu oran nominal-kupon faiz oranı olarak tanımlanır (Bolak, 1998, 57). Sonuç itibarıyla yatırımcı işletme sıfırıncı dönemde gerçekleştirdiği nakit çıkışına karşılık, tahvildeki tanımlanan belirli dönemlerde anapara ve faiz niteliğindeki muhtelif nakit girişleri sağlamış olacaktır.

Örneğin, X işletmesinin anapara ödemesi vade sonunda, faiz ödemeleri ise yıllık olarak yapılacak olan 1.000.000 TL nominal değerli, 5 yıl vadeli, %10 sabit nominal faizli bir tahvili 31 Aralık 2008 tarihinde satın aldığı varsayıldığında işleme ilişkin nakit hareketlerini bir tabloda, aşağıdaki gibi göstermek mümkündür. (Aksöyek ve Yalçiner, 2005, 298):

DÖNEM	TARİH	%10 FAİZ	ANAPARA	TOPLAM
0	31 Aralık 2008	0,00	-1.000.000,00	-1.000.000,00
1	31 Aralık 2009	100.000,00	0,00	100.000,00
2	31 Aralık 2010	100.000,00	0,00	100.000,00
3	31 Aralık 2011	100.000,00	0,00	100.000,00
4	31 Aralık 2012	100.000,00	0,00	100.000,00
5	31 Aralık 2013	100.000,00	1.000.000,00	1.100.000,00
	TOPLAM	500.000,00	0,00	500.000,00

Bir finansal varlık niteliğinde olan tahvilin finansal durum tablosunda beyan edilmeden önce her bilanço tarihinde ayrı bir değerlendirme işlemine tabi tutulması gerekir.

T.M.S. 39 genel anlamda finansal araçları (finansal varlık ve borçları) dört ana başlıkta toplamıştır. Buna göre finansal varlıklar aşağıdaki gibi gruplandırılabilir (Mısırlıoğlu, 2008,70):

- a. Bilanço tarihinden itibaren bir yıl süre içinde satılmak veya fiyat hareketlerinden kâr elde etme amacıyla satın alınmış aktifte tutulan varlıklar. Bu tür finansal varlıklar **gerçeğe uygun (piyasa) değeri** ile değerlendirilir ve bilançoda dönen varlık olarak sınıflandırılır. Gerçeğe uygun değerde ortaya çıkan değişimler **gelir tablosu hesapları** ile ilişkilendirilir. Bu gruba giren menkul kıymetlerin değerinin (fiyatının) olduğu bir piyasa mutlaka vardır ve dolayısıyla piyasa değerinin belirlenmesi hususu sorun teşkil etmez.
- b. Vadesine kadar aktifte tutulacak varlıklar. Bu tür finansal varlıklar **itfa edilmiş maliyet değeri** ile değerlendirilir ve vadelerine göre bilançoda dönen veya duran varlık olarak sınıflandırılır. İtfa edilmiş maliyet değerinde ortaya çıkan değişimler **gelir tablosu hesapları** ile ilişkilendirilir.
- c. Belirli ve/veya sabit bir ödeme planları ve vadeleri olan ancak işletme yönetiminin elde tutma tercihlerinin her hangi bir kriter olarak dikkate alınmadığı varlıklar ki alacaklar bu sınıfa girmektedir, **itfa edilmiş maliyet değeri** ile değerlendirilir ve vadelerine göre bilançoda dönen veya duran varlık olarak sınıflandırılır. İtfa edilmiş maliyet değerinde ortaya çıkan değişimler **gelir tablosu hesapları** ile ilişkilendirilir.
- d. Satılmaya hazır varlıklar olarak isimlendirilen bu gruba dâhil varlıklar işletme yönetiminin aktifte ileride satma ihtimali de düşünülerek beklettiği varlıklardır. Bu sınıfa en uygun yatırım araçları portföy yatırımı olarak da ifade edilen menkul kıymet yatırımlarıdır. Bu gruba giren varlıkların değerlendirilmesi için **gerçeğe uygun (piyasa) değeri** öngörülmüştür. Gerçeğe uygun değerde ortaya çıkan değişimler **özkaynak hesapları** ile ilişkilendirilir. Ancak varlığın borsaya kayıtlı olmamasından dolayı aktif bir piyasa fiyatının bulunmaması veya varlığın türev bir finansal işleme tabi tutulması durumlarında gerçeğe uygun değeri ölçümlenemeyeceği için bu tür varlıklar maliyet değeri ile değerlendirilecektir. Bu durumda da varlığın değer düşüklüğü testinin yapılması gerekecek ve değer kaybı durumunda karşılık ayrılması gerekecektir.

Gerçeğe uygun değer, karşılıklı pazarlık ortamında, bilgili ve istekli gruplar arasında bir varlığın el değiştirmesi ya da bir borcun ödenmesi durumunda ortaya çıkması gereken tutardır (TMSK, 2007, 339). Bu durumda, iki taraf arasında bir satış işlemi olmadan bir varlığın gerçeğe uygun değerinin tespiti ancak o varlığın ilgili borsaya kayıtlı olması ve benzerlerinin o borsada el değiştirmesiyle oluşan fiyatının bilinmesi ile mümkündür. Aksi durumda maliyet değeri dikkate alınacak ve değer düşüklüğü test edilecektir. Bununla birlikte piyasa değeri yerini bulmak için ıskonto edilmiş nakit akımları veya benzer modeller gibi genel kabul görmüş değerlendirme yöntemlerinden de yararlanılabilir. Ancak bulunan değer doğrulanabilir ve güvenilir olması şarttır. Bir varlığın yukarıdaki a – b ve d gruplarından hangisine dâhil edileceği hususunda en önemli faktör işletme yönetiminin tercih ve kararlarıdır ve bu faktör her bilanço döneminde ayrıca sorgulanmalı ve tespit edilerek tanımlanmalıdır.

Yukarıda verilen örnekteki tahvilin işletme yönetiminin **vadesine kadar aktifte tutulacağını** varsaydığımızda, tahvilin itfa edilmiş maliyet değeri tahvilin alım tarihinde piyasada geçerli olan faiz oranı dikkate alınarak tahvilden sağlanacak olan nakit girişlerinin bugünkü değerine eşit olacaktır. Burada önemli olan husus ıskonto oranı olarak kullanılacak bu faiz oranının nasıl tespit edileceğidir. Dünyamızda sıfır riskli yatırım yoktur. Bununla birlikte devlet tahvilleri genellikle sıfıra yakın risk taşıyan yatırım araçlarıdır. Devlet tahvilleri hazine bonolarına karşılık daha az oynak ve enflasyon beklentilerinden daha az etkilendiğinden teorik çalışmalarda risksiz oran kavramına en yakın yatırım aracıdır. Bu nedenle teorik çalışmalarda tahvillerin oranları risksiz oran olarak ele alınabilir. Dolayısıyla tarafların tahvil faiz oranları üzerinden borç-alacak ilişkisine girebileceklerini kabul etmek mümkündür (Bolak, 2005, 207).

Bu açıklamalara istinaden piyasa faiz (iskonto) oranının %5 olduğunu varsayarsak, tahvilin toplam bugünkü değerini bulmak için aşağıdaki hesaplamayı yapmamız gerekecektir:

Dönem (n)	Faiz Tahsilâtları	i= Iskonto %	(1+i)	(1+i) ⁿ	p/(1+i) ⁿ
1	100.000,00	0,05	1,05	1,0500	95.238,10
2	100.000,00	0,05	1,05	1,1025	90.702,95
3	100.000,00	0,05	1,05	1,1576	86.383,76
4	100.000,00	0,05	1,05	1,2155	82.270,25
5	100.000,00	0,05	1,05	1,2763	78.352,62
	500.000,00				

Böylece, tahvile ilişkin amortizasyon tablosu ve kayıtlar aşağıdaki gibi düzenlenebilir:

Dönem	Tahvil	Nakit girişi	Gelecek faizin BD	Gerçekleşen faiz	Artan
0	1.000.000,00	0,00	95.238,10	0,00	-95.238,10
1	1.095.238,10	100.000,00	90.702,95	4.761,90	4.535,15
2	1.090.702,95	100.000,00	86.383,76	9.297,05	4.319,19
3	1.086.383,76	100.000,00	82.270,25	13.616,24	4.113,51
4	1.082.270,25	100.000,00	78.352,62	17.729,75	3.917,63
5	1.078.352,62	100.000,00	0,00	21.647,38	78.352,62
5	1.000.000,00	1.000.000,00	0,00	0,00	1.000.000,00

	Tahvil	Banka	Faiz Geliri
Tahvil Alımı	1.000.000,00	-1.000.000,00	0,00
Faiz Tahakkuku	95.238,10	0,00	-95.238,10
0.dönem sonu	1.095.238,10	-1.000.000,00	-95.238,10
Tahsilâtı	-100.000,00	100.000,00	0,00
Faiz Tahakkuku	95.464,85	0,00	-95.464,85
1. dönem sonu	1.090.702,95	-900.000,00	-95.464,85
Tahsilâtı	-100.000,00	100.000,00	0,00
Faiz Tahakkuku	95.680,81	0,00	-95.680,81
2. dönem sonu	1.086.383,76	-800.000,00	-95.680,81
Tahsilâtı	-100.000,00	100.000,00	0,00
Faiz Tahakkuku	95.886,49	0,00	-95.886,49
3. dönem sonu	1.082.270,25	-700.000,00	-95.886,49
Tahsilâtı	-100.000,00	100.000,00	0,00
Faiz Tahakkuku	96.082,37	0,00	-96.082,37
4. dönem sonu	1.078.352,62	-600.000,00	-96.082,37
Tahsilâtı	-1.100.000,00	1.100.000,00	0,00
Faiz Tahakkuku	21.647,38	0,00	-21.647,38
5. dönem sonu	0,00	500.000,00	-21.647,38

Tahvil – Bono ve hisse senedi yatırımlarının raporlanması

Aynı tahvili *satılmaya hazır varlık* olarak dikkate aldığımızda amortizasyon tablosu ve kayıtlar aşağıdaki gibi düzenlenecektir:

Yıl (n)	Bakiye	%5 Faiz	Tahsilât	Artan
1	1.000.000,00	100.000,00	100.000,00	0,00
2	1.000.000,00	100.000,00	100.000,00	0,00
3	1.000.000,00	100.000,00	100.000,00	0,00
4	1.000.000,00	100.000,00	100.000,00	0,00
5	1.000.000,00	100.000,00	1.100.000,00	-1.000.000,00
6	0,00	0,00	0,00	0,00

Dönem	İşlem	Borç(+) / Alacak (-)	Borç(+) / Alacak (-)	Borç(+) / Alacak (-)
		Tahviller	Banka	Gelirler Hesapları
0	Tahvil Alımı	1.000.000,00	-1.000.000,00	0,00
1	Faiz Tahakkuku ve Tahsilât	0,00	100.000,00	-100.000,00
2	Faiz Tahakkuku ve Tahsilât	0,00	100.000,00	-100.000,00
3	Faiz Tahakkuku ve Tahsilât	0,00	100.000,00	-100.000,00
4	Faiz Tahakkuku ve Tahsilât	0,00	100.000,00	-100.000,00
5	Faiz Tahakkuku ve Tahsilât	-1.000.000,00	1.100.000,00	-100.000,00
		0,00	500.000,00	-500.000,00

Bu gibi durumlarda, daha önce de belirtildiği gibi, tahvilin değer düşüklüğü testinin yapılması ve değer düşüklüğünün ortaya çıkması halinde değer düşüklüğü karşılığı ayrılması gerekmektedir. Değerlemenin yapıldığı bilanço tarihi itibarıyla piyasa faiz oranlarının tahvil kupon faiz oranının üstünde seyretmesi tahvilin değerini düşürecek, aksi durumda tahvilin değeri artacaktır. Değerlemenin ikinci dönem sonunda yapıldığını düşünürsek, tahvilin nominal faizi üzerinden, ikinci dönem sonunda bugünkü değeri aşağıdaki gibi hesaplanır.

Yıl (n)	p= Nakit Girişi	i= Iskonto %	1+i	(1+i) ⁿ	p/(1+i) ⁿ
1	0,00	0,10	1,10	1,1000	0,00
2	100.000,00	0,10	1,10	1,2100	82.644,63
3	100.000,00	0,10	1,10	1,3310	75.131,48
4	100.000,00	0,10	1,10	1,4641	68.301,35
5	1.100.000,00	0,10	1,10	1,6105	683.013,46
	1.400.000,00				909.090,92

Değerleme tarihinde piyasa faiz oranının %12 olduğu varsayımıyla, tahvilin bu oran üzerinden değerlendirilmesinde bugünkü değeri ise aşağıdaki gibi oluşacaktır:

Yıl (n)	p= Nakit Girişi	i= Iskonto %	1+i	(1+i) ⁿ	p/(1+i) ⁿ
1	0,00	0,12	1,12	1,1200	0,00
2	100.000,00	0,12	1,12	1,2544	79.719,39
3	100.000,00	0,12	1,12	1,4049	71.178,02
4	100.000,00	0,12	1,12	1,5735	63.551,81
5	1.100.000,00	0,12	1,12	1,7623	624.169,54

1.400.000,00**838.618,76**

Yukarıdaki örnekte (909.090,92 – 838.618,76) 70.472,16 TL tutarında değer düşüklüğü sözkonusudur. Çünkü belirli bir risk grubuna giren tahvillerden kupon faiz oranı beklenen getiri oranından (piyasa faiz oranı) düşük olanlarını nominal değerlerine eşit bir fiyatla satmak mümkün değildir (Tuncer, 2007, 687).

Değerleme tarihinde piyasa faiz oranının %8 olduğu varsayıldığında ortaya aşağıdaki gibi bir durum çıkacaktır:

Yıl (n)	p= Nakit Girişi	i= İskonto %	1+i	(1+i) ⁿ	p/(1+i) ⁿ
1	0,00	0,08	1,08	1,0800	0,00
2	100.000,00	0,08	1,08	1,1664	85.733,88
3	100.000,00	0,08	1,08	1,2597	79.383,22
4	100.000,00	0,08	1,08	1,3605	73.502,99
5	1.100.000,00	0,08	1,08	1,4693	748.641,52
	1.400.000,00				987.261,61

Görüldüğü gibi piyasa faiz oranı tahvilin kupon faiz oranının altına düştüğünde tahvil değer kazanmaktadır (987.261,61>909.090,92). Bu durumda tahvil maliyet değeri ile değerlendirilmeye devam edilecek, değer düşüklüğü karşılığı söz konusu olmayacaktır.

Bono yatırımları

Bonoya yatırım yapan bir işletme tıpkı tahvile yatırım yapan bir işletme gibi, bono ihraç eden kurum için yabancı bir fon kaynağıdır. Ancak bonolar tahvillerden farklı olarak kısa vadeli (en fazla bir yıl) borçlanma kâğıtları oldukları için nominal değerleri vade sonunda gerçekleşecek nakit hareketinin tutarına eşit olacak şekilde iskonto edilerek çıkarılırlar. Ülkemizde DİBS uygulamalarının tipik bir örneği olan Hazine Bonoları Hazine Müsteşarlığının açtığı ihalelerle arz edilir ve tanımlanan vadede geri ödenecek olan toplam borçlanma (yabancı kaynak – fon – dönüş) tutarına karşılık olarak ihale tarihinde Hazine'ye sağlanacak olan nakit girişi için kaynak yaratılır. Görüldüğü gibi Hazine burada vade sonundaki nakit çıkışı tutarını kendi belirlemekte, buna karşılık sağlayacağı nakit girişleri için ise piyasaya başvurmaktadır. Örneğin, Hazine vadesinde geri ödeyeceği 1.000.000.000 TL'na karşılık 1.000.000 nominal değerli 1.000 adet hazine bonusu için ihale açar ve ihalede gelen teklifleri alt alta sıralayarak arzı gerçekleştirir. İhalede toplanan tekliflerin aşağıdaki gibi olduğunu varsayarsak;

	Adet	Birim TL	Tutar
ABC Bankası	200	965.000	193.000.000
XYZ Bankası	300	970.000	291.000.000
KLM Bankası	400	975.000	390.000.000
CYK Bankası	500	980.000	490.000.000
TOPLAM	1.400		1.364.000.000

Bankaların verdiği tekliflerin içerdiği nominal faiz oranları aşağıdaki gibi hesaplanabilir:

	1	2	3=1x2	5	6=5x1	7=6-3	8	9=(7/3)x(365/n)
	Adet	Birim TL	Tutar	Nominal	Dönüş	Faiz (TL)	Vade (n)	Faiz (%)
ABC Bankası	200	965.000	193.000.000	1.000.000	200.000.000	7.000.000	90	0,1471
XYZ Bankası	300	970.000	291.000.000	1.000.000	300.000.000	9.000.000	90	0,1254
KLM Bankası	400	975.000	390.000.000	1.000.000	400.000.000	10.000.000	90	0,1040
CYK Bankası	500	980.000	490.000.000	1.000.000	500.000.000	10.000.000	90	0,0828
Toplam	1.400		1.364.000.000		1.400.000.000	36.000.000		

Tahvil – Bono ve hisse senedi yatırımlarının raporlanması

Hazinenin planladığından daha fazla sayıda teklif geldiği için doğal olarak en ucuz tekliften yukarı doğru bir sıralama yapılır, bu durumda 1.000.000 adet hazine bonosunun ihalesi aşağıdaki gibi sonuçlanacaktır:

	Adet	Birim TL	Tutar
CYK Bankası	500	980.000	490.000.000
KLM Bankası	400	975.000	390.000.000
XYZ Bankası	100	970.000	97.000.000
	1.000		977.000.000

Sonuç itibariyle Hazine 977.000.000 TL tutarında, 90 gün vadeli bir nakit girişi sağlamış olmaktadır. Vade sonunda gerçekleşecek olan nakit çıkışı tutarı ise 1.000.000.000 TL'dir. Hazinenin bu ihalede gerçekleşen yıllık borçlanma maliyeti ise aşağıdaki gibi hesaplanabilir:

1	2	3=2-1	4	5=(3/1)x(365/n)
Nakit Girişi	Nakit Çıkışı	Faiz (TL)	Vade (n)	Faiz (%)
977.000.000	1.000.000.000	23.000.000	90	0,0955

Bu oranı aşağıdaki gibi de hesaplamak mümkündür:

	Tutar	Yıllık Faiz%	Yıllık Faiz TL
CYK Bankası	490.000.000	0,0828	40.555.555
KLM Bankası	390.000.000	0,1040	40.555.556
XYZ Bankası	97.000.000	0,1254	12.166.667
Toplam	977.000.000		93.277.778

$$\text{Ağırlıklı Faiz Oranı} = \frac{93.277.778}{977.000.000} = 0,0955$$

Görüldüğü gibi Hazinenin borçlanma maliyeti piyasadaki toplanan teklifler doğrultusunda gerçekleşmektedir. Yukarıdaki örnekte, ihaleden hazine bonusu alan bankalar bu bonoları kendi portföylerinde tutabilecekleri gibi satışa da sunabilirler, bu durumda bankalardan hazine bonusu alan işletmelerin portföyünde menkul kıymet yatırımı olarak, bu bonolar bulunacaktır. İster satsın ister portföyünde vade sonuna kadar bekletsin, hazine bonosunu alan banka açısından durum aşağıdaki gibi analiz edilebilir:

Örnek - CYK Bankası:

Portföyünde 500 adet hazine bonusu bulundurmaktadır. Bunlar için Devlet'e 490.000 TL ödemiştir ve 90 gün sonra 500.000 TL tutarında bir nakit girişi sağlayacaktır. Bu süre zarfında kazanacağı faiz tutarı ise 10.000 TL'dir. Özetle Banka Devlet'in talep ettiği kaynağı 90 gün üzerinden ıskonto ederek sağlamış bulunmaktadır. Nominal faiz esasıyla ıskonto hesaplamaları aşağıdaki gibi yapılabilir. Nominal (basit) faiz anaparanın dönemler itibariyle sabit kaldığı faiz yaklaşımıdır (Koç ve Kevük, 2008,143).

$i=0,0828$ (bankanın teklifinde uyguladığı nominal yıllık faiz – ıskonto oranı)

$n=90$ gün

$$i_v = \frac{0,0828 \times 90}{365} = \text{vadeye uyumlu (dönemsel) ıskonto oranı} = 0,02041$$

$$\text{İskonto Edilmiş Tutar} = \text{Peşin Değer} = \frac{\text{Gelecek Değer}}{1 + i_v} = \frac{500.000}{(1 + 0,02041)} = 490.000$$

Efektif faiz esasıyla iskonto hesaplamaları ise aşağıdaki gibi yapılabilir. Efektif (bileşik) faiz dönemsel faizlerin anaparaya eklendiği ve dolayısıyla anaparanın dönemler itibariyle değiştiği faiz yaklaşımıdır (Koç ve Kevük, 2008,143).

$i=0,0828$ (bankanın teklifinde uyguladığı yıllık nominal faiz – iskonto oranı)

$n=90$ gün

$$i_v = \frac{0,0828 \times 90}{365} = \text{vadeye uyumlu (dönemsel) iskonto oranı} = 0,02041$$

$$i_e = \text{günlük efektif iskonto oranı} = (1 + i_v)^{\frac{1}{90}} - 1 = 1,02041^{\frac{1}{90}} - 1 = 0,000224499$$

$$\text{Iskonto Edilmiş Tutar} = \text{Peşin Değer} = \frac{\text{Gelecek Değer}}{([1 + i_e])^n} = \frac{500.000}{([1 + 0,000224499])^{90}} = 490.000$$

Tahvilin banka için 0,0828 olan nominal faiz oranının (bankaya maliyeti) 90 gün vade için efektifi $(1+0,000224499)^{365}-1$ 0,08538029 olarak gerçekleşmiştir.

Hazine bonosunun nominal değerini bugünkü (peşin) değerine indirgeyen iskonto oranı aynı zamanda hazine bonosunun bankaya maliyetini belirleyen faktördür ve bu durumda bononun peşin değeri banka için aynı zamanda maliyet değeri (satılma bedeli) olmaktadır.

Banka bu hazine bonolarını vade sonuna kadar portföyünde tutacaksa itfa edilmiş maliyet değeri ile değerlemek zorundadır. Bunun için hazine bonosunun amortizasyon tablosu aşağıdaki gibi düzenlenecektir:

Günler (n)	Günlük Efektif Faiz (peşin değer x			
	Peşin Değer	i_e	Tahsilât	Artan(tahsilât – faiz)
0	490.000,00	0,00	0,00	0,00
1	490.000,00	110,00	0,00	-110,00
2	490.110,00	110,03	0,00	-110,03
3	490.220,03	110,05	0,00	-110,05
4	490.330,09	110,08	0,00	-110,08
5	490.440,17	110,10	0,00	-110,10
6	490.550,27	110,13	0,00	-110,13
7	490.660,40	110,15	0,00	-110,15
8	490.770,55	110,18	0,00	-110,18
9	490.880,73	110,20	0,00	-110,20
10	490.990,93	110,23	0,00	-110,23
11	491.101,16	110,25	0,00	-110,25
12	491.211,41	110,28	0,00	-110,28
13	491.321,69	110,30	0,00	-110,30
14	491.431,99	110,33	0,00	-110,33
15	491.542,32	110,35	0,00	-110,35
16	491.652,67	110,38	0,00	-110,38
17	491.763,04	110,40	0,00	-110,40
18	491.873,45	110,43	0,00	-110,43
19	491.983,87	110,45	0,00	-110,45
20	492.094,32	110,48	0,00	-110,48
21	492.204,80	110,50	0,00	-110,50
22	492.315,30	110,52	0,00	-110,52
23	492.425,82	110,55	0,00	-110,55

Tahvil – Bono ve hisse senedi yatırımlarının raporlanması

24	492.536,37	110,57	0,00	-110,57
25	492.646,94	110,60	0,00	-110,60
26	492.757,54	110,62	0,00	-110,62
27	492.868,17	110,65	0,00	-110,65
28	492.978,82	110,67	0,00	-110,67
29	493.089,49	110,70	0,00	-110,70
30	493.200,19	110,72	0,00	-110,72
31	493.310,91	110,75	0,00	-110,75
32	493.421,66	110,77	0,00	-110,77
33	493.532,43	110,80	0,00	-110,80
34	493.643,23	110,82	0,00	-110,82
35	493.754,05	110,85	0,00	-110,85
36	493.864,90	110,87	0,00	-110,87
37	493.975,77	110,90	0,00	-110,90
38	494.086,67	110,92	0,00	-110,92
39	494.197,59	110,95	0,00	-110,95
40	494.308,54	110,97	0,00	-110,97
41	494.419,51	111,00	0,00	-111,00
42	494.530,51	111,02	0,00	-111,02
43	494.641,53	111,05	0,00	-111,05
44	494.752,58	111,07	0,00	-111,07
45	494.863,65	111,10	0,00	-111,10
46	494.974,75	111,12	0,00	-111,12
47	495.085,87	111,15	0,00	-111,15
48	495.197,02	111,17	0,00	-111,17
49	495.308,19	111,20	0,00	-111,20
50	495.419,38	111,22	0,00	-111,22
51	495.530,60	111,25	0,00	-111,25
Günlük Efektif				
Faiz (peşin değer x				
Günler (n)	Peşin Değer	i_e)	Tahsilât	Artan(tahsilât – faiz)
52	495.641,85	111,27	0,00	-111,27
53	495.753,12	111,30	0,00	-111,30
54	495.864,42	111,32	0,00	-111,32
55	495.975,74	111,35	0,00	-111,35
56	496.087,09	111,37	0,00	-111,37
57	496.198,46	111,40	0,00	-111,40
58	496.309,85	111,42	0,00	-111,42
59	496.421,28	111,45	0,00	-111,45
60	496.532,72	111,47	0,00	-111,47
61	496.644,19	111,50	0,00	-111,50
62	496.755,69	111,52	0,00	-111,52
63	496.867,21	111,55	0,00	-111,55
64	496.978,76	111,57	0,00	-111,57
65	497.090,33	111,60	0,00	-111,60
66	497.201,93	111,62	0,00	-111,62
67	497.313,55	111,65	0,00	-111,65
68	497.425,20	111,67	0,00	-111,67
69	497.536,87	111,70	0,00	-111,70
70	497.648,56	111,72	0,00	-111,72
71	497.760,29	111,75	0,00	-111,75
72	497.872,03	111,77	0,00	-111,77

73	497.983,81	111,80	0,00	-111,80
74	498.095,60	111,82	0,00	-111,82
75	498.207,42	111,85	0,00	-111,85
76	498.319,27	111,87	0,00	-111,87
77	498.431,14	111,90	0,00	-111,90
78	498.543,04	111,92	0,00	-111,92
79	498.654,97	111,95	0,00	-111,95
80	498.766,91	111,97	0,00	-111,97
81	498.878,89	112,00	0,00	-112,00
82	498.990,88	112,02	0,00	-112,02
83	499.102,91	112,05	0,00	-112,05
84	499.214,96	112,07	0,00	-112,07
85	499.327,03	112,10	0,00	-112,10
86	499.439,13	112,12	0,00	-112,12
87	499.551,25	112,15	0,00	-112,15
88	499.663,40	112,17	0,00	-112,17
89	499.775,58	112,20	0,00	-112,20
90	499.887,78	112,22	500.000	499.887,78
91	0,00	0,00	0	0,00

Yukarıdaki tabloya istinaden yapılacak olan günlük muhasebe kayıtlarından bazıları aşağıda gösterilmiştir:

Gün	İşlem	Borç(+) / Alacak (-)	Borç(+) / Alacak (-)	Borç(+) / Alacak (-)
		Hazine Bonoları	Banka	Gelir Hesapları
0	Bono Alımı – Peşin Değer	490.000,00	-490.000,00	0,00
85	Faiz Tahakkuku	112,10	0,00	-112,10
90	Faiz Tahakkuku	112,22	0,00	-112,22
90	Tahsilât – Gelecek Değer	500.000,00	-500.000,00	0,00

Banka bu hazine bonolarını alım-satım amaçlı olarak portföyünde bulunduruyorsa bonolar dönemsonlarında finansal raporlama amacıyla gerçeğe uygun (piyasa) değeri üzerinden değerlendirilecektir. Hazine bonosunun piyasa değeri işlem gördüğü piyasada belirlenir ve piyasa faiz oranlarının yükselerek hazine bonusu iskonto oranının üzerine çıkması durumunda düşer, aksi durumda yükselir. Birinci ayın (90 günlük dönemin 30. Günü) sonunda yapılacak değerlendirme çalışmasında örnekteki bononun piyasa değerinin vadesine 60 gün kala 494.280 TL olduğunu varsayalım. Buradan piyasa faiz oranının bono iskonto oranının altında seyrettiği sonucuna ulaşırız. Bu durum matematiksel olarak aşağıdaki gibi ifade edilebilir:

Bono Iskonto Oranı (0,0828) > Piyasa Faiz Oranı (x = %7,04)

X aşağıdaki gösterildiği gibi hesaplanabilir:

$$t_g = \sqrt[n]{\frac{\text{Gelecek Değer}}{\text{Piyasa Değeri}}} - 1$$

$$t_g = \sqrt[60]{\frac{500.000}{494.280}} - 1 = 1,011575^{\left(\frac{1}{60}\right)} - 1 = 0,000192$$

$$t = \left[\left((1 + t_g)^n - 1 \right) \left[\frac{365}{n} \right] \right] = \left[\left((1 + 0,000192)^{60} - 1 \right) \left[\frac{365}{60} \right] \right] = 0,0704$$

Bononun kendi ıskonto oranından değerlendirme tarihindeki değeri ise aşağıdaki hesaplanacaktır:

$$\text{Nominal Peşin Değer} = \frac{\text{Gelecek Değer}}{([1 + i_e])^n} = \frac{500.000}{([1 + 0,000224499])^{60}} = 493.311$$

Bononun başlangıçtaki peşin değerinin (bankaya maliyet değerinin) 490.000 TL olduğu bilinmektedir. Değerleme tarihindeki değerinde ortaya çıkan artışın (493.311 TL – 490.000 TL = 3.311 TL) nedeni geçen 30 günlük sürede işleyen faiz tutarıdır ki bu tutar amortizasyon tablosunda gösterilen faizlerin ilk otuz günlük toplamına eşittir. Bu nedenledir ki değerlendirme tarihinde bankanın aktifinde bononun maliyet değeri (490.000 TL) ve faiz tahakkuklarından (3.311 TL) oluşan toplam 493.311 TL bir varlık görünecektir. Buna karşılık bu varlığın dönemsonundaki (bilanço tarihindeki) piyasa değeri 494.280 TL'dir ve dolayısıyla piyasadan kaynaklanan bir değer artışı sözkonusudur. Bankanın bono ıskonto oranı üzerinden hazırladığı amortizasyon tablosuna göre tahakkuk ettirdiği faiz gelirleri bononun piyasa değerinin altında kaldığı için, aradaki (494.280 TL – 493.311 TL = 969 TL) gelir hesapları ile ilişkilendirilerek aktife yansıtılır.

Örnekteki bononun bir an için özel sektöre ait bir bono olduğunu ve herhangi bir piyasada işlem görmediğini varsayalım.

Bu durumda bononun piyasa verilerine dayanarak değerini tespit etmek mümkün değildir. Böyle bir bono bir yatırımcı işletme tarafından eğer satışa hazır finansal varlık olarak aktifte tutuluyorsa, piyasa değeri ile değerlendirilmesi gerektiği halde, piyasa değeri tespit edilemediği için maliyet değeri ile değerlendirilmek durumunda kalacaktır. Bu durumda da tıpkı tahvillerde olduğu gibi değer düşüklüğü testinin yapılması gerekecektir. Değer düşüklüğü testi aslında bononun, piyasa verileri ile tespit edilemeyen değerinin bono değerlendirme yöntemleriyle bir nevi tespit çalışmasıdır. Bunun için ise öncelikle bir ıskonto oranının belirlenmesi şarttır. TRLIBOR, Merkez Bankası interbank faizleri, hazine bonusu faizleri ve bonoyu ihraç eden işletmenin derecesi (reyting) dikkate alınarak piyasa faiz oranı tanımlanabilir ve hesaplamada kullanılabilir. Hesaplama sonucunda ortaya çıkan değer bononun peşin değerinin altında kalıyorsa bir değer düşüklüğünden söz edilecektir.

Şimdi de bu oranın %10 olduğunu varsayarsak ilk ay sonunda değer düşüklüğü testi aşağıdaki gibi yapılabilir:

İşletmenin ilk ay sonunda (90 günlük vadenin 30. Gününde) kayıtlarında 490.000 TL (bononun başlangıçtaki peşin değeri – maliyet değeri) ve 3.311 TL (amortizasyon tablosundaki ilk 30 güne karşılık gelen faiz toplamı) olmak üzere toplam 493.311 TL varlık bulunmaktadır.

Bononun değerlendirme tarihindeki değeri ise, %10 olarak belirlenen piyasa faizi üzerinden, aşağıdaki gibi hesaplanır:

$$i=0,10 \text{ (ıskonto oranı)}$$

$$n=60 \text{ gün kalan vade}$$

$$i_v = \frac{0,10 \times 60}{365} = \text{vadesine uyumlu (dönemsel) ıskonto oranı} = 0,01644$$

$$i_e = \text{günlük efektif ıskonto oranı} = (1 + i_v)^{\frac{1}{365}} - 1 = 1,01644^{\frac{1}{365}} - 1 = 0,000272$$

$$\text{İskonto Edilmiş Tutar} = \text{Peşin Değer} = \frac{\text{Gelecek Değer}}{([1 + i_e])^n} = \frac{500.000}{([1 + 0,000272])^{60}} = 491.907$$

Bu durumda, (491.907 TL-493.311 TL= - 1.404 TL) değer düşüklüğü için karşılık ayrılması gerekecektir.

Yukarıda banka örneğinde hesaplanan %7,04'nin piyasa faiz oranı olarak dikkate alınması durumunda ise yatırımcı işletmenin portföyündeki bononun değerlendirme tarihindeki değeri aşağıdaki gibi bulunur:

$i=0,0704$ (ıskonto oranı)

$n=60$ gün kalan vade

$$i_v = \frac{0,0704 \times 60}{365} = \text{vadeye uyumlu (dönemsel) ıskonto oranı} = 0,01157260$$

$$i_e = \text{günlük efektif ıskonto oranı} = (1 + i_v)^{\frac{1}{365}} - 1 = 1,01157260^{\frac{1}{365}} - 1 = 0,00019179$$

$$\text{İskonto Edilmiş Tutar} = \text{Peşin Değer} = \frac{\text{Gelecek Değer}}{(1 + i_e)^n} = \frac{500.000}{(1 + 0,00019179)^{60}} = 494.280$$

(494.280 > 493.311) olması nedeniyle, değer düşüklüğü olmadığından bu seçenekte karşılık ayırmaya gerek yoktur.

Hisse Senedi Yatırımları

Hisse senedi yatırımları, hisse senedinde bir vade söz konusu olmadığından dolayı, bilanço tarihinden itibaren bir yıl süre içinde satılmak veya fiyat hareketlerinden kâr elde etme amacıyla satın alınıp aktifte tutulan varlıklar veya satışa hazır varlıklar olarak gruplandırılabilir. Dolayısıyla hisse senetleri için gerçeğe uygun değer değerlemede esas alınacak tek ölçüttür. Yatırım yapılan hisse senedinin değerlendirme tarihinde işlem gördüğü piyasada oluşan fiyatı gerçeğe uygun değerinin göstergesidir ve bu değer ile hisse senedinin yatırımcı işletmeye olan alım bedeli arasındaki menfi fark hisse senedindeki değer düşüklüğünü ifade eder. Böyle bir durumda ise değer düşüklüğü karşılığı ayırmak gerekir. Hisse senedinin gerçeğe uygun değerini ifade eden piyasa değerinin olduğu bir piyasanın olmaması ve dolayısıyla hisse senedinin piyasa değerinin bulunmaması durumunda hisse senedinin maliyet değeri ile değerlendirilmesi öngörülür ki bu da hisse senedinde değer düşüklüğü testinin yapılmasını gerektirir. İlgili piyasanın olmaması nedeniyle değeri piyasada oluşmayan bir hisse senedinin eğer varsa değer düşüklüğünün tespiti ancak o hisse senedinin değerlendirme tarihindeki değerinin genel kabul görmüş değerlendirme yöntemlerini kullanarak tespiti ve bulunan değer maliyet değeri ile karşılaştırılması ile mümkündür.

Burada dikkate alınacak husus hisse senedi alımı yoluyla yatırım yapılan şirketin değerlemesinin yapılmasıdır. Değerleme “para dışındaki iktisadi varlıkların değerinin para olarak belirlenmesi, bir işletmenin bina, arsa, makine-teçhizat, mal stoku vs şeklindeki toplam aktiflerinin değerinin takdir ve tahminidir” (Seyidoğlu, 1992, 142). Şirket değerlemesi finans literatüründe kendine oldukça güçlü bir yer edinmiştir. Buna rağmen konu üzerinde standart bir formül oluşturulduğu söylenemez. Bu durum, değerlendirme konusunu biraz subjektif bir boyuta çekmektedir (İvgen, 2003, 37). Şirket değerlemesinin amacı şirketin makul ve uygun piyasa değerinin tespitidir. Uygun ve makul piyasa değeri ise; piyasada varlıkların değeri konusunda tam bir bilgiye sahip istekli alıcıların ve satıcıların, herhangi bir zorlama olmadan, söz konusu varlık için piyasada takdir ettikleri alım-satım değeridir (Bradford, 1993, 7). Yatırımcı işletme veya analistler tarafından kullanılacak değerlendirme yöntemleri “şirket aktiflerine dayalı değerlendirme”, “indirgenmiş nakit hareketlerine dayalı değerlendirme” ve “olağandışı karları dikkate alarak değerlendirme” olarak üç grupta toplanabilir (White, Sondhi ve Fried, 1997, 1037). Türkiye Muhasebe Standartlarının etkin faiz ve bugünkü değer yaklaşımı dikkate alındığında indirgenmiş nakit hareketlerini esas alan yaklaşımın değerlendirme çalışmaları için uygun olduğu söylenebilir. Yöntem gelecekteki nakit hareketleri, temettü hareketleri ve şirketin sahip olduğu veya kontrol ettiği varlık ve yükümlülükleri dikkate aldığı için

etkin bir yöntemdir (Foster, 1986, 422). Nakit hareketleri varlığa göre farklılık gösterebilir. İndirgeme (iskonto) oranı ise tahmin ve takdir edilen nakit hareketlerine ilişkin riskin bir fonksiyonudur. Dolayısıyla göreceli olarak yüksek riskli şirketlerin indirgeme oranları da yüksek olacaktır (Gürbüz ve Ergincan, 2004, 105).

- n : nakit hareketlerinin süreceği yıl sayısı
NH : nakit hareketlerinin tutarı
r : risk (iskonto) oranı

$$\sum_{t=1}^n \frac{NH}{(1+r)^t}$$

İndirgenmiş nakit hareketlerini esas alan yöntemlerden biri de EVA'dır.

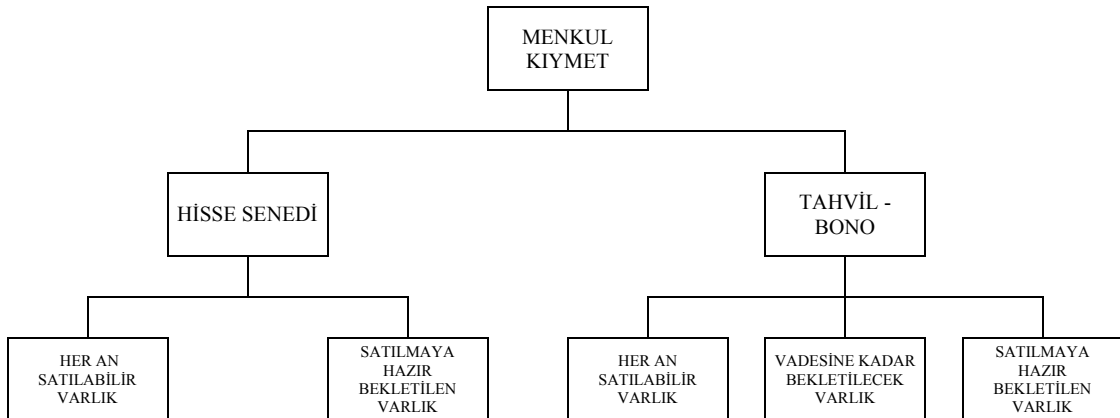
Ekonomik Katma Değer (Economic Value Added - EVA) kavramından hareketle, şirketlerin ekonomik kâr üretme yeteneğini ölçmeye dayanan şirket değerlendirme yöntemi, EVA® markasıyla, Amerika Birleşik Devletleri kökenli danışmanlık firması STERN STEWART & Co. tarafından tescil edilmiştir. Yöntem sermayenin getirisini, sermayenin maliyeti ile karşılaştırır ve ancak, aradaki farkın olumlu olması durumunda sermaye sahiplerinin servetlerinde bir artışın olacağı esasına dayanır, aksi durumda sermaye eriyecek ve zamanla da tükenecektir (Wallace, 1997, 1). Değerleme çalışmasında özkaynak yabancı kaynak ilişkisini de göz önünde bulunduran yöntemde finansal kaldıraç doğal olarak önemli bir rol oynamakta ve ileride yaratılacak ekonomik katma değerlerin bugüne indirgenmiş değerinin hesabında vergi sonrası net kazanç bu faktör dikkate alınarak hesaplanmaktadır (Grant, 1997, 27).

- n : ekonomik katma değer yaratılacak yıl sayısı
EVA : ekonomik katma değer tutarı
r : risk (iskonto) oranı

$$\sum_{t=1}^n \frac{EVA}{(1+r)^t}$$

Sonuç

Aktiflerinde varlık olarak tahvil-bono ve hisse senedi bulunduran yatırımcı işletmeler öncelikle bu menkul kıymet yatırımlarının niteliklerini raporlama kapsamında, tanımlamak zorundadır. Bu tanımlamaya göre aktiflerinde buldukları menkul kıymetler aşağıda gösterilen kategorilerde toplanacaktır:

Her an satılabilir varlık niteliğindeki menkul kıymetler bilanço tarihlerinde, kısa vadeli kazanç elde etmek amacıyla satın alındıkları piyasada oluşan gerçeğe uygun değerleri ile değeri ve farklar gelir tablosu hesapları ile ilişkilendirilir. Görüldüğü gibi işletme yönetiminin bu yöndeki tercihleri işletmenin faaliyet sonuçlarını direkt olarak etkileyecektir. Çünkü konu yönetimin performansının işletme performansı olarak faaliyet sonuçlarına yansımaları ile ilgilidir.

Satılmaya hazır bekletilen varlık niteliğindeki menkul değerler de yine piyasa değeri ile değeri ancak bunların değerlerinde ortaya çıkan farklar öz kaynak hesapları ile ilişkilendirilir. İşletme yönetiminin bu tür yatırımlardan kısa vadeli bir kazanç beklentisi yoktur. Dolayısıyla işletme yönetim performansının ile dönemin faaliyet sonuçlarına yansıtılmaması gerekir. Piyasa değerlerinin bulunmadığı durumlarda bu tür menkul kıymetler maliyet değeri ile değeri ve değer düşüklüğü testine tabi tutulur. Değer düşüklüğü testi için bulunması gereken varlığın değerlendirme günündeki değeri için bağımsız dereceleme/değerleme kuruluşlarına hazırlanacak raporun esas alınması uygun olacaktır. Uzmanlık ve bağımsızlık kavramları dikkate alındığında, bugünkü değeri hesaplanmasında uygulanacak olan iskonto oranının belirlenmesi için uygulamanın bu yönde olması gereği karşımıza çok net olarak çıkmaktadır. Özellikle piyasası olmayan tahvil-bonoların bugünkü değerini hesaplarken kullanılacak olan iskonto oranının tahvil-bonoyu ihraç eden şirketin o günkü finansal yapısını da yansıtacak özellikte tanımlanabilmesi çok önemlidir.

Vadesine kadar bekletilecek varlık niteliğindeki menkul değerler ise itfa edilmiş maliyet değerleri ile değeri ve değer artışları dönemler itibarıyla faaliyet sonuçları ile ilişkilendirilir. Bu tür menkul kıymetler vadesi sonuna kadar bekletileceği ve bu süre zarfında nominal getiri oranları üzerinden yatırımcı işletmeye kazanç sağlayacakları için bu kazanç hesap dönemlerine orantılı olarak dağıtılır ve doğal olarak piyasa değerlerindeki değişim ile ilişkilendirilmez. Ancak tahvil-bononun vade süresi zarfında, ihraççı işletmenin finansal durumu yatırımcı işletme açısından takip edilmelidir. Eğer ihraççı işletme finansal bir güçlük içindeyse ve menkul kıymet bir aracı kurum tarafından garanti edilmemişse, yatırımcı işletmenin tahvil-bono'dan kaynaklanan alacağı şüpheli alacak niteliği kazanmış olabilir. Tıpkı değer düşüklüğü testi gibi bu durum da göz önünde bulundurulmalıdır.

Kaynaklar

Aksöyek, İsmet ve Yalçın, Kürşat (2005). Finansman Problemleri. Ankara: Gazi Kitabevi.

Balçık, Bahaettin (2003). Yatırım Projelerinin Hazırlanması ve Değerlendirilmesi. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Berk, Niyazi (1990). Finansal Yönetim. Eskişehir: Bilim Teknik Yayınevi

Bolak, Mehmet (1998). Finans Mühendisliği. İstanbul: Beta Basım

Bolak, Mehmet (2005). İşletme Finansı. İstanbul: Birsen Yayınevi

Bradford, Cornell (1993). Corporate Valuation - Tools for Effective Appraisal Decision making. Burr Ridge IL: Business One Irwin.

Ercan, Kamil Metin ve Ban, Ünsal (2005). Finansal Yönetim. Ankara: Gazi Kitabevi.

Foster, George (1986). Financial Statements Analysis. Englewood Cliffs: Prentice-Hall International Inc.

Grant James (1997). Foundations of Economic Value Added Pennsylvania: Frank J. Fabozzi Associates.

Gürbüz, Osman ve Ergincan, Yakup (2004). Şirket Değerlemesi – Klasik ve Modern Yaklaşımlar. İstanbul: Literatür Yayınları.

Gürsoy, Tuncer (2007). Finansal Yönetim İlkeleri. İstanbul: Doğu Üniversitesi Yayınları

İvgen, Hünkar (2003). Şirket Değerleme. İstanbul: Finnet Yayınları.

Koç, Erdem ve Kevük, Mehmet (2008). Ticari Matematik. Adana: Nobel Kitabevi.

Mısırhoğlu, Ufuk (2008). “Türkiye Muhasebe Standartlarına Göre Finansal Araçların Muhasebeleştirilmesi” Mali Çözüm. 86 (2008): 65 – 81.

Okka, Osman (2009). Analitik Finansal Yönetim. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Seyidoğlu Halil (1992). Ekonomik Terimler, Ansiklopedik Sözlük. Ankara: Güzem Yayınları.

TMSK - Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu (2007). Türkiye Muhasebe Standartları. Ankara: Fersa Matbaası.

Wallace S. James (1997). Adopting Residual Income Based Compensation Plans, Evidence of Effects on Management Actions. CA Irvine: University of California Working Paper.

White, Gerald, Sondhi, Ashwinpaul ve Fried Dow (1997). The Analysis and Use of Financial Statements. USA: John Wiley & Sons Inc.

<http://www.sternstewart.com/?content=proprietary&p=eva> (Erişim Tarihi: 30.05.2010)

Yeşilçam melodramları ve ilk romanlarımızda tiplemeler

Filiz ÇELİK*

Özet

1950-1970 arası dönemde Yeşilçam'ın Hollywood melodramları ve geleneksel anlatım kalıpları etkisi altında oluşturduğu tiplemeler, Tanzimat romanının batıdan ithal edilişi sırasında ilk Türk romancılarının yarattığı tiplemelerle karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Bu çalışmanın amacı batı ve Türk toplumu arasındaki sosyo-kültürel, tarihsel ve ekonomik farklılıkları ortaya koyarak, Türkiye'deki batılılaşma sürecinin hem Yeşilçam yönetmenlerinin hem de ilk romancılarımızın karakter yaratma girişimlerinin tiplemeye yönelmeyle sonuçlanmasını gözler önüne sermektir. Yukarıda anılan dönemlerdeki Yeşilçam yönetmenleri ve ilk Türk romancılarının yapıtlarındaki tiplemeleri zaman, mekan ve kişiler arası ilişkiler çerçevesinde çözümlenmeye çalıştık. Sonuç olarak farklı dönemlerde üretilmelerine karşın, adı geçen dönemdeki filmlerde ve ilk romanlarımızda karakterlerin geçmişlerine, toplumsal çevrelerine ilişkin yeterli bilgi verilmediğinden ve diğer yan kişiliklerle ilişkileri kurulmadığından her iki sanat dalında da yaratılmaya çalışılan karakterlerin tipleme olmaktan öteye geçemediklerini tespit ettik.

Anahtar kelimeler:*Tiplemeler, Yeşilçam, İlk Türk Romanları*

Stereotypes in yeşilçam melodramas and in our first novels

Abstract

Stereotypes developed by Yeşilçam under the influence of Hollywood melodramas have been considered in comparison with the stereotypes created by the first Turkish authors during the importation period of Western novel. The purpose of this study is to prove that both Yeşilçam directors and our first novelists has tend to constitute stereotypes due to socio-cultural, historical and economical differences between the West and the Turkish society and the Westernization process in Turkey. We have tried to analyse the stereotypes in the films of Yeşilçam produced during the above mentioned period and the stereotypes in our first novels within the framework of time, space and relations between persons. Though they were produced at different period of times, the characters tried to be created have resulted in stereotypes in both art forms due to the insufficient information about the backgrounds, environments and relations between characters and sub-characters.

Key words:*Stereotypes, Yeşilçam, First Turkish Novels*

Giriş

Genel dilde iyi ahlak, dürüstlük anlamına gelen karakter dramaturgide üç anlamda kullanılmaktadır: (1)Kişiler, (2)Kişilik (3)Evrensel, genel ve öznel nitelik taşıyan asal oyun/film kişileri. İnsan ilke olarak, soyaçekimin ve çevrenin etkisiyle, hem bütün insanlara özgü olan evrensel nitelikler, hem insanların bir bölümüne özgü olan kişisel nitelik taşır. Dramaturgide, evrensel, genel ve kişisel nitelikleriyle işlenen kişilere 'karakter', yalnız evrensel ve genel nitelikleri ile işlenenlere 'tip' denir. Bunlar insanın, milletinin, sınıfının, konumunun, mesleğinin bazı belirgin, ortak niteliklerini taşıyan ama kişisel özellikleri ve psikolojik boyutları olmayan stilize kişilerdir.(Özakman,2004:113-115)

Sinemada ya da romanda tip belli bir insan eğilimini temsil eden kişidir. Tip genel özelliklere sahiptir. Tipler bireysel olmaktan çok başkalarında da bulunan ortak özellikler taşıyan ve bu özellikleri en belirgin şekilde temsil eden şahıs ya da şahıs grubudur. Tipleme ile karakter arasındaki fark, zaman, mekan ve diğer kişiliklerle olan ilişkilerde ortaya çıkmaktadır. Dramatik bir yapının kurulmadığı durumlarda, bu ilişkiler de sağlam bir biçimde oluşturulamamakta, ister istemez karakter yerini tiplemeye bırakmaktadır.

Bu yazıda Yeşilçam'ın Hollywood melodramlarının etkisi altında oluşturduğu tipler, romanın batıdan ithal edilişi sırasında yazarlarımızın yarattığı tiplerle karşılaştırmalı olarak ele alınacaktır. Dönemler farklı olmakla birlikte eğilimin aynı oluşu dikkat çekicidir. Her iki sanat dalı da tipleme yönelmek zorunda kalmıştır denilebilir. Bunun nedeni batıyla Türk toplumu arasındaki sosyo-kültürel, tarihsel ve ekonomik farklılıklar ve Türkiye'nin yaşadığı batılılaşma sürecidir.

Batı uygarlığı

Bu farkları net olarak görebilmemiz için önce batı uygarlığının özellikleri üzerinde duralım. Batı uygarlığı ya da Avrupa kültürü, Ortaçağın sonlarında palazlanmaya başladığı sıralarda İlkçağdan Yunan ve Roma'nın mirasına konu. Eski Yunan başta felsefe, edebiyat ve sanatıyla etkiledi. İdari ve hukuki kavramlar Roma'dan geliyordu. Hıristiyanlık, Ortaçağda kilisesiyle batının inanç dünyasına damgasının vurdu. Ne var ki Ortaçağda kilise, insanların yalnızca imanı ile ilgili değildir. Sosyal yaşamın hemen her alanında rol oynar. Bütün bir Ortaçağın iktisadi ve sosyal düzeni feodaldır. Batıda değerler sistemini hemen hemen tek başına Hıristiyanlık, giderek kilise temsil eder. Ortaçağın sonlarına doğru iktisadi ve sosyal düzende olduğu kadar değerler sisteminde de köklü değişimler başlar. Avrupa kültürünü yoğurup, ona asıl kimliğini kazandıracak olan da işte bu değişimlerdir. 16. Yüzyıldan başlayarak kapitalizm ortaya çıkar. Bu arada onun bayraktarlığını yapan yeni bir sınıf da gelişmektedir:Burjuvazi. Feodal düzene ve onun sahibi olan soylulara ve o düzenin değerlerine karşı amansız bir mücadele başlamıştır. Avrupa kültürüne kapitalist temel üzerinde damgasını vuracak olan işte bu sınıftır; onun dünya görüşüdür. Bütün Avrupa kültürü akılcı bir hümanizmanın ve gitgide bir laikleşmenin tarihidir bir bakıma. Avrupa kültürünün yakaladığı en önemli gerçeklerden biri 'ilerleme düşüncesi'dir. Avrupa kültürünün ilk biçimlenişi, burjuvazinin bir başkaldırısıyla başlar:edebiyat ve sanata dönük yüzü 'Rönesans', dine dönük yüzü 'Reform'dur bu başkaldırının. Bütün bunlar güçlü bir (düşünce akımı olan 'Hümanizma' ile aşığı yukarı aynı zamanda gelişir. Hümanistler insanın yüceliğini ilan ederek, aklın gücünü ve yetkinliğe

ulaşma olasılığını göklere çıkarırlar. İnsanın yazgısını saptayan Tanrı değildir. Bu yazgıyı sonsuz olasılıkları kullanarak biçimlendiren insanın ta kendisidir. Evrenin merkezi olarak insan Tanrı'nın yerini alır.(Tanilli,1987:2)

Osmanlı toplum yapısı ve batılılaşma girişimleri

Berna Moran, Türk romanının ortaya çıkış dönemindeki Osmanlı toplum yapısı ve 19.yüzyılda bu yapıda meydana gelen değişmeler ve tarihsel gelişmeler hakkında Sencer Divitçioğlu, Niyazi Berkes, Şerif Mardin ve Taner Timur gibi bilim adamlarımızın incelemelerinden yararlanarak, özetle şu bilgileri verir:Osmanlı devlet biçiminde Tanrının temsilcisi sayılan sultanın yönetimi uygulayabilmesi için bir yönetici kadroya gereksinimi vardı. Bu yönetici sınıf, asker, sivil ve ulema kesimlerinden oluşuyordu. Öte yanda ise yönetilen sınıf, 'reaya' vardı; yani esnafı, tüccarı, köylüsü ile geniş bir halk kesimi. Padişahın hizmetinde olan yönetici sınıf daha çocukken eğitilmek üzere alınan, toplum köklerinden koparılmış, padişaha sadık, devleti onun adına yönetmek üzere yetkilerle donatılmış, ayrıcalıklı bir sınıftı. Bizi burada ilgilendiren nokta, yönetici seçkin sınıf ile yönetilen sınıf arasındaki kopukluk. Enderun mektebinde eğitilen yönetici sınıfın öğrendiği dil, halkın Türkçesi değil, Arapça ve Farsça ile yoğrulmuş Osmanlıca idi. Bu durum farklı iki kültürün gelişmesine yol açtı. Nitekim Şerif Mardin bu ikiliği, alanın genişliğini belirtmek için 'büyük kültür' ve 'küçük kültür' gelenekleri olarak ortaya koyar. Bu iki kültürün paylaştıkları inançlar ve pratikler bulunmaktaydı. Aynı zamanda divan edebiyatı ve halk edebiyatı arasında bazı noktalarda ortaklıklar da vardı. Klasik edebiyatın Leyla ile Mecnun, Yusuf ile Züleyha, Ferhad ile Şirin gibi ürünleri, hiç değilse konuları bakımından halk hikayelerine de geçmişti. Sonuçta iki sınıfın yine de paylaştıkları bir genel ideoloji, töreler, gelenekler ve edebiyat konuları vardı ve bu durum ne de olsa bu iki kesimin yabancılaşmalarını da sınırlıyordu. Ne var ki 19. Yüzyıl süresince yeni bir girişim, mevcut kopukluğu arttırdı. Bu girişim, imparatorluğun genişlemesine karşı, yönetici sınıfı çare olarak düşünülen Batılılaşma hareketidir. Bu hareket Tanzimat'la başlar. Tanzimatçılar Batı sanayisinin hangi ekonomik ve toplumsal koşullar sonucu doğduğunu bilmediklerinden, bu hareket başarılı olamamıştır. Bizi burada ilgilendiren bu süre içinde Batılılaşma sonucu meydana gelen 'kültür ikileşmesi'dir. 19.yüzyıl boyunca batılılaşma toplumun üst ve alt tabakaları arasındaki kopukluğu daha da derinleştirdi.Genelde ise iki uygarlık arasında bir bocalama söz konusuydu. Batı ile Doğu'yu bir arada yaşama olgusu, yalnız devlet kurumlarında değil, diğer üstyapı kurumlarında da farklı değer sistemlerini yansıtan bir ikilik yaratmıştı. Bu nedenle 1950'lere kadarki Türk romanının ana sorunsalını büyük ölçüde bu batılılaşma hareketi belirlemekle kalmaz, onun işlevini, kuruluşunu ve tiplerini de önemli ölçüde belirler.(Moran,1998:11-12).

Yeşilçam ve ilk Türk romanları

Bilindiği gibi, Türk sineması da 1950'lerden itibaren özellikle Hollywood filmlerinin etkisinde kalmasına karşın yine de Hollywood tarzı bir merkezi karakter yaratmayı başaramamıştır. Yağız, Yıldız sisteminin egemen olduğu bu yıllarda gişeden elde edilen hasıllardan başka hiçbir geliri olmayan Türk sinemasının seyirciyi sinemaya çekmek için toplumun taleplerine göre filmler yaptığını, toplumun genel beğenisi ve isteklerini filmlerin türünü ve karakterleri/tipleri ortaya çıkardığını belirtmektedir. Seyirci, kendi yaşam tarzını, geleneklerini, göreneklerini yansıtan tipleri sinemada görmek istemiştir.(Yağız,2009:129)Bu fikir doğru olmakla birlikte, romanın Türkiye'ye

giriş sırasında yaşanan gelişmeler batılılaşma ve geleneksel anlatı kalıplarının tipler yaratmaktaki etkisinin büyüklüğünü gözler önüne sermektedir. Agah Özgüç'e göre, o yıllarda önemi fark edilmese de, tipler yaratma açısından 'yönetmen sineması' gündemdedir.(Özgüç,2005:67).

Roman hikaye gibi anlatıların bizde ortaya çıkışı Tanzimat'ın ya da diğer bir ifadeyle Batılılaşmanın bir sonucudur. Antropologlar ve edebiyat eleştirmenleri batıda 18. yüzyılda doğan romanı destanlara ve efsanelere kadar götürürken, Marksist eleştirmenler modern romanın doğuşunda burjuvazinin oluşumunun belirleyici rolünü vurgulamışlardır. Goldman, özellikle Lukacs'ın bazı tezlerini geliştirerek 'pazar için üretimden doğan bireyci toplumdaki günlük hayatın edebi alana nakli' olduğunu kaydeder.(Timur,1991:14)

Türkiye 'de roman batıda olduğu gibi feodaliteden kapitalizme geçiş döneminde burjuva sınıfının doğuşu ve bireyciliğin gelişimi sırasında tarihsel, toplumsal ve ekonomik koşulların etkisi altında yavaş yavaş gelişen bir anlatı türü olarak ortaya çıkmamış, başlangıçta romancılar batılılaşmanın ve eski anlatı kalıplarının etkisiyle karakterlerini genelleştirme, tiplendirme yoluna gitmişlerdir. Bu tipler bütün yaptıklarında ve söylediklerinde kendilerine yüklenmiş işleve göre hareket ederler. Yazarlar kişilerini fazla bireyleştirmek istemez, karakterin iç dünyasına ilişkin bilgi vermez. Divan edebiyatımızdaki bazı yapıtların anlamının alegorik temele dayalı oluşu, ortaoyunu, meddah taklitleri ve Karagöz'ün de tiplere oturtulmuş olması bu yöntemin ardındaki 'gelenek'i açıklamaktadır.(Moran,1998:9)

İlk Türk romancılarını genel hatlarıyla ikiye ayıran Moran'a göre, masalımsı bir anlatı türü olan romans* türünün aşık hikayeleriyle benzerlik göstermesinden yararlanan birinci grup ilk Türk romancıları, tipler yaratma yoluna gitmişlerdir. Romans türünde önemli olan olay örgüsüdür ve bir serüvenden diğerine koşan romans kişilerinin psikolojik çözümlemesi üzerinde durulmaz. Kişilerin davranışı, psikolojileri gerçek hayattaki insaninkine pek uymayabilir de. Örneğin, bir bakışta delice aşık olurlar. Romans türünde kişiler gerçek hayatta olduğu gibi iyi ve kötü yanları bulunan insanlardan farklı olarak ya bütünüyle iyi ya da bütünüyle kötüdürler. Örnekleri daha az olan, ikinci grup Türk romancıları ise bireyin iç dünyasına dönük roman yazma denemesine girişmişlerdir. Dramatik roman türünü seçmiş olan bu romancılarımız kendi geçmiş edebiyatımızdan yaralanamayacakları için Batı romanını olduğu gibi örnek almışlardır. Bireye yönelirken kahramanlarını kendi tarihsel gerçekliğimizi düşünerek işlemek yerine Batı'daki örneklerine benzetmekten pek kurtulamadılar. Onun için bir Türk erkeği ya da kadını olduğuna inanmakta güçlük çektiğimiz bu karakterlerde Batı'dan aktarılmış bir şeyler olduğu havasını hissederiz. Oysa sözünü ettiğimiz Batı romanının karakterleri ne denli birey olurlarsa olsunlar, kökleri kendi toplumlarında yatar. (Moran,1998:25-330)

Aynı durum doğal olarak Türk sineması için de geçerlidir. Engin Ayça da Berna Moran'ın roman için belirttiği görüşlerini hemen hemen aynı biçimde desteklemektedir:'Türk sinemasında Batı sinemasında var olan dramatik yapı, entrika, karakter geliştirmesi, kişilerin psikolojik derinlikleri yoktur. Batı kültüründe var olan bu özellikler sinema alanında da vardır; daha doğrusu sinemaya

* Romans gerçek hayatın sorunlarına değinmeyen, iyi vakit geçirecek, eğlendirecek masalımsı bir anlatı türüdür. Genellikle mutlu biten bir aşk öyküsünü dile getiren romansın olay örgüsü ve episodları belli kalıpları tekrarlar. Kişileri de siyah beyazdır; ya iyi ya da kötü.

oralardan gelmiştir. Bu bir kültür bütünlüğüdür. Benzer şekilde bir kültür bütünlüğünü Türkiye’de de görüyoruz. Türkiye sınırları içinde var olan bu bütünlük daha geniş bir Doğulu kültür bütünlüğüne de bağlanmaktadır. Türk sineması epik özellikler taşır; tiplere hatta prototiplere dayanır. Anlatımcıdır. Kişilerin toplumsal ve tarihsel kimlikleri çok belirgindir. Bunlar kalıp kişilerdir, film içinde gelişme ve değişme gösterme göstermezler; hatta filmlerden filmlere de pek değişmezler. Öyküde tarihsel ve toplumsal işlevleri neyse onu yerine getirmek için vardırırlar’.(Ayça,2005, Aktaran, Yeres:77)

Modernleşme hareketiyle birlikte başlayan edebiyatta batılı anlamda karakter, olay örgüsü yaratma durumu, uzun yıllar geleneksel etkilerden kurtulamadığı gibi, bize özgü modellerle edebiyat ve tiyatrodaki varlığını sürdürürken, sinemaya geçiş aşamasında da yaratıcılık anlamında benzer izleri uzun yıllar devam ettirmiştir. Sinemaya dek uzanan bu izler doğal olarak Tanzimat’ın yarattığı modernlik-modern dışılık ikilemindeki kadar olmasa da, zihniyetin yaratıcılığa, seyretmeye ve kalıpların tekrarına ilişkin durağan yaygınlığı, teknoloji eliyle dönüşmüş olan filmlerin öykü, karakter ve biçimlerine aktarılmıştır.(Tunalı,2006:126).

Birinci grup romancıların batılı anlatım kalıplarıyla geleneksel anlatım kalıplarının bir sentezini yapma girişimi özellikle üstünde durulması gereken bir konudur. Yeşilçam da belki de toplumun talepleri doğrultusunda film yapmak suretiyle, bilinçsiz de olsa aynı yolu izlemiştir denebilir. Yeşilçam melodramları sözünü ettiğimiz ilk Türk romancıları gibi batıdan ithal ettiği Hollywood melodramlarını geleneksel anlatım biçimleriyle el yordamıyla da olsa bütünlüğe çalışarak, kişilerini tiplendirme eğilimi göstermiştir. Batı ile sosyo-kültürel, tarihsel farklar nedeniyle, romanın yerleştirilmesinde yaşanan sürecin benzeri Yeşilçam’da da yaşanmış, Yeşilçam Hollywood melodramlarını bire bir aktarmamış, kendine özgü bir melodram anlayışı geliştirerek karakter yaratmak yerine tiplere zorunlu olarak yönelmiştir. ‘Birey’in ve ‘bireycilik’in egemen olmadığı bir toplumsal yapıda Yeşilçam da tıpkı ilk romancılarımızın büyük çoğunluğunun yaptığı gibi aşık, meddah hikayeleri, ortaoyunu vb. geleneksel anlatım biçimlerine dayalı tiplere seyircisine sunmuş ve büyük bir ilgiyle karşılanmıştır.

Öte yandan Klasik Amerikan sineması tüm dünyayı etkilemiş bir sinema olmasına karşın, ulusal bir sinema oluşturulmasını ve ulusal karakterler yaratılmasını engelleyen bir sinema değildir. Tersine Avrupa sineması, hatta Rus sineması Klasik Amerikan sinemasından çok etkilenmesine karşın kendi kimliğini bulmuş, bütün dünya perdelerine hakim olan bu sinemaya karşı, üstelik bizzat ondan yararlanarak ulusal sinemalar geliştirebilmişlerdir. Klasik Amerikan sineması girdiği ülkeler için bir ilk metin, bir esin kaynağı oluşturmuştur. Miriam Batu Hansen’e göre, bundan hoşlanalım ya da hoşlanmayalım, klasik dönem Amerikan sineması ilk ‘global yerel’ gibi bir şeyi sunmuştur.(Hansen,2000:Aktaran, Branston:10).

Ancak yönetmenlerimiz bu ilk metinden yola çıkarak karakter yaratmak yerine tiplere yönelmişlerdir. Bilindiği gibi dramın başlıca özelliği karakter yaratmak ve karakterlerin birbirleriyle çevreleriyle ya da kendileriyle çatışmalarından olgular kurulmasına dayanır. Bunun tersi de doğrudur. Karakterlerin olmadığı yerde dramatik bir yapı da yoktur. Yeşilçam yönetmenleri içinden çıktıkları toplumun kültürü ile yetiştiklerinden zihniyetlerinin de yaşadıkları sosyo-kültürel tarihsel süreçle koşullanacağı açıktır. Örneğin Halit Refiğ, ‘filmlerdeki karakterleri oluştururken bu tipleri

özellikle Batı'nın 19. yüzyıl roman anlayışındaki gibi, her iyi insanın kötü tarafı, her kötünün de bir iyi tarafı vardır gibi hümanistik bir yaklaşım yerine, insanın hangi şartlarda kötü olduğu gibi, sosyal bir panorama içinde düşünerek ele alırım. Kişilerin durumlarını ve birbirleriyle ilişkilerini kabul eden, bireysel gerçektan çok, sosyal bir gerçeğe yer vermeye çalışan bir sinema yapmaya çalışmışımdır her zaman. En bireyi anlatan filmlerimde bile bireyselliğin karşısındayım. Ben insanı, Batı sanatı gibi, salt biyolojik bir varlık olarak görmüyorum. Karakterler benim için toplumsal sembollerdir' demektir. (Refiğ, 2005, Aktaran, Yeres:129-130). Bu görüş, dönem yönetmenleri Memduh Ün, Lütfü Akad, Atıf Yılmaz gibi yönetmenlerin filmlerinden de yansımaktadır.

Yeşilçam filmlerinin tiplerinde Karagöz-Hacivat'ın Nasrettin Hoca'nın, Keloğlan'ın ve Köroğlu'nun örtük izlerine rastlanır. Örneğin Turist Ömer adını hak edecek biçimde gittiği her yere ayak uydurmayı becerebilen biridir. Her maceradan zekası ve ağzının laf yapabilme özelliği ile kurtulur. Turist Ömer bu özelliğiyle adeta modern bir Keloğlan'dır. İlerleyen yıllarda Kemal Sunal güldürü filmlerinde yaratılan birbirine çok yakın tiplerde geleneksel tiplerin bir karışımı ortaya konulur.

Yeşilçam filmlerinde karşılaşılan her tip, ister merkezi bir rol üstlenmiş olsun, isterse yan rollerde bulunsun ataerkil ideolojinin onayladığı ya da onaylamadığı kadın, erkek hatta çocuk tiplerinin temsilinde önemli bir yer tutar. Yeşilçam sinemasında izleyici tiplerle karşılaştığı andan itibaren onun hakkında bir fikir sahibi olur ve bu film boyunca sürer. Tiplerle karşılaşma çevre, mizansen, kostüm, diyaloglar aracılığıyla seyirciye kiminle karşılaştığını belirtir. Örneğin, erkeğin yanında görünen frapan havalı kadın, zengin sınıfı ve meydana gelecek kötülükleri dile getirir. Sevimli yüzlü yaşlı adamın esas kızın namusun kurtarmak için onunla evlenecek erkek olduğu anlaşılır. Anlatının olay örgüsü bu sürecin gerçekleşmesini sağlar ancak tipleri canlandıran oyuncunun kim olduğu seyircinin beklentileri açısından belirleyicidir. Örneğin Lale Belkıs zengin, hain kadınla, Suzan Avcı çoğu kez, altın yürekli, düşmüş kadınla, Aliye Rona ya dirençli köylü kadın ya da zengin ve kötü anneyle, Mualla Sürer cadaloz komşuyla, Atıf Kaptan acımasız zengin adamla, Muzaffer Tema, Gürel Ünlüsoy ve Önder Somer esas kızla evlenmek isteyen entrikacı erkekle, Turgut Özatay kötü adamla özdeşleşmişlerdir. (Abisel, 1994:135-193).

Tiplerin karşılaştırmalı olarak incelenmesi

Rus halk masalını inceleyerek ortak yapı birimlerini ve karakterlerini belirleyen Propp'a göre anlatıların yapısını sayıları sınırlı işlevler, değişmeyen öğeler ve bunların birbirine bağlantısı oluşturur. Propp'un kullandığı temel anlatı birimi işlevdir. İşlev bir kişinin gerçekleştirdiği (Kıran, 2003:123-126), Propp'un yaklaşımı ve çözümleme yönteminden esinlenen A.J. Greimas işlevleri eyleyen (actant) sorunu olarak ele alarak Propp'un vardığı noktayı bir adım ileri götürür. Eyleyenler buldukları durum ve çevresindeki ilişkiler sonucu özellik kazanmaktadır. Greimas herhangi bir anlatıyı okuyarak yaptığı anlatısal düzeydeki çözümlemede, anlatıdaki kişileri yaptıkları eylemler, gerçekleştirdikleri işlevlerle tanımlamaktadır. Anlatının eyleyenleri yaptıkları işlevlere bağlı olarak ortaya konur ve eyleyenler arası etkileşim belirlenir. Kahraman hep belli bir zamanda ve belli bir uzamda bulunur. Bu üç öğeden biri değişirse, diğerleri de değişir. Kahramanlar değişik dizgeler içinde ele alınabilir. En temel biçimi kahramanları önem sırasına göre dizmektir. Bir

anlatıda üç tür kişi bulunur: 1-Baş kahraman(lar), 2-İkinci derecede önemli kahraman(lar), 3-Arada bir görünen, sadece adı geçen önemsiz rolü olan kişi(ler).

Bizdeki ilk roman denemelerinde geleneksel hikayemizin ne oranda sürdürüldüğünü Taaşuk-I Tal'at ve Fitnat, İntibah, Sergüzeşt ve Zehra'nın gerek olay örgüsü, gerekse roman kişileri bakımından inceleyen Berna Moran, bu romanların aşık hikayeleri ya da meddah hikayeleri kalıpları üzerine kurulduklarını ve yine bu hikayelerden alınmış karşıt iki kadın tipini-'kurban tipi', 'ölümcül kadın tipi'- sergilediğini saptamıştır. 'Kurban tipi' aşkın idealize edildiği bir öyküyü anlatan romanlarda, sevgilisine ihanet etmektense ölümü tercih eden romantik bir genç kız olarak çıkar karşımıza. 'Ölümcül kadın' ise, cinsel tutkunun egemen olduğu ve genç bir adamın bir kadın tarafından mahvedilişini anlatan başka bir grup romanın kahramanı olarak görülür. 'Kurban tipi'nin değişik bir versiyonu bu ikinci grupta da yer alır, ama ikinci derecede bir karakter, yani ölümcül kadının rakibi olarak.(Moran,1983:39-42). Her iki kadın tipini de içermesi bakımından Namık Kemal'in 'İntibah' adlı romanındaki tiplerini ele aldık.

Bu romanda genç, tecrübesiz ve saf Ali Bey, hafif bir kadın olan Mehpeyker'e tutulur ve onun aşığı olur. Mehpeyker de onu sevmektedir. Ne var ki Ali Bey, kadının kendini aldattığı sanısına kapılınca onu bırakır ve evindeki güzel cariye Dilaşub ile evlenir. Kıskançlıktan deliye dönen Mehpeyker öç almak için planlar kurar ve Ddilaşub'un başkalarıyla ilişkisi olduğuna Ali Bey'i inandırmakla kalmaz, evden kovulan Dilaşub'u fahişe yapmak amacıyla, satın almayı başarır. Ali Bey içkiye düşer, hem ahlaksal hem ekonomik yönden yokuş aşağı yuvarlanmaya başlar. Kocasına sadakatinden ve sevgisinden bir şey yitirmemiş olan Dilaşub, Ali Bey'i öldürmek üzere kurulan tuzağı ona haber verir; ama Ali Bey yerine yanlışlıkla o öldürülür. Bunun üzerine Ali Bey Mehpeyker'i vurur, kendisi de hapiste ölür.

Namık Kemal bu terbiyevi romanında iyi ile kötünün tezadını birbirine zıt iki kadın şeklinde ortaya koymuştur:

Dilaşub: Ali Bey'i Mehpeyker'den kurtarmak, eve bağlamak için satın alınmış bir cariyedir. Sevgili, eş ve anne tipidir. Genç, güzel, zarif, temiz kalpli, iyi huylu, namuslu, dürüst vefakar ve cefakardır. Bir erkeğin 'evimin kadını, çocuklarımmın annesi' diye benimseyeceği cinsten bir kadındır. Evladının üstüne titreyen, müşfik bir anne olan Ali Bey'in annesi için Dilaşub bir cankrtaran simidi gibidir. Annesi, Ali Bey'e Dilaşub'u methederken, odevrin belli başlı özelliklerini dilegetirmektedir. 'Çok güzel, terbiyeli, iyi piyano çalıyor, güzel sesi var, iğne işlerinin hepsinde Avrupa kızları kadar marifetli, tabiatı melek gibi'. Hayatın ve bizzat Mehpeyker'in bütün zorlamalarına rağmen, Mehpeyker'in evinde bile namuslu kalabilmiştir. Romanın sonunda Dilaşub'un Ali Bey'in uğrunda ölümü ise bir fedakarlık örneği olup, kurban tipine karşılık gelmektedir.

Mehpeyker: Saf ve tecrübesiz erkekleri kandırmayı çok iyi bilen, onların adeta kaderlerini değiştiren, felakete sürükleyen(femme fatal) ölümcül kadın tipidir. Mehpeyker de son derece güzel ve cazip bir kadındır. Kendini hayatın ve olayların sevkiyle kötü yola düşmüş bir kadın olarak görmektedir. Ali Bey'e acıklı hayat hikayesini, göz yaşlarıyla süsleyip anlatırken, affedilmeyi, mazarine bir sünger çekilmesini ümit etmektedir. Ancak Dilaşub'un terbiyesi, namusu vb özellikleri Mehpeyker'in karşısında bir değer haline gelmektedir. Yoksa, sarı saç, mavi göz, pembe-

beyaz ten, zarif endam bir erkeğin, eşi ve çocuklarının annesi olarak seçeceği bir kadın için yeterli değildir. Mehpeyker yaradılıştan kötüdür. Bu yolu bilerek isteyerek seçmiştir.

Ali Bey: Ali Bey'in trajedisi bir anlamda bu iki kadına bağlıdır. İyi kadını seçecek, kötü kadının hilesine mağlup olmayacak tarzda yetiştirilmiş bir genç olsaydı, başına türlü felaketler gelmeyecekti. Ali Bey, Mehpeyker'le daldığı sefahat aleminden yakasını kurtarıp konağa geldiği gün, bahçe kapısından girer girmez Dilaşub'un güzelliğini farkeder. Her ne kadar Dilaşub'un güzelliği karşısında hayranlık duymuş ise de, henüz gözü Mehpeyker'den başkasını görececek halde değildir, Dürüst ve sadık bir erkek olduğundan, Dilaşub'a ilgi göstermeyi sevdiği kadına ihanet saymaktadır. Ali Bey annesinin bütün ısrarlarına karşın, Mehpeyker'e olan düşkünlüğü nedeniyle Dilaşub'u almaya razı olmaz; hatta daha ileri giderek bir fahişe için annesinin hatırını ayaklar altına alır. Ali Bey öfkeyle evden çıkar. Mehpeyker'e koşar. Ali Bey'in Mehpeyker+le ilgisini kesip konağa dönmesi üzerine, annesi bu defa genç adamı evlilik konusunda ikna eder. Dilaşub'la evlendikten sonra, hem kalemdeki memuriyetinde hem de sosyal ilişkilerinde düzenli ve başarılı olur. Dilaşub'u boşadıktan sonra ise, kendini içki ve kumara verir, işini, servetini, dostlarını yitirir. Oğlunun bu haline dayanamayan annesinin vakitsiz ölümü ile de hayattaki yegane desteğinden mahrum kalır.

İntibah romanında batılı anlamda bir dramatik yapı bulunmadığından zaman mekan kullanımı açısından da batılı tarzda bir yapı bulunmamaktadır. Namık Kemal'in kişilerini her ne kadar yeni ruhsal ve sosyal öğeler zenginleştiriyor ve onlara romansal nitelik kazandırıyor da bu kişiler yeteri kadar incelmış ve derinleştirilmiş değildir; nitelikleri tek yönlü ve yalındır.

Ali Bey'in kişiliğindeki gelişme, iç yaşantı emeklemesi, kendini tanıma oldukça ilkindir ve bunalım anlarıyla vurgulanmıştır. Ali Bey'in bözgunu aşırı nitelikler taşıyan olaylarla belirtilir(kıskançlık, hastalık, sefihlik). Ali Bey, diğer iki kadın tiplerine göre tanımlanmıştır. Ancak Ali Bey'in kişiliği yaratılışı içinde kalmıştır ve onu aşamaz. Öyle ki kişinin iç yaşantısını ussal yöntemlerle açıklama çabasında olan yazar bu iç yaşantının da ruhsal yabancılaşmaya bağlı kalmasını önlemez. Bundan ötürü Ali Bey kaba çizgilerle ortaya konulabilmiştir.. Mehpeyker de batıdaki kötü kadınlar çapında değildir. Mehpeyker'in basmakalıp suçluluğu, bu baş kişinin tutkusal yaşantısını ve duygularını boğar. Kişinin kadınsal içtenliği Namık Kemal tarafından bize yavaş yavaş verilir. Ali Bey'in olduğu gibi Mehpeyker'in kişiliğinde de bir gelişme başlar; erdemli olmaya, Abdullah'la ilişkisini kesmeye karar verir. Kendini tamamiyle Ali Bey'e vermek ister. Ama Ali Bey'in coşkulu, hırçın, uzlaşmaz ve dengesiz huyu, kopuş dramını oluşturur. Mehpeyker'i daha canlı yapan bu çelişkilerdir ama, kişiliğinin griftliği ilkindir. Demek oluyor ki ruhsal yetersizlikler ve özellikle ahlak kurallarına uyma kaygıları, yazarı derin yaşam yeteneklerini canlandıran kişiler yaratmaktan alıkoymuştur. (Dino,2008:103)

Yeşilçam filmlerinde zaman-mekan-kışi ilişkileri:

Yeşilçam sineması zaman mekan ve kişiler arasında yaşamın doğal işleyişine uygun bir bağ kuramamıştır. Bu durumu sadece Amerikan filmlerinden öykünme, yapay aktarma ya da film yapımcılarının ticari kaygılarıyla açıklayabilmek mümkün değildir. Değişmezlik gösteren stereotiplerin, şematik yapıların ve zamansallığın hiçe sayılışının uzantılarını geleneksel kültür ve değerlerimizde de buluyoruz. Masalda ve Türk filmlerinde zaman-mekan-kışi ilişkilerini karşılaştıran

Adanır anonim anlatım biçiminin sinemaya yansımaları şöyle ortaya koymaktadır: 'Türk sinemasında mekan zorunlu olarak görülmesi gereken bir unsur olmanın dışında, dramatik yapı içinde sahip olması gereken yere bir türlü sahip olamamıştır. Kişilikler ise masaldaki kişilikler gibi-peri padişahının kızı, yakışıklı şehzade, dev, cüce-daha çok fiziksel nitelikleri olan kişiliklerdir. İkinci, üçüncü dereceden kişiliklerse dekoratif bir malzeme olarak kalmaktadırlar. Zamanla mekan ilişkisi açısından da Türk sineması aynen masalda olduğu gibi bunu bir zorunluluk saymamaktadır. Bu ilişkiler üstüne oturtulan öykü ise en basite indirgenmiş bir entrikaya sahiptir ve hemen tümüyle güzel kadın-yakışıklı erkek ikilisi üstüne kurulmuştur'. (Adanır, 1994:136-139).

'Gecelerin Kadını' filmi pek çok Yeşilçam filmi gibi güzel kadın, yakışıklı erkek formülü üzerine kurulmuştur. Dramatik yapının yokluğu nedeniyle, filmde zaman ve mekan ilişkisi de yoktur.

Gecelerin Kadını

Yönetmen : Osman F. Seden

Oyuncular : Banu Alkan, Faruk Peker

Zengin bir ailenin oğlu olan Faruk, babasının çevresinden zengin bir kızla evlendirilmek istenir. Ancak Faruk kimsesi olmayan çok namuslu, saf, temiz ve samimi bir manken olan Banu'yu sevmektedir. Bu arada Banu'yu arzulayan zengin züppe Sedat Banu'nun moda evinden arkadaşı Oya'dan yardım ister. Oya uyuşturucu ve eğlenceye düşkün bir kızdır. Banu ile Faruk küçük bir araba kazasıyla tanışır. Daha sonra bu tanışma flörte ve aşka dönüşür. Saf ve temiz duygularla evlenmeyi düşünmektedirler. Fakat Faruk'un babası kalp spazmı geçirir ve iş seyahatlerine Faruk gitmek zorunda kalır. En son seyahati olan Yemen'de deprem olur ve Faruk'un ölüm haberi gelir. Banu yıkılır ve bunalıma girer. Bunu fırsat bilen Oya avutmak amacıyla Banu'yu uyuşturucuya alıştıtır. Bir gün uyuşturucunun etkisinde olan Banu Sedat'ın yatağında uyanır. Kirlenmiştir. Polise şikâyet etmek ister fakat Sedat daha uyanık davranır ve Banu'nun evinde uyuşturucu yakalatır. Banu cezaevine düşer. Dört ay sonra bir uyuşturucu partisinde yakalanan Oya ve Sedat sorguda Banu'nun suçsuz olduğunu itiraf etmek zorunda kalırlar. Banu serbesttir. Ancak başına gelenlerden dolayı evden ve işten atılır ve otel köşelerinde sürünmeye başlar. Bunu fırsat bilen kadın pazarlayıcısı yaşlı adam uyuşturucu ve para karşılığında Banu'yu pazarlamaya başlar. Banu artık "Gecelerin Kadını"dır. Her gece başka bir erkekle yatan Banu'ya sadece Kemal insancıl davranır. Ancak Banu çok mutsuzdur ve hayat anlamsız gelmektedir. Faruk tekrar Banu'ya kavuştuğu için çok mutludur. Banu ise tedirgindir çünkü fırsatını bulmuş yaşadıklarını anlatamamıştır. Bu arada aile ikna olmuş ve tanıştıktan sonra Banu'yu sevmişlerdir. Faruk. Fakat Faruk bir gece çıkagelir. Depremde yaralanmış iki ay komada kalmış ve haber gönderemediğinden öldü sanılmıştır'un Annesi Banu'nun tedirginliğini anlar, bunun üzerine Banu tüm olanları Annesine anlatır. Çok iyi bir kadın olan Faruk'un Annesi çocuğunun da mutluluğunu düşünerek Banu'ya yardımcı olur ve evlenmelerini hızlandırır. Nikâh davetinde gelinlikle salona gelen Banu, davetliler arasında Kemal'le göz göze gelir ve geçmişinin kendisini bırakmayacağını anlar ardından salonu terk eder. Peşinden gelen Faruk yetişmeden kendisini kamyonun önüne atar.

Banu-Arkadaşlarına yardımcı olmaya çalışan, küçük şeylerle mutlu olan, mazbut ve namuslu bir hayat sürdüren iyi niyetli, genç ve güzel bir kızdır. Arkadaşı Oya uyuşturucu kullanırken onu bu musibetten kurtarmaya çalışır. Faruk büyük hediyeler almak isterken o, küçük bir çanak ve bir gül almakla yetinir. Filmin sonundaki eylemi namus olgusuna verdiği önemi gösterir.

Faruk-Yakışıklı ve zengin olmasına karşın, sosyetenin kızlara ilgi göstermeyen Faruk, işine odaklanmış bir adamdır. Dürüst iyi niyetli biridir. Banu'yu saf ve temiz duygularla sever.

Oya ve Sedat-Tümünden kötü, dekoratif, yan kişiliklerdir. Türk filmlerinde sıkça kullanılan bu tiplerin işlevleri sevenleri ayırmaktır.

Film ağırlıklı olarak şu mekânlarda geçer. Moda evi, Faruk'ların evi, Banu'nun evi, Sedat'ın evi ve klasik ağaçlıklı, deniz manzaralı açık hava mekânları. Ayrıca cezaevi içi, havaalanında uçak kalkışı

ve kamyonun önüne atıldığı kumkapı sahnesi. Mekanlar sadece dekor işlevi görmektedir Filmde zamanın da bir önemi olmadığını görüyoruz. Bu nedenle kişiler arası ilişkiler de kurulamamış karakter ortaya çıkmamıştır.

Sonuç

1950-1970 arası dönemde Yeşilçam'ın Hollywood melodramları ve geleneksel anlatım kalıpları etkisi altında oluşturulan tipler, Tanzimat romanının batıdan ithal edilişi sırasında ilk Türk romancılarının yarattığı tiplerle karşılaştırmalı olarak ele aldık. Yeşilçam yönetmenleri ve ilk Türk romancılarının yapıtlarındaki tipler zaman, mekan ve kişiler arası ilişkiler çerçevesinde çözümlenmeye çalıştık. Sonuç olarak farklı dönemlerde üretilmelerine karşın, adı geçen dönemdeki filmlerde ve ilk romanlarımızda karakterlerin geçmişlerine, toplumsal çevrelerine ilişkin yeterli bilgi verilmediğinden ve diğer yan kişiliklerle ilişkileri kurulmadığından her iki sanat dalında da yaratılmaya çalışılan karakterlerin tipler olmaktan öteye geçemediklerini tespit ettik.

Türk sinemasının tipleriyle zirvede olduğu 1960'lı yıllarda Türkiye'deki batılılaşma süreci devam etmektedir. 1950'lerde başlayan Türkiye'deki sanayileşmeye paralel olarak başlayan iç-göç, gecekonduleşme ve kente yeni gelenlerin yaşadıkları uyum sorunları 1960'lı yıllarda kendini iyiden iyiye hissettirmektedir. İşsizlik sorunu yaşayan göçmenler ne kendi değerlerini koruyabilmişler ne de kentin değerlerine ayak uydurabilmişlerdir. Ancak toplumda batılı anlamda 'birey'in ve 'bireyleşme'nin ön planda olduğu bir sosyo-kültürel yapının gelişmiş olduğu söylenemez. Yeşilçam'ın yarattığı tipler içinde yaşadıkları toplumsal çevre ihmal edilerek yansıtılmalarına karşın, kendilerine kaba çizgilerle de olsa yüklenen kimliklerde toplumun o dönemdeki genel yargı, değer, tutum ve inançlarını sergilemekte başarılı olmuşlardır. İzleyicinin kolaylıkla özdeşleşebileceği anonim özellikler taşırlar. Hollywood karakterleri gibi rasyonel bir yapı sunmazlar. Bu dönemde Yeşilçam sineması ya da yönetmenlerinden dramatik bir yapının sonucu olarak ortaya çıkan karakterler yaratmaları beklenemeyeceği açıktır. Bu çerçeveden bakıldığında Yeşilçam'ın Lütfü Akad, Yılmaz Güney gibi yönetmenlerinin başlattığı Türk insanını kendi sosyo-kültürel bağlamı içinde çizme çabaları oldukça önemlidir ve incelenmeyi hak etmektedir.

Kaynaklar

Adanır, O.(1994), Sinemada Anlam ve Anlatım, Ankara:Kitle yayınları

Abisel, N.(1994), Türk Sineması Üzerine Yazılar, Ankara:İmge Kitabevi

Branston, P.N.(2000), Cinema and Cultural Modernity, Buchingham Philadelphia:Open University Press.

Dino, G.(2008), Türk Romanının Doğuşu. İstanbul: Agora Kitaplığı

Has-Er, M.(2000), Tanzimat Devri Türk Romanında Kadın Kahramanlar, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi yayınları

Kıran, Z. ve Kıran, A.(2007), Yazınsal Okuma Süreçleri, Ankara: Bilgi Kitabevi.

Kırel, S.(2005), Yeşilçam Öykü Sineması, İstanbul: İletişim yayınları.

Moran, B.(1998), Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış-I, İstanbul:İletişim yayınları.

Özakman, T(2004),Oyun ve Senaryo Yazma Tekniği-tiyatro,radyo, televizyon,sinema Ankara:Bilgi Kitabevi

Özgüç,A.(2005), Türlerle Türk Sineması-Dönemler/Modalar/Tipler

Tanilli,S.(1987)), 'AT Kapılarını Zorlarken Avrupa Kültürünün Kimliği'(içinde) Milliyet Sanat Dergisi, sayı,169.

Tunalı, D.(2006), Batıdan Doğuya, Hollywood'dan Yeşilçam'a Melodram-Zihniyet ve Kültür Etkileşimleri Çerçevesinde Yeşilçam Melodramı'na Bakış, Ankara:Aşina Kitaplar.

Timur, T.(2002), Osmanlı Türk Romanında Tarih Toplum ve Kimlik, İstanbul:İmge Kitabevi.

Yağız, N.(2009),Türk Sinemasında Karakterler ve Tipler-Türk Sinemasının Türk Toplumuna Bakışı-1950-1975 Dönemi, İstanbul:İşaret yayınları.

Yeres, A.(der.),(2005),65 Yönetmenimizden Yerellik Ulusallık, Evrensellik Geriliminde Sinemamız, İstanbul:Donkişot Güncel yayınlar.

Aile işletmesi kavramının literatürdeki tanımlamaları ve bu tanımlamalar hakkında çeşitli yorumlar

Evren AYRANCI*

Özet

Bu makalede “aile işletmesi” kavramının tanımlamaları ele alınmıştır. Aile işletmeleri hakkındaki çalışmalar incelendiğinde “aile işletmesi olmanın” farklı çalışmalarda farklı anlayışlarla değerlendirildiği ortaya çıkmaktadır. Bu makale ile söz konusu çalışmalarda farklı aile işletmesi tanımlamaları gruplanmış ve tanımlamaların her bir grubuna yönelik olarak çeşitli yorumlar yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Aile işletmesi, sahiplik, yönetim.

The definitions of family business concept in literature and some comments on these definitions

Abstract

In this paper, the definitions of “family business” concept was taken into consideration. When the studies about family businesses are analyzed, it is found out that “being a family business” is anticipated according to different aspects in different studies. With this paper, different family business definitions in mentioned studies were grouped and some comments were made for every group of the definitions.

Keywords: *Family business, ownership, management.*

Giriş

Günümüzde aile işletmeleri ekonomi ve toplum bilimleri için çok önemli bir konu olarak dikkat çekmektedir. Aile işletmeleri kısmen veya tamamen aile üyelerinin yetenek ve deneyimlerini birleştirmeleri sayesinde çalışmakta ve aileye katkı sağlamaktadır. Ayrıca gerek istihdam yaratma,

---

* Yrd. Doç. Dr. İstanbul Aydın Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İngilizce İşletme Bölümü. Tel: 0532 405 40 94.

gerekse vergi gibi konular düşünüldüğünde aile işletmelerinin ülke ekonomilerine de katkı sağladıkları sonucuna varılabilir.

Aile işletmesi kavramını tanımlamak için öncelikle kavramla ilgili olarak ne gibi çalışmalar yapıldığını gözden geçirmek sağlıklı olacaktır. Literatür taramasında “aile işletmesi” kavramını ele alan bilimsel çalışmaların özellikle 1970’lerden itibaren çoğalmaya başladığı görülmüştür. Aile işletmelerinin bilimsel açıdan ele alınması ile ilgili önemli bir gelişme ise 1988 yılında “Family Business Review” isimli bilimsel derginin ortaya çıkmasıdır. Söz konusu derginin sayesinde aile işletmeleri ile ilgili çalışmalar oldukça çeşitlenmiştir. Dergide aile işletmelerinde yapılabilecek teorik araştırma konuları (Hollander ve Elman, 1988), aile işletmesinde güçlendirme ve yetki transferi (Barnes ve Hershon, 1989), aile işletmesinin kendisine özgü amaçları (Taguiri ve Davis, 1992), aile işletmesinde dönüşüm kavramı (Gersick v.d., 1999), işletme kurucusunun başarısı ile işletmenin devamlılığının sağlanması (Lansberg, 1988), aile ve işletme kültürünün etkileşimi (Astrachan, 1988), liderlik (Dumas, 1998), kurumsallaşma (Leaptrott, 2005), yönetim ve vekalet teorisi (Miller ve Le Breton-Miller, 2006) gibi pek çok farklı özellikteki konunun işlendiği görülmektedir. Başka bilimsel dergilerde de benzer konuların ele alındığı araştırmalar bulunmaktadır (Örneğin Daily ve Dalton, 1992; James, 1999; Lee ve Maurer, 1999).

İleride daha geniş bir biçimde ele alınacağı üzere aile işletmesi tanımının farklı araştırmalarda farklı şekillerde yapıldığı görülecektir. Dolayısıyla bir araştırmaya göre işletme, aile işletmesi niteliğine sahipken diğer bir araştırmaya göre aynı niteliğe sahip olmayabilir. O halde aile işletmesi kavramının tanımları nelerdir? Bu noktadan itibaren oldukça çeşitli olan tanımlar belli gruplar halinde toparlanarak sunulmaya çalışılmıştır.

Ailenin sahipliğini esas alan tanımlamalar

Sahiplik bakımından yapılan tanımlamalara göre bir ailenin üyelerinin işletmede çoğunluk hissedarı olmaları veya sahiplik yapısını tamamen kontrol etmeleri gerekir. Bir görüşe göre işletmenin sahiplik yapısının tüm kontrolü aile üyelerinde olmalıdır (Barnes ve Hershon, 1989). Başka bir görüşe göre ise sermayesinin %60’ı veya daha fazlası bir ailenin üyelerine ait olan işletme, aile işletmesidir (Donckels ve Fröhlich, 1991). Ward ve Dolan’a (1998) göre bir ailenin üyelerinin hissedar olmaları yüzünden daha fazla oy hakkına sahip oldukları bir işletme “aile işletmesi” olmaktadır.

Sahiplik kriterine göre yapılan aile işletmeleri tanımlamalarında birtakım hususlar dikkat çekmektedir:

Yönetim boyutunun yeterince göz önüne alınmaması: Ailenin işletme sahibi konumunda olması durumunda bile aile işletmeyi istediği şekilde yönetemiyor olabilir. Profesyonel yöneticilerin bulunduğu aile işletmelerinde bu yöneticilerin alınan kararlarda ağırlığa sahip olmaları durumunda, ailenin istekleri daha az gerçekleşebilir. “Profesyonel yönetici” kavramı ile aile üyesi olmayan ve yönetim hakkında teorik ve / veya uygulamalı birikime sahip olan kişiler kastedilmektedir. Elbette ki aile üyesi olan ve yöneticiliği bir meslek olarak sürdüren kişiler de bulunabilir.

- Özellikle “altın hisse” ve benzeri uygulamaların olması, diğer bir ifadeyle oy hakkı ile işletme pay sahipliği arasındaki doğrusal ilişkiyi bozan uygulamaların bulunması durumunda, aile işletmesi tanımının sadece sahipliğe bağlı olması yetersiz kalacaktır.
- Profesyonel yöneticilerin kendi çıkarlarını düşünmeleri yüzünden işletme, ailenin istemediği bir yöne doğru gidebilir. Yönetimde çoğunluğa sahip olmayan aile, sahibi olduğu işletmeye istediği gibi müdahale edecek fırsatı bulamayabilir. Ayrıca sahip

konumundaki ailenin üyeleri, işletmenin gidişatını profesyonel yöneticiler kadar net göremeyebilirler ve bu yüzden kendi yöneticilerine müdahale etmeleri gerektiğinden haberdar bile olamayabilirler.

Statik (durağan) yaklaşım: Sahipliği baz alan tanımlamalara göre yapılan araştırmalarda neredeyse her zaman ailenin sadece *mevcut* sahipliğinin göz önüne alındığı görülmüştür. Eğer işletme sadece sahiplik kriterine göre tanımlanırsa ve işletmenin sahiplik durumu değişime uğrarsa, üzerinde çalışılan işletme bir anda aile işletmesi niteliğini kaybetmiş hale gelebilir. Özellikle panel araştırmaların olduğu, diğer bir deyişle birden fazla işletmenin bir süre boyunca ele alındığı çalışmalarda, ailenin sahiplik durumunun değişmesi yüzünden bazı işletmelerin zamanla araştırmanın dışında tutulması gerekebilir.

Tek taraflılık: Sahipliğe göre yapılan tanımlamalarda, ailenin kendi işletmesini istediği gibi etkileyebileceği anlayışının hakim olduğu görülmüştür. Az önce sözü edilen “yönetim boyutunun yeterince göz önüne alınmaması” maddesinde ailenin her zaman işletmesini istediği gibi yönlendiremeyeceği anlatılmak istenmiştir. Ancak sadece yönetim değil, işletmenin aile üzerindeki *yansımalarının* da aile işletmesi olmada göz önüne alınması mantıklı olabilir. Buna göre aile işletmesi niteliği için sadece ailenin işletme üzerindeki etkisi değil, işletmenin aile üzerindeki etkisi de göz önüne alınarak aile-işletme arasındaki etkileşim düşünülebilir. Örneğin işletmenin devrinde varis bakımından anlaşamayan bir ailenin dağılması gibi. Bu durumda *işletmenin veraseti* aileyi etkilemektedir.

Ailenin tanımı: Ailenin tanımının nasıl yapılacağı konusunda bir uzlaşmaya rastlanamamıştır. Dolayısı ile sahipliğe göre yapılan tanımlamalarda araştırmaların aileyi çok farklı kriterlere göre tanımladıkları görülmüştür. Yine de sahiplik kriterini kullanan araştırmaların genellikle aileyi “evli bir çift ve çocukları” olarak değerlendirdikleri görülmektedir. Ailenin farklı şekillerde tanımlanması, aileye dahil edilecek pay sahiplerini etkileyeceğinden dolayı aile işletmesi olma / olmama durumunu da belirleyecektir. Burada daha zorlayıcı olan bir husus ise ailedeki değişimlerin pay sahipliğini nasıl etkileyeceğidir. Örneğin işletme sahibi olan ailenin bir damadı eşinden boşandığı halde işletme hisselerini elinde tutmaktaysa, bu kişinin eski aile üyesi ve hala hissedar olması durumunun göz önüne alınması gerekmektedir. Özetle ailenin neye göre (kan bağı, hukuki bağlar, yakın-uzak akrabalık ve benzeri) tanımlandığı ve ailedeki değişimlerin işletmeye sahiplik bakımından nasıl yansıdığı düşünülmelidir. Ancak sahipliğe göre yapılan tanımlamaların çok büyük bir kısmında sahip olan *ailenin* nasıl ifade edileceğinin irdelenmediği görülmüştür.

Birden fazla sahip ailenin olması: Sahiplik kriterini kullanan tanımlamalarda bir aileden bahsedilmektedir. Ancak aynı işletmenin sahibi konumunda örneğin iki aile varsa, sahiplik kriteri tek başına yeterli olmamaktadır. Daha önce ailenin çoğunluk hissedarı olması durumunda aile işletmesinden bahsedilebileceği belirtilmiştir. İşletmede bir aile çoğunluk, diğer bir aile azınlık hissedarı ise işletme, her iki aile için bir *aile işletmesi* olarak ele alınamayabilir. Tanım gereği çoğunluk payına sahip olmak gerekmektedir. O halde azınlık hissedarı olan aile bakımından işletme, aile işletmesi olmayacaktır. Daha uç bir örnek ise şu olabilir: İki ailenin aynı işletmede %50-%50 paya sahip olması durumu. Bu durumda işletmenin tüm sahipleri söz konusu iki ailenin üyeleridir, ancak tanım çoğunluk payı üzerinde durduğundan ve hiçbir aile çoğunluk payına sahip olmadığından ötürü böyle bir işletme bile aile işletmesi olarak değerlendirilmemektedir.

Kriter detayı: En öne çıkan sorun olmaktadır, zira çoğunluk payına sahip olma ile %50’lik kısmın ne kadar üzerinin kastedildiği veya sahiplik yapısının neye dayanılarak tümünden kontrol edilebileceği ile ilgili bir standart bulunmamaktadır.

Ailenin yöneticiliğini esas alan tanımlamalar

Belli bir ailenin üyelerinin işletmede yönetici niteliğine sahip olmaları ve bu niteliğe göre karar almaları gerektiğinin savunulduğu görülmüştür. Genellikle mevcut yönetici kadrosunun çoğunluğunun aynı aileden olması önem taşımaktadır. Örneğin Barry'ye (1989) göre bir ailenin üyelerinin işletmeyi yönetiyor olması yeterlidir. Rue ve İbrahim'e (1996) göre bir ailenin üyelerinin yönetime fiilen katılmış olmaları ve o ailenin yönetimde çoğunluğa sahip olması gerekir. Dunn'a (1996) göre ailenin yönetimde ağırlığa sahip olması veya en azından işletmenin tepe yöneticileri içinde sayı ve derece bakımından aile üyelerinin üstün konumda bulunmaları gerekmektedir. Davis ve Tagiuri (1996) ise işletmeye yön verecek en az iki aile üyesinin aynı anda işletmede bulunmasını savunurlarken, söz konusu iki kişiden birinin liderlik rolünü üstlenmesi gerektiğini belirtmektedirler. Bunun dışında işletmenin tepe yöneticisinin aynı zamanda işletme kurucusu olmasını veya en azından kurucunun soyundan gelmesini şart koşan araştırmalar da bulunmaktadır (Örneğin McConaughy v.d., 2001).

Ailenin işletme yönetimine katılması bakımından yapılan tanımlamalardaki boşluklar olarak şunlar sayılabilir:

- İşletme sahipliğinin göz ardı edilmesi.
- Statik bir anlayışın olması (Sadece mevcut durumun dikkate alınması ve durumda görülebilecek değişimlerin göz ardı edilmesi).
- Tek taraflılık.
- Ailenin tanımında görülen eksiklikler.
- Yönetimde sayıca üstün olma ile oy gücü arasında doğrusal ilişki bulunmayabileceği durumunun göz önüne alınmaması.
- Yönetimde aynı anda birden fazla aileden gelen üyelerin olabilmesi durumunun göz önüne alınmaması.
- Ailenin yönetimdeki payı ile ilgili kriterlerin detaylı olarak belirtilmemesi. Diğer bir ifadeyle aile işletmesi niteliği için yönetimdeki payın neye dayandığı (yönetici sayısı, oy gücü, unvan) ile payın ne kadar olması gerektiğinin detaylı olarak belirtilmediği görülmüştür.

Sahipliğin ve / veya yönetimin transferini esas alan tanımlamalar

Sahipliğin ve / veya yönetimin transferi bakımından yapılan tanımlamalara göre işletmenin hissedarlık veya yönetim yapısından ziyade işletme hissedarlığının ve / veya yöneticiliğinin süreklilik teşkil edecek bir biçimde belli bir ailenin nesillerine devrinin olması önemlidir. Örneğin Handler'e (1989) göre aile işletmesinde aile üyelerinin yönetime katılmaları suretiyle liderliğin kime geçeceği planlanmaktadır. Donnely (1964) aynı ailenin en az iki neslinin işletmede peş peşe yöneticilik yapmasını, işletmenin "aile işletmesi" niteliği kazanması açısından şart koşmuştur. Fiegener v.d. (1994) işletmenin yeni nesil aile üyelerine devredilmesinin aile işletmelerini diğer işletmelerden ayırt etme açısından önemli olduğunu savunmakta ve işletmeyi devralacak aile üyelerinin devirden önce işletmede çalıştırılmaları gerektiğini düşünmektedirler. Zira potansiyel varislerin kendilerini işletme çalışanlarına benimsetmeleri önemlidir.

Sahipliğin ve / veya yönetimin transferi bakımından yapılan tanımlamalar daha önce bahsi geçen iki tanımlamadan daha üstün görünmektedir çünkü özellikle sahiplik ve yöneticiliğin beraberce ele

alınması söz konusu olabilmektedir. Ayrıca anlayış dinamik bir yapıya da sahiptir; sahiplik ve / veya yöneticilik bakımından sadece mevcut durum değil, mevcut duruma nasıl varıldığı veya mevcut durumun nasıl değişmekte olduğu da dikkate alınmaktadır.

Diğer taraftan sahipliğin ve / veya yönetimin transferini baz alan tanımlamalardaki dikkat çeken eksiklikler şunlardır:

- Tek taraflılık.
- Aile tanımının eksikliği.
- Birden fazla ailenin yönetici / sahip konumunda olmaları durumunun göz önüne alınmaması.
- Yönetim ve sahiplikle ilgili detay eksiklikleri.

Aile ile işletmenin etkileşimini esas alan tanımlamalar

Aile-işletme etkileşimini kullanan tanımlamalar genellikle işletmeyi ve aileyi ayrı ayrı ele almaktadır. Örneğin Beckhard ve Dyer'a (1983) göre aile işletmesi bir sistem olarak ele alındığında şu alt sistemler bulunmalıdır: İş görme sistemi, ailenin kendisi, kurucu ve tüm bunlar arasındaki bağlantıların tamamı. Davis'e (1983) göre işletme ve aile kümeleri arasında etkileşimin olduğu bir işletme *aile işletmesidir*. Shanker ve Astrachan (1996) ailenin birden fazla üyesinin işletme içinde düşük veya yüksek dereceli kadrolarda çalışmaları ve üyelerin işletmenin faaliyetlerini etkileyebilmeleri durumunda aile işletmesinin oluştuğunu ifade etmektedirler. Beehr v.d. (1997) işletme sahibi ile en az diğer bir aile üyesinin beraberce işletme bünyesinde bulunmalarını bir kriter olarak ele almaktadırlar.

Aile-işletme etkileşimini esas alan tanımlamalarda daha önce bahsi geçen "tek taraflılık" zafiyeti bulunmamaktadır, çünkü işletme ve aile sistemleri arasındaki karşılıklı ilişkiler göz önüne alınabilmektedir. Ancak yine de ailenin nasıl tanımlandığı, birden fazla aile olması durumunda ailelerin ayrı birer sistem olarak ele alınmaları / alınmamaları ve aile üyeleri ile işletme arasındaki etkileşimin hangi konulara dayandığı gibi hususlar bakımından eksikliklerin olduğu dikkat çekmektedir.

Aynı anda pek çok farklı kritere dayanılarak yapılan tanımlamalar

Önceki sayfalarda anlatılan ve dört başlık altında toplanan tanımlar sadece belli ana kriterler çerçevesinde yapılan tanımlardır. Bu başlık altında ise birkaç farklı kriteri beraberce şart koşan tanımlamalardan söz edilecektir. Örneğin Dannhaeuser'e (1993) göre bir aile işletmesinde aynı aileden en az iki kişinin sahip ve yönetici niteliklerine sahip olmaları, ailenin gelirinin önemli bir kısmının işletmece karşılanması ve işletme bünyesinde toplamda en fazla 50 kişinin çalışıyor olması gerekmektedir. Fiegenger v.d.'nin (1994) bir başka tanımına göre ise işletme aynı aile tarafından yönetilmeli, aile çoğunluk hissedarı olmalı ve ayrıca işletmede fiilen çalışan aile üyelerinin gelecekte yönetici olmaları için aile tarafından değerlendiriliyor olmaları gereksinimi vardır. Anderson ve Reeb'e (2003) göre üç şart beraberce sağlanmalıdır: Aile, işletmede hissedar durumunda olmalı; aile üyeleri yönetim, yönetişim ve denetim kurulları içinde yer almalı ve kurucu veya kurucunun birinci dereceden bir akrabası fiilen işletmeyi yönetiyor olmalıdır. Lea (1998) ise aile işletmesi kavramını somutlaştırılması oldukça zor olacak bir şekilde tanımlamaktadır ve söz konusu tanıma göre aile işletmesi ailenin ihtiyaçlarına bağlı olarak doğan, aile üyelerinin yetenekleri üzerinde yükselen ve ailenin ahlaki ile ruhsal değerleri sayesinde yön bulan bir

işletmedir. Gümüştakin (2005) aile işletmesi olmayı dört kritere dayandırmaktadır: Yöneticilik ile aile ilişkileri arasında bağlantılar olmalıdır, şu anda veya geçmişte yönetici olan kişilerin çocukları da yönetimde görev almalıdır, aile üyelerinin davranışları ile işletmenin imajı arasında bağlantılar olmalıdır ve aile üyelerinin aile içindeki konumu ile işletmedeki konumu arasında ilişki bulunmalıdır.

Birley (2001) ilginç bir yaklaşım göstererek aile işletmesinin hiçbir şekilde tanımını yapmamış ve katılımcıların kendi işletmelerini aile işletmesi olarak düşünüp düşünmemelerini dikkate almıştır. Benzer bir yaklaşım Sonfield ve Lussier (2004) ile Zahra (2005) tarafından yapılan araştırmalarda da görülmektedir.

Aynı anda birkaç farklı kritere dayanan tanımlamalar oldukça çeşitli olabilmektedir. Bazılarında gelecekle ilgili beklentiler de göz önüne alınırken, bazılarında sadece mevcut durum değerlendirilmektedir. Bunun yanı sıra aile-işletme etkileşimi, yöneticilik ve sahiplikle ilgili detayların ne olduğu, aile tanımının varlığı ve varsa nasıl yapıldığı gibi pek çok husus bakımından da karışık bir anlayış bulunmaktadır. Ayrıca Birley, Sonfield ve Lussier ile Zahra'nın yaklaşımları sayesinde aile işletmesi tanımlamasında aynı anda birkaç kriter baz alınmış olabilir. Bu araştırmacılar aile işletmesi tanımı yapmadıkları halde araştırmaya katılan kişiler aile işletmesinin tanımını kendi zihinlerindeki oldukça farklı kriterlere göre yapmış olabilirler.

Tanımlamalarda kullanılan beş ana kriter grubu sebebiyle "aile işletmesi" kavramı altında oldukça farklı özelliklere sahip işletmeler bir araya gelebilmektedir. Aynı örnekleme kullanan iki araştırmacının farklı kriter gruplarına göre aile işletmesi tanımı yapmaları durumunda birinin aile işletmesi olarak değerlendirdiği işletme, diğeri tarafından aile işletmesi olarak değerlendirilmeyebilir*. Sonuç olarak örneklem içindeki işletmelerin incelenmesi, işletmelere yönelik teori geliştirilmesi ve bulguların karşılaştırılması bakımından oldukça farklı anlayışlar ortaya çıkabilir.

Aile işletmesi tanımını daha genel bir anlayışla yapmak için bahsi geçen beş kriter grubunun bir veya birkaç *ana kritere* göre toparlanması en uygun çözüm yolu olabilir.

Tablo 1. Aile İşletmesi Tanımlarının Genelleştirilmesine Bir Örnek

Statik özellik gösteren tanımlar (Mevcut durumu baz alan tanımlar)	Karma özellik gösteren tanımlar	Dinamik özellik gösteren tanımlar (Mevcut durumun değişmesini de dikkate alan tanımlar)
Sahipliği baz alan tanımlar	Birden fazla kriteri kullanan tanımlar	Sahiplik ve / veya yöneticiliğin transferini baz alan tanımlar
Yöneticiliği baz alan tanımlar		Aile üyelerinin işletmeyle etkileşime girmesini baz alan tanımlar

Tablo 1'deki örnekte beş ana kriter grubu üç ana başlık altına toplanmıştır. Statik özelliğin daha fazla öne çıkması, ilgili tanımların daha ziyade işletmenin mevcut durumu üzerinde odaklanmaları demektir. Dinamik özelliğin daha fazla öne çıkması ise aile işletmesi tanımı yaparken çeşitli değişim süreçlerinin göz önüne alınmasını içermektedir. Söz konusu süreçlere bir takım örnekler verilebilir:

- Aile üyelerinin işletmede resmi veya gayri resmi olarak iş görmeleri.
- Aile üyelerinin işletmedeki pozisyonlarında olabilecek değişiklikler.

* Örneğin Westhead ve Cowling, farklı aile işletmesi tanımlarının aynı araştırma sonuçlarını nasıl etkileyebileceğini incelemiştir. Yedi değişik tanımın kullanıldığı araştırmada, tanıma bağlı olarak aynı örneklem içindeki işletmelerin %15 ile %78,5 arasındaki kısmının "aile işletmesi" olduğu ortaya çıkmıştır. Bkz.: Paul Westhead ve Marc Cowling, "Family Firm Research: The Need For A Methodological Rethink", **Entrepreneurship Theory and Practice**, C. XXIII, 1998, s. 48-49.

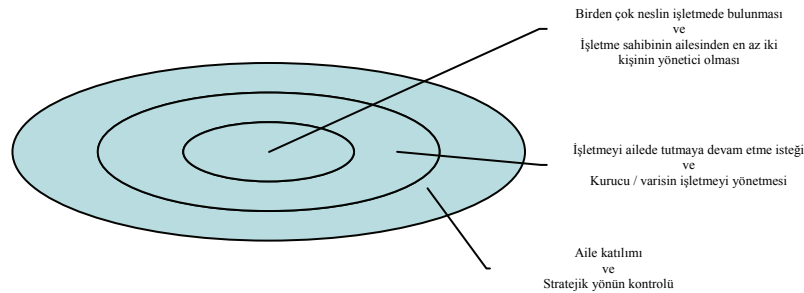
- Üyelerin bir kısmının işletme bünyesine girmeleri veya işletme bünyesinden ayrılmaları.
- İşletmenin aile üyeleri arasında el değiştirmesi (örneğin veraset) veya işletmenin aile dışındaki kişilere devri (ki bu durumda işletmenin türü de değişmiş olacaktır).

Sadece örnek olması için yapılan böyle bir gruplama ile aile işletmesi tanımları daha genel olan üç değişik kritere göre ele alınabilir ve araştırmacıların aile işletmesi tanımlarının birbirlerine daha yakın olması sağlanabilir. Ancak böyle bir gruplamada da bazı eksiklikler vardır:

- Tablo 1'deki gruplamada statik / dinamik kavramları ortaya atılmış ve beş ana kriter grubu bu kavramlara göre dağıtılmıştır. Farklı araştırmacılar beş ana kriter grubunu dağıtmak için farklı kavramları kullanabilirler. Beş ana grubun dağıtılmasında belli bir standart bulunmadığından dolayı her bir kriter grubu farklı araştırmalarda farklı anlayışlarla değerlendirilebilir.
- “Birden fazla kriteri kullanan tanımlar” karma özellikli olarak ele alınmıştır. O halde söz konusu tanımların kısmen statik kısmen dinamik unsurları içermesi beklenebilir. Daha açık bir ifadeyle birden fazla kriteri kullanan tanımlar, aile işletmesinin tanımını yapmak için hem mevcut durumu hem de aileyle bağlantılı olacak şekilde işletmede görülen değişim süreçlerini *beraberce* göz önüne alabilirler. Ancak kullanılan birden fazla sayıdaki kriterin tamamı statik veya dinamik unsurlara da dayalı olabilir; diğer bir ifadeyle tanım yapmada kullanılan kriterlerin tamamı *sadece* mevcut durumu veya *sadece* işletmedeki değişim süreçlerini dikkate alabilir. Örneğin bir araştırmada hem sahiplik hem de yöneticilik için kriterler kullanılıyorsa, aynı anda birden fazla kriter kullanılıyor demektir ancak bu kriterlerin tamamı statik unsurlar altında değerlendirildiğinden dolayı (sadece araştırma *anındaki* sahiplik ve yöneticilik durumu dikkate alındığından dolayı) tanımlama, karma değil statik olacaktır. O halde birden fazla kriter kullanılması durumunda her zaman karma özellikli bir aile işletmesi tanımı yapıldığı ileri sürülemez.

Şu ana kadar anlatılanlar aile işletmesi tanımlarının gruplanmasının ve standardize edilmesinin oldukça zor olduğunu göstermektedir. Tanımları daha genel ve toplu hale getirmeye çalışan araştırmalar incelendiğinde ilk başta az sayıda ve daha somut nitelikteki kriterlerin kullanıldığı, ancak tanımların daha detaylı hale gelmesi durumunda aynı anda çok sayıda ve soyut nitelikli kriterlerin devreye girdiği görülmektedir. Söz konusu araştırmalara en güzel örneklerden birisi Astrachan ve Shanker'e aittir. Astrachan ve Shanker (2003) aile işletmelerinin tanımlarını incelemiş ve tanımları gruplandırarak genelden özele doğru aile işletmesi tanımı kriterleri geliştirmişlerdir.

Şekil 1. Astrachan ve Shanker'in Aile İşletmesi Tanımı Kriterleri

Kaynak: Joseph H. Astrachan ve Melisa Carey Shanker, “Family Businesses’ Contribution to the US Economy: A Closer Look”, **Family Business Review**, C. XVI, 2003, s. 212.

Şekil 1'e göre en dış halka, en geniş aile işletmesi tanımını oluşturmaktadır. Aile üyelerinin bir kısmının veya tamamının bir şekilde işletme sisteminde bulunması ve ailenin işletmeyi yönlendiriyor olması yeterlidir. Ortadaki halka daha dar bir tanımlı savunmaktadır. Ailenin işletme sisteminde bulunması ve işletmeyi yönlendirmesinin yanı sıra, işletmenin devrinin yeni nesil aile üyelerine yapılması niyetinin olması ve varislerin işletmenin başına geçmesi veya kurucunun hala işletmeyi yönetiyor olması gerekmektedir. En içteki halka ise en dar tanımlı oluşturmaktadır. Daha önceki kriterlerin de yanı sıra işletmede aynı anda birkaç neslin görev alması ve en az iki aile üyesinin fiilen yönetimde bulunmaları gerekmektedir. Tanımların kümülatif özellik sergilediği görülmektedir ancak yine de kriterlerin detaylarının verilmemesi bir eksiklik sayılabilir (Örneğin "işletmeyi yönlendirme" kriterinin resmi-gayri resmi hangi unsurlara bağlı olduğu veya işletme devrinin yeni nesillere yapılması "niyeti"nin nasıl değerlendirileceği belirtilmemiştir).

Sonuç

Görüldüğü üzere aile işletmelerinin tanımlanmasında pek çok kriter ve kriterlerden meydana gelen kriter grupları bulunmaktadır. Tanımlamaları daha genel haliyle ele almaya çalışan araştırmalar vardır ancak söz konusu araştırmalar da genel kabul görececek bir aile işletmesi tanımı yapamamaktadır. Bu sebepten ötürü aile işletmelerinin tanımlanmasında bir karmaşanın bulunduğu ileri sürülebilir.

Kaynaklar

Anderson, R.C. ve Reeb, D.M.: 2003, "Founding-family Ownership and Firm Performance: Evidence From the S&P 500", *Journal of Finance*, 58, 3, 1301–1328.

Astrachan, J.H.: 1988, "Family Firm and Community Culture", *Family Business Review*, 1, 2, 165–190.

Astrachan, J.H. ve Shanker, M.C.: 2003, "Family Businesses' Contribution to the US Economy: A Closer Look", *Family Business Review*, 16, 3, 211-219.

Barnes, L.B. ve Hershon, S.A.: 1989, "Transferring Power in the Family Business", *Family Business Review*, 2, 2, 187–202.

Barry, B.: 1989, "The Development of Organizational Structure in the Family Firm", *Family Business Review*, 2, 3, 293-315.

Beckhard, R. ve Dyer, W.G.: 1983, "Managing Continuity in the Family-Owned Business", *Organizational Dynamics*, 12, 1, 5–12.

Beehr, T.A, Drexler, J.A. ve Faulkner, S.: 1997, "Working in Small Family Businesses: Empirical Comparisons to Non-family Businesses", *Journal of Organizational Behavior*, 18, 3, 297–312.

Birley, S.: 2001, "Owner-Manager Attitudes to Family and Business Issues: A 16 Country Study", *Entrepreneurship Theory and Practice*, 26, 2, s. 63-76.

Daily, C.M. ve Dalton, D.R.: 1992, "The Relationship Between Governance Structure and Corporate Performance in Entrepreneurial Firms", *Journal of Business Venturing*, 7, 5, 375–386.

- Dannhaeuser, N.:** 1993, “The Survival of Family-operated Firms Under Developed Conditions: The Case of Hassfurt, Germany”, *The Journal of Developing Areas*, 27, 3, 307-328.
- Davis, P.:** 1983, “Realizing the Potential of the Family Business”, *Organizational Dynamics*, 12, 1, 47–56.
- Davis, J ve Tagiuri, R.:** 1996, “Bivalent Attributes of the Family Firm”, *Family Business Review*, 9, 2, 199–208.
- Donnelly, R.G.:** 1964, “The Family Business”, *Harvard Business Review*, 42, 4, 93-105.
- Dumas, C.:** 1998, “Women’s Pathways to Participation and Leadership in the Family-owned Firm”, *Family Business Review*, 11, 3, 219-228.
- Dunn, B.:** 1996, “Family Enterprises in the UK: A Special Sector?”, *Family Business Review*, 9, 2, 139-156.
- Fiegner, M.K, Brown, B.M, Prince, R.A. ve File, K.M.:** 1994, “A Comparison of Successor Development in Family and Nonfamily Businesses”, *Family Business Review*, 7, 4, 313-329.
- Gersick, K.E., Lansberg, I., Desjardins, M. ve Dunn, B.:** 1999, “Stages and Transitions: Managing Change in the Family Business” *Family Business Review*, 12, 4, 287–299.
- Gümüştekin, G.E.:** 2005, “KOBİ Niteliğindeki Aile İşletmelerinin Yönetim ve Organizasyon Sorunları: Kütahya Seramik Sanayi Örneği”, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 6, 1, 71-92.
- Handler, W.C.:** 1989, “Methodological Issues and Considerations in Studying Family Businesses”, *Family Business Review*, 2, 3, 257–276.
- Hollander, B.S. ve Elman, N.S.:** 1988, “Family-Owned Businesses: An Emerging Field of Inquiry”, *Family Business Review*, 1, 2, 145–164.
- James, H.S.:** 1999, “Owner as Manager, Extended Horizons and the Family Firm”, *International Journal of the Economics of Business*, 6, 1, 41–55.
- Lansberg, I.:** 1988, “The Succession Conspiracy”, *Family Business Review*, 1, 2, 119-143.
- Lea, J.:** 1998, “What is a Family Business? More than You Think”, <http://www.bizjournals.com/triangle/stories/1998/11/02/smallb3.html> , 17 Aralık 2007.
- Leaptrott, J.:** 2005, “An Institutional Theory View of the Family Business”, *Family Business Review*, 18, 3, 215-228.
- Lee, T.W. ve Maurer, S.D.:** 1999, “The Effects of Family Structure on Organizational Commitment, Intention to Leave and Voluntary Turnover”, *Journal of Managerial Issues*, 11, 12, 493–513.
- McConaughy, D.L., Matthews, C.H. ve Fialko, A.S.:** 2001, “Founding Family Controlled Firms: Efficiency, Risk and Value”, *Journal of Small Business Management*, 39, 1, 31–50.
- Miller, D. ve Le Breton-Miller, I.:** 2006, “Family Governance and Firm Performance: Agency, Stewardship and Capabilities”, *Family Business Review*, 19, 1, 73–87.

Aile işletmesi kavramının literatürdeki tanımlamaları ve bu tanımlamalar hakkında çeşitli yorumlar

Rue, L.W. ve İbrahim, N.A.: 1996, “The Status of Planning in Smaller Family – owned Business”, *Family Business Journal*, 9, 1, 29-44 .

Shanker, M.C. ve Astrachan, J.H.: 1996, “Myths and Realities : Family Businesses’ Contribution to the U.S. Economy - A Framework for Assessing Family Business Statistics”, *Family Business Review*, 9, 2, 107-122.

Sonfield, M.C. ve Lussier, R.N.: 2004, “First-, Second-, and Third-Generation Family Firms: A Comparison”, *Family Business Review*, 17, 3, 189-202.

Tagiuri, R. ve Davis, J.A.: 1992, “On the Goals of Successful Family Companies”, *Family Business Review*, 5, 1, 43–62.

Ward, J.L. ve Dolan, C.: 1998, “Defining and Describing Family Business Ownership Configurations”, *Family Business Review*, 11, 4, 305-310.

Westhead, P. ve Cowling, M.: 1998, “Family Firm Research: The Need for a Methodological Rethink”, *Entrepreneurship Theory & Practice*, 23, 1, 31–56.

Zahra, S.A.: 2005, “Entrepreneurial Risk Taking in Family Firms”, *Family Business Review*, 18, 1, 23-45.

Probiyotik gıdalar ve insan sağlığı üzerindeki etkileri

Filiz YILMAZ AKSU¹ Sema SANDIKÇI ALTUNATMAZ² Tolga KAHRAMAN³

Özet

Gıdaların sağlık amaçlı olarak çeşitli hastalıkların tedavisinde ve önlenmesinde kullanılmaları çok eski yıllara dayanmaktadır. Son yıllarda tüketici bilincinin artması, gıdalar üzerindeki bilimsel araştırmalar, yeni gıdaların bulunması, gıda sağlık ilişkileri konusunda yapılan bilimsel çalışmalar probiyotik gıdaları öne çıkarmaktadır. Probiyotiklerin sağlığımız üzerindeki olumlu etkileri arasında rotavirus ishallerinin süresinin kısaltılması, laktoz intoleransı semptom ve bulgularının hafifletilmesi, atopik bünyeli bireylerde allerji riskinin azaltılması, çeşitli organ kanserlerinin önlenmesi, serum kolesterol düzeylerinin düşürülmesi, ürogenital enfeksiyonların önlenmesi, bazı besin öğelerinin biyolojik yararlılığının artırılması ve vücutta sentezlenmesi sayılabilir.

Anahtar kelimeler: Probiyotik, gıda, sağlık

Probiotic foods and their effects on human health

Abstract

The use of foods for special purposes such as treatment and prevention of diseases has been known for long times. In the recent years, probiotic foods has become very popular in paralel to an increase at scientific inventions on food health relation, accordingly an increase in the interes of consumer to the subject. Beneficial health effects attributed to probiotics are shortening of the duration of rotavirus diarrhea, relief of signs and symptoms of lactose intolerance decreasing the risk of allergy in atopic individuals, cancer prevention, lowering of serum cholesterol levels, prevention of urogenital infections, and synthesis and enhancement of the bioavailability of nutrients.

Key words: Probiotic, food, health

---

1. İstanbul Aydın Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Gıda Mühendisliği Bölümü Florya/İstanbul
2. İstanbul Üniversitesi Veteriner Fakültesi Meslek Yüksek Okulu Gıda Teknolojisi Programı Avcılar/İstanbul
3. İstanbul Üniversitesi Veteriner Fakültesi Besin Hijyeni ve Teknolojisi Anabilim Dalı Avcılar/İstanbul

Giriş

Probiyotikler, insanların bağırsak mikrobiyal dengesini düzenleyen, yararlı, canlı mikroorganizma içeren gıdalar olarak tanımlanmaktadır. Probiyotik kelimesi Yunanca' da "yaşam için" anlamına gelmektedir. Yoğurt, kıymız, kefir gibi fermente ürünleri kullananlarda bazı enfeksiyon hastalıklarının daha az görüldüğüne ilişkin gözlemler, bilim adamlarını tarihsel süreç içerisinde canlı mikroorganizmalar ile çalışmalar yapmaya yönlendirmiştir. Fermente gıdaların metabolizma üzerindeki faydalı etkileri ilk defa 20. yüzyılın başlarında Nobel Ödülü sahibi, Rus bilim adamı Elie Metchnikoff tarafından öne sürülmüştür. Metchnikoff Bulgar çiftçilerin fermente süt ürünleri tüketimi sonucu daha sağlıklı ve uzun ömürlü olduklarını, bunun nedeninin ise bu gıdalarda bulunan çubuk şeklindeki bakterilerin (*Lactobacillus spp.*) bağırsaktaki mikroflorayı olumlu yönde etkilemesi ve mikrobiyal aktiviteyi azaltması olduğunu belirtmiştir. *Lactobacillus acidophilus* ve *Bifidobacterium* gibi probiyotik bakterilerin diyetle bulunmasının serum kolesterol seviyesini düşürme, kanseri önleme bağırsak mikrobiyal florasını düzenleme, kalsiyum absorpsiyonunu ve laktoz kullanımını geliştirme gibi yararlı etkileri bulunabildiği bildirilmektedir.(Anon., 2005)

2.Probiyotiklerin tanımı ve faydaları

Bu yararlı mikroorganizmalar grubunda Laktobasiller, Bifidobakterler ve Enterokoklar yer almaktadır. Probiyotiklerin mide bağırsak ortamında zarar görmeden aktif olabilmeleri yüksek asitli ortamda dirençli olmalarından kaynaklanmaktadır. Probiyotik özellik gösterdiği bilinen mayaların en önemlilerinden birisi de *Saccharomyces boulardii*'dir.(Kundakçı ve Ergönül, 2006, Başığit, 2004)

Probiyotiklerin insan sağlığı açısından sağladığı faydalar aşığıdaki gibidir:

- Gıdalarla alınan toksik maddelerin vücuttan atılmasında,
- Kabızlık sorununun ve ağız kokusu sorununun giderilmesinde,
- Bağırsaklardaki zararlı bakterileri kontrol altına alıp, bağışıklık sistemini güçlendirerek direncinin artmasında,
- Antibiyotik kullanımı nedeniyle doğal florası bozulan bağırsakların dengesini düzeltmede,
- B grubu ve K vitamini üretimi ve emiliminde,
- Kalsiyumun bağırsaklardan emilimini artırıp; kemik erimesini (osteoporoz) önlemede,
- Zararlı bakterilerin neden olduğu enfeksiyonların yavaşlatılmasında,
- Vajinal florayı dengede tutarak, vajinal enfeksiyonlara sebep olan patojen mikroorganizmaların (*Candida*) gelişimini baskılamada,
- İdrar yolu enfeksiyonlarına ve seyahatlerde ishale sebep olan *E.coli* bakterisinin gelişimini engellemede,
- Alerji belirtilerini azaltmada,
- Cildin görünümünün iyileşmesinde,

-Sindirim kanalında bazı gerekli enzimleri üreterek sindirime katkıda bulunurlar. Laktoz ve protein sindirimini kolaylaştırmada etkilidirler.(Gülmez ve Güven, 2002)

Bazı önemli probiyotik gıdalar ve insan sağlığı üzerine etkileri

Probiyotik açıdan önemli olan bazı gıdalar aşağıda verilmiştir:

3.1.Boza: TS. 9778 Boza Standardı bozayı; "yabancı maddelerinden temizlenmiş darı, pirinç, buğday, mısır vb. hububatın kırma veya unlarından biri veya bir kaçına içme suyu katılarak pişirilmesi ve beyaz şeker ilave edilerek tekniğine uygun olarak alkol ve laktik asit fermentasyonlarına tabi tutulması ile hazırlanan bir mamul" olarak tanımlamaktadır. (Anon.1992)

Bozanın bileşiminde bulunan protein ve karbonhidratlar nedeniyle beslenmemizde önemli rolü bulunmaktadır. Boza birçok besin ögesini içerdiğinden "sıvı ekmek" olarak da adlandırılmaktadır.

Bozanın, içerdiği laktik asit nedeniyle, barsak florasını düzenleyici role sahip olduğu ayrıca mide bezlerinin faaliyetine olumlu etki sağladığı bildirilmiştir. Bozanın zihin açıcı ve sınırları dinlendirici etkisi bulunmakta ve içerdiği B grubu vitaminleri beslenmedeki önemini arttırmaktadır. Bozanın salep gibi öksürük tedavisinde kullanıldığı ve özellikle emziren annelere solunum sistemi hastalıklarında ve süt veriminin artırılmasında tavsiye edildiği belirtilmektedir.

Bozanın *S. typhimurium*, *S. aureus* ve *E. coli* gibi patojenler üzerine antimikrobiyal etkisi araştırılmış ve boza örneklerinde fermentasyon sırasındaki pH değişimini izlenmiştir. Araştırma sonunda; *S. typhimurium* ve *S. aureus'* un 12 saat sonra (pH<4.5) gelişmelerinin engellendikleri belirlenirken, *E. coli'* nin, pH 3.7 düzeyinde 32 saat canlı kaldığı bildirilmiştir. Böylece bozadan izole edilen laktik asit bakterisi izolatlarının patojenlerin gelişimini engelleyici etkisinin, ürettikleri aside bağlı pH düşüşünden kaynaklandığı saptanmıştır.(Hancıoğlu vd. 1999, Taş, 2008)

Şehirlerde özellikle kış aylarında tüketilen boza; daha çok rahatlatıcı ve ferahlatıcı etkisi nedeniyle tercih edilmektedir. Oysa boza, besin değeri yönüyle de önemsenmesi ve halkımıza tanıtılması gereken geleneksel bir içeceğimizdir. Boza üretiminin küçük imalathanelerden kurtarılıp, endüstriyel boyutlarda, uygun kalitede ve hijyenik şartlarda gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

3.2.Kefir: Türk Gıda Kodeksi Fermente Sütler Tebliği'ne göre kefir; laktik asit bakterileri, asetik asit bakteri ve torula mayalarını içeren kefir danelerinin sütü fermantasyonu ile elde edilen içilebilir kıvamdaki üründür.(Anon., 2009)

Kefirin insan sağlığı üzerine etkileri aşağıda sıralanmıştır:

-Kolay sindirilebilir olması,

-Bağırsakları temizlemesi,

-İçerdiği yapılar ile bağışıklık sistemine yardımcı olduğu gibi, AIDS gibi rahatsızlıkların kötüye gidişini yavaşlatması, aşırı yorgunluk sendromuna, Herpes ve kansere karşı olumlu etkilerinin olması,

-Sinir sistemi üzerine olan sakinleştirici etkisi nedeniyle, uyku bozuklukları, depresyon ve hiperaktivite rahatsızlıklarında da olumlu etkiler göstermesi,

- Astımı alerji ve deri rahatsızlıklarının düzelmesi,
- Antibiyotik tedavisinden sonra iç eko-sisteminin temizlenmesi,
- Vücudun gelişmesi için gerekli olan vitamin, mineral ve protein desteğinin sağlanması ve zeka gelişimine önemli katkı sağlaması,
- İshali ve kabızlığı gidermesi,
- Cilt güzelliğine ve parlaklığına olumlu etkiler yapması,
- Kanı temizlemesi, kolosterolü dengelemesi ve yüksek tansiyonu düşürmesi, damar sertliğini ve kalp krizi riskini önlemesi,
- Kemoterapi tedavisi sürerken vücudun güçlü kalmasını ve beslenmenin devamlılığını sağlaması açısından önemlidir.(Anon, 2007)

Kımız: Kısırak sütünden elde edilen fermente bir süt ürünüdür. Eski Türkler kımızı sultanların içeceği olarak kabul etmişlerdir. Günümüzde Orta Asya'da Türkçe konuşan ülkelerde yaygın şekilde tüketilmektedir. Kımız doğal içecek olarak tüketilmesinin yanı sıra Türk toplumlarında birçok hastalığın tedavisinde kullanılmaktadır. Bu nedenle tifo, paratifo, dizanteri, tüberküloz gibi hastalıkların iyileştirilmesinde yaygın şekilde kullanılmıştır.(Anon.,2010)

Kımızın yorgunluğu giderdiği, rahatlattığı, mutluluk verdiği yüzyılların bilgi birikiminin sonucu oluşan bilgilerdir. Daha sonra yapılan klinik çalışmalarda iştahsızlıkta da yararlı olduğu saptanmıştır. Kımız 19. yüzyılın ikinci yarısı ve 20. yüzyılın birinci yarısında Rusya'da Tüberküloz, bronşit, akut ve kronik hepatit, depresyon tedavisinde kullanılmıştır. Rusya'da kımız ile tedavi temelli kurulmuş sanatoryumlar 100 yıl hizmet vermiştir. Kısırak sütünde total proteinin %50'sini laktalbumin, laktoglobulin oluşturur. Bu özellikleri nedeniyle kısırak sütü kadın sütüne en yakın süttür.(Anon., 2010)

Probiyotik yoğurt: Bifidobakteriler, beslenme ve özellikle sağlık üzerindeki yararlarından ötürü süt endüstrisinde kullanılan önemli probiyotik mikroorganizmalardır. Halen fermente süt ürünleri sektöründe en hızlı gelişen alanlardan biri bazı Bifidobakteri türlerini içeren probiyotik yoğurtlardır. Bifidobakterler ve *Lactobacillus acidophilus* özellikle yoğurt üretiminde yaygın olarak kullanılmakta ve üretilen ürün "probiyotik yoğurt" adı altında satılmaktadır. Normal yoğurt üretiminde inkübasyon (fermantasyon) sıcaklığı 42-43 °C iken, probiyotik yoğurtlarda inkübasyon sıcaklığı insan vücut sıcaklığı olan 37 °C'dir. Probiyotik kültür yoğurtları, aside dirençli olmaları nedeniyle geleneksel yöntem yoğurtlarına göre daha uzun raf ömrüne sahiptirler.(Anon., 2006)

Probiyotik yoğurtun insan sağlığı üzerindeki etkileri aşağıda sıralanmıştır:

- Bağırsak florasını iyileştirme ve diyareyi önlemede,
- Bağışıklık sistemini aktive etmede,

F.Y.Aksu, S.S.Altunatmaz, T.Kahraman

-Kanda kolesterol seviyesini düşürmede,

-Kanseri önlemede,

-Mineral absorpsiyonu güçlendirmede,

Probiyotik bakterilerin sağlık üzerinde olumlu etkileri; laktoz toleransı azaltma, patojenik virüsleri ve bakterileri inhibe etme, vitamin üretimi, serum kolesterol seviyesinin düşürülmesi, tümör oluşumunu inhibe etme, diyare oluşumunu engelleme, kalsiyum absorpsiyonunu geliştirme, antikanserojenik aktivitede bulunma ve bağırsak mikrobiyel dengesinin düzenlenmesidir. Probiyotikler çeşitli etki mekanizmaları ile enfeksiyonları kontrol altına almaktadır. Bu mekanizmalardan en etkili olanı, enteropatojen mikroorganizmaların konakçının gastrointestinal sisteminde kolonizasyonunu önlemek amacıyla bağırsak epitel yüzeyindeki tutunma bölgeleri için rekabet oluşturmasıdır.(Anon., 2006, Gülmez ve Güven, 2002)

Sonuç:

Probiyotik gıda bileşenleri olarak değerlendirilen probiyotik bakterilerin insan mide bağırsak sistemi açısından önemli etkileri bulunmaktadır. Bu nedenle, son yıllarda probiyotik gıdaların insan sağlığı üzerine iyileştirici etkilerini konu alan çalışmalar yoğunlaşmaktadır. Yararlı etkilerine rağmen ülkemizde probiyotik gıdaların değeri yeterince bilinmemektedir. Bu konuda tüketicilerin bilinçlendirilmesi ve bu tür gıdaların tüketiminin teşvik edilmesi halk sağlığı açısından büyük önem taşımaktadır.

Kaynaklar

Anonim(1992). TS 9778 Boza standardı, *Türk Standartları*, Ankara.

Anonim(2005). Probiotics Basics, www.usprobiotics.org. 07.10.2010

Anonim(2007). Kefir, Milli Eğitim Bakanlığı, Megep projesi, Ankara.

Anonim(2009).Türk Gıda Kodeksi Fermente Süt Ürünleri Tebliği, 2009/25 nolu tebliği, Ankara.

Anonim(2006). Probiotics. www.fda.gov, 07.10.2010

Anonim(2010). Kımız, <http://www.veterinerhekimlik.com/2010/09/kimiz/07.10.2010>

Başığit, G.,(2004). Bazı laktik asit bakterilerinin probiyotik olarak kullanılma özellikleri, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, *Yüksek Lisans Tezi*, Isparta.

Gülmez, M., Güven, A.,(2002). Probiyotik, prebiyotik ve sinbiyotikler, Kafkas Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi, 8(1),83-89.

Hancıoğlu, Ö., Gönül, Ş.A.,Karapınar, M.,(1999). Bozanın bazı patojen bakteriler üzerine antimikrobiyal etkisi, 11. Kükem Biyoteknoloji Kongresi, 6-9 Eylül, 23(2):93-94, Isparta.

Kundakçı, A., Ergönül, B.,(2006). Probiyotik gıda nedir? Ne değildir.?, Türkiye 9. Gıda Kongresi, s 93-93, 24-26 Mayıs, Bolu.

Taş, E.,(2008). Probiyotik laktik asit bakterileri ve baharatların bazı gıda patojenleri üzerine inhibisyon etkisi, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, *Yüksek Lisans tezi*, Adana.

ABMYO Dergisi'nde Yayımlanacak Makaleler İçin Yazım Kuralları

Dergide yayımlanan makaleler yazı işlerinin izni olmaksızın başka hiç bir yerde yayımlanamaz veya bildiri olarak sunulamaz. Kısmen veya tamamen yayımlanan makaleler kaynak gösterilmeden hiçbir yerde kullanılamaz. Dergiye gönderilen makalelerin içerikleri özgün, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmamış veya yayımlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır. Makaledeki yazarlar isim sırası konusunda fikir birliğine sahip olmalıdır.

Makale Türleri

Makaleler İki grupta değerlendirilecektir:

Dergiye gönderilen makaleler aşağıdaki özellikleri taşıyan çalışmalar olmalıdır:

- Özgün araştırmalarla ilgili çalışmalar,
- Uygulama örneklerini bilimsel bir yaklaşımla anlatan çalışmalar,
- Belirli bir konuda, önemli gelişmeleri değerlendirip eksiklikleri ortaya koyan derleme çalışmaları,
- Tez çalışmasından elde edilen sonuçların bilimsel tutarlılığı olan bir bölümünden ya da tümünden yararlanılarak hazırlanmış, doktora öğrencisinin ve tez danışmanının ortak yazar olarak yer aldığı bilimsel makaleler.

ABMYO Dergisi'nde yayımlanan makaleler yayın tarihinden itibaren derginin bir sonraki sayısına kadar tartışmaya açık olacaktır. Makaleler için yapılan eleştiriler dergide yayınlanacaktır.

Makaleler en fazla 12 sayfa olmalıdır. Makaleler en az Word 6.0/95 formatında diskette veya CD'de teslim edilmeli ya da ABMYO Dergisi elektronik posta adresine gönderilmelidir. Orijinal olarak hazırlanmış makaleler % 20 oranında küçültülerek basılacaktır, bu nedenle şekil ve tablolar bu durum göz önünde bulundurularak hazırlanmalıdır. **ABMYO** Dergisi siyah beyaz basıldığından gönderilen makaledeki resim, fotoğraf, şekil ya da grafikler renkli olmamalıdır.

Sayfa Düzeni

Sayfa boyutu A4 kağıt boyutunda olmalı, sayfa yapısında sağdan ve soldan 2 cm; üstten 2.5 cm; alttan da 3 cm boşluk bırakılmış olmalıdır. Metin, sağ ve sola dayalı (justify), tek aralık olarak yazılmalı, paragraflar arasında bir satır boşluk bırakılmalıdır. Başlık, şekil adı, tablo adı gibi formatı belirtilmiş yazılar dışında kalan metin Times New Roman yazı karakterinde 12 punto ile yazılmalıdır.

Makale Başlığı

Makale başlığı metnin İeriğini yansıtmalı, 70 harfi geğmemeli ve gereksiz uzatmalardan kağınılmalı; Times New Roman yazı karakterinde 20 punto ile yazılmalı ve sadece başlığın ilk harfi bŸyŸk olmalıdır. Başlık sayfanın Ÿst sınırından 6 cm boşluk bırakıldıktan sonra yazılmalıdır.

Yazar Adı

Yazar adı sayfanın Ÿst sınırından 10 cm aşağıda olmalıdır. Yazar adının ilk harfi ve soyadı bŸyŸk harf olmak Ÿzere Times New Roman, 12 punto ve koyu (bold) olarak yazılmalıdır. Yazar adının altına Times New Roman 10 punto ve italik olarak adres yazılmalıdır. Yazışmalara yapılacağı yazarın ismi, telefon numarası, elektronik posta adresi, yayının 1. Sayfasının altında dip not (footer) olarak alttan 2 cm yukarıda, 10 punto, Times New Roman formatıyla yazılmalıdır.

TŸrkçe Ŗzet

Ŗzet; yazıya konu olan çalışmanın amaçlarını, kullanılan yŸntemleri, ulaşılan sonuçları, değerlendirmeleri içermeli ve 200-250 **kelime arasında** olmalıdır. Bu haliyle Ŗzet, yapılan çalışma hakkında fikir verebilmelidir. Ŗzet, Times New Roman yazı karakteri ile 12 punto, italik olarak sayfanın Ÿst sınırından

13cm boşluk bırakıldıktan sonra yazılmalı ve satırlar arasında tek aralık (single space) bırakılmalıdır. **Ŗzet** kelimesi koyu (bold) olmalıdır. Ŗzet kelimesi ile metin arasında bir satır boşluk bırakılmalıdır.

Anahtar Kelimeler

Ŗzet ve abstract kısımlarından sonra, makalenin konu sınıflandırmasının yapılabilmesi için en az 3, en çok 6 adet anahtar kelime verilmelidir. Anahtar kelimeler Ÿnemlerine gŸre sıralanmış, Times New Roman yazı karakteri ile, TŸrke anahtar kelimeler 12 punto, İngilizce keywords 11 punto ve italik yazılmalıdır. Sadece **anahtar kelimeler** ve **keywords** kelimeleri koyu (bold) ve italik olarak yazılmalıdır. TŸrke Ŗzet ile anahtar kelimeler arasında ve abstract ile keywords arasında bir satır boşluk bırakılmalıdır.

Makalenin İngilizce Başlığı

Makalenin İngilizce başlığı sadece ilk harfi bŸyŸk olmak Ÿzere Times New Roman yazı karakterinde

14punto ile koyu olarak yazılmalıdır.

İngilizce Ŗzet (Abstract)

İngilizce Ŗzet, yazıya konu olan çalışmanın amaçlarını, yazıda kullanılan yŸntemleri, ulaşılan sonuçları ve değerlendirmeleri içeren, TŸrke Ŗzette olduğu **gibi** bilgi vermek Ÿzere, 200-250 **kelime arasında** olacak şekilde hazırlanmalıdır. Abstract, Times New Roman yazı karakteri ile

11 punto, italik ve satırlar arasında tek aralık olacak şekilde yazılmalı, sadece **abstract** kelimesi 12 punto ve koyu (bold) olmalıdır.

Başlıklar

Ana Başlık

Giriş bölümü yazıyı doğrudan ilgilendiren, uzun tarihçeler içermeyen bir bölüm olmalıdır. Tüm ana başlıklar sola dayalı olarak Times New Roman formatında 14 punto, koyu renk (bold) ve başlığın sadece ilk kelimesinin ilk harfi büyük olacak şekilde yazılmalıdır. Hiçbir başlığın önüne numara veya herhangi bir işaret konulmamalıdır. Giriş dışındaki ana başlıklardan öne 18 punto boşluk bırakılmalı, ana başlıktan sonra boşluk bırakılmadan makale metni başlamalı, metin yazı karakteri Times New Roman ve 12 punto olmalıdır.

Ara Başlık

Ana başlıktan sonra herhangi bir metin yazılmadan ara başlık yazılması gerektiğinde arada boşluk bırakılmayacaktır. Ara başlıklar sola dayalı olarak Times New Roman formatında 12 punto, koyu renk (bold) yazılmalı ve başlığın sadece ilk kelimesinin ilk harfi büyük olmalıdır. Ara başlıktan sonra boşluk bırakılmadan makale metni başlamalıdır. Herhangi bir metin yazıldıktan sonra konulacak ara başlıklardan önce bir boşluk bırakılmalıdır.

Alt Başlık

Alt başlıklar paragrafın başında ve metinden bir çizgi (-) işareti ile ayrılarak yazılmalı ve hemen yanından metin devam etmelidir. Alt başlık Times New Roman yazı tipinde italik, 12 punto ve sadece ilk kelimenin ilk harfi büyük olarak yazılmalıdır.

Şekiller

Metin içinde yer alan şekiller metin sınırlarını aşmayacak şekilde ortalanarak konulmalıdır. Şekiller mutlaka net ve okunaklı olmalıdır. **Baskı sırasında yayın %20 oranında küçültüleceği için şekil büyüklükleri bu durum göz önünde bulundurularak belirlenmelidir.** Şekiller ya bir çizim programı ile çizilmiş olmalı ya da taranmış ise en az 300dpi çözünürlükte taranmış olmalıdır. Şekil olarak gösterilen grafik, resim ve metin kutularında yer alan yazı ve sayıların büyüklüğü makale içinde Times New Roman karakteri ile yazılmış 9 punto boyutundaki bir yazının büyüklüğünden az olmamalıdır. Şekil no ve adları şeklin altında ortalanarak, tek aralıklı ve Times New Roman 12 punto ile italik yazılmalı ve sadece ilk kelimenin ilk harfi büyük olmalıdır. Şekilden önce, şekil adından önce ve sonra da birer satır boşluk bırakılmalıdır. Şekiller metin içine yerleştirilirken mutlaka şekilden önce atıfta bulunulmalıdır.

Resim ve Fotoğraflar

Resim ve fotoğraflar taranmış ise en az 300 dpi çözünürlükte taranmış olmalı, metin içinde mutlaka atıfta bulunulmalı, şekillerle beraber numaralandırılmalıdır.

Tablolar ve Denklemler

Metin içerisinde yer alan tablolar aşağıda görüldüğü gibi metin sınırlarını aşmayacak şekilde ortalanarak konulmalıdır. Tablo no ve adları, tablonun üstünde tek aralık ve Times New Roman 12 punto ile sadece ilk kelimenin ilk harf büyük olacak şekilde ortalanarak ve italik yazılmalıdır. Tablo adı yazılırken üstte ve altta birer satır, tablodan sonra ise bir satır boşluk bırakılmalıdır. Tablolara tablodan önce mutlaka metin içerisinde atıfta bulunulmalıdır.

Tablo satır ve sütunlarındaki rakam ve yazılar Times New Roman 12 punto yazılmalıdır. Ancak zorunlu kalman durumlarda yazı boyutu yazı sınırlarını geçmeyecek şekilde en az 9 puntoya kadar düşürülebilir. Tablodaki parametre ve isimlerin yer aldığı ilk satırın hem altı hem de üstü 1.5 punto kalınlıkta birer çizgi ile kapatılmalıdır. Daha sonraki satırlarda herhangi bir yatay ve dikey çizgi kullanılmadan son satırın altına bir çizgi daha ilave edilerek tablo sınırlandırılmalıdır.

Metin içerisine yazılacak denklemler, word yazım programındaki equation editör ile sola dayalı olarak yazılmalı ve eşitliklere sağa dayalı olarak parantez içerisinde numara verilmelidir.

Semboller

Makale çok sayıda sembol içeriyor ya da makaledeki sembollerin açıklanması gerekiyorsa uluslararası standarda uygun olarak, semboller, kaynaklardan önce, Times New Roman 11 punto ile ve italik yazılmalıdır.

Makalede ondalık gösteriminde nokta kullanılmalı, binlikleri ayırırken virgül veya nokta kullanılmamalı gerekiyorsa tek boşluk kullanılmalıdır.

Kaynaklar

Yazı içinde atıfta bulunulan kaynaklar; ya ...Smith (1980)... şeklinde cümlenin içinde, ya ...(Smith, 1980; Adams, 1981) ya da (Smith vd., 1980) şeklinde cümlenin sonunda yazar soyadı ve yayın yılı belirtilerek verilmelidir. İki yazarlı kaynaklarda iki yazarın da soyadı yazılmalı (Snell ve Etre, 1971), ikiden fazla yazarlı kaynaklar parantez içinde gösterilecek ise vd. kısaltması kullanılmalı (Li vd., 1998), parantez dışında Li ve diğerleri (1998) kullanılmalıdır.

Makale metninin sonunda kaynaklar bölümü bulunmalı ve yazar soyadına göre A'dan Z'ye doğru alfabetik sıralama yapılmalıdır. Kaynaklar, Times New Roman 11 punto ile yazılmalı, sadece *dergi, kitap ya da sempozyum adı Italik* olmalıdır. Kaynaklarda, varsa cilt numarası koyu renkte, sayı numarası normal karakter ile yazılmalıdır. Kaynaklar kısmında yer alan ulusal-uluslararası makalelerin yer aldığı dergi adları kısaltılmış halleriyle değil, açık olarak yazılmalıdır. (Örnek olarak dergi adı Wat. Res. şeklinde değil Water Resources şeklinde yazılmalı.)

Kaynak gösterimleri aşağıdaki örnekler gibi yapılmalıdır.

i) Ulusal - Uluslararası Makaleler

Yılmaz, A., Brown, O. ve Nelson, H., (1998). Magnetic fields, *Electra*, **24**, 9, 117-143.

ii) Ulusal - Uluslararası Bildiriler

Yılmaz, A., Brown, O. ve Nelson, H., (1998). Magnetic fields, *Proceedings*, 5th Conference, Electronics, 117-143, Sydney, A.

iii) Ulusal - Uluslararası Kitap

Yılmaz, A., Brown, O. ve Nelson, H., (1998). Magnetic fields,, 295, Mc. Graw Press, London.

- Kitap İçinde Bölüm

Sensoy, T., (1998). Magnetic fields, in Reinhardt, M, *eds, Physics, Mc. Graw HM Press*, 2-5, Oxford, UK.

- Editörlük

Sensoy, T., *eds.* (1998). *Magnetic fields*, 25, Mc. Graw Hill Press, Oxford, UK.

iv) Makaleler

Sensoy, T., (1998). Manyetik alan etkisi, *Elektrik Sistemleri Dergisi*, **5**, 3, 6-12 Grabowski, W. ve Hindmann, E. M., (1970). *Journal of Physics*, **14**, Paris.

v) Basılmış Bilimsel Rapor

Yılmaz, A., Brown, O. ve Nelson, H., eds. (1998). Magnetic fields, J., Technical Report, ICTP TRIL Programme, 12, Trieste.

vi) Mesleki Teknik Rapor

Yılmaz, A., Brown, O. ve Nelson, H., eds. (1998). Manyetik Alan Teorisi, Teknik Rapor 5, CEV Vakfı, İstanbul.

vii) Doktora, Y.Lisans Tezi

Yılmaz, A., Brown, O. ve Nelson, H., (1998). Manyetik Alan Teorisi, *Doktora tezi*, AÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

iviii) Standartlar

TS920, (1990). Binalarda rüzgar yükü kuralları, *Türk Standartları*, Ankara.

ix) Güncel Yazı

Yılmaz, A., Brown, O. ve Nelson, H., (1998). Manyetik Alan Teorisi, *Bilim ve Teknik*, **63**, 7, 3-5

Yılmaz, A., Brown, O. ve Nelson, H., (2000). Manyetik Alan Teorisi, *Hürriyet Gazetesi*, sf. 1, 2, 12,2000.

x) Web Adresleri

Kaynakların A'dan Z'ye sıralanması bittikten sonra 1 punto kahlıklı bir çizgi çekilerek, çizginin altından itibaren, İnternet kaynakları, siteden yararlanılan tarihle beraber yazılmalıdır. Yılmaz, A., Brown, O. ve Nelson, H., (1998). Manyetik Alan Teorisi, <http://www.server.com/final/paper1.html>, (21.12.2005)

T.C. ANADOLU BİL MESLEK YÜKSEKOKULU

ANADOLU BİL
PROFESSIONAL SCHOOL OF HIGHER EDUCATION
JOURNAL

İÇİNDEKİLER CONTENTS

Başkandan
Dr. Mustafa AYDIN

Eğitim ve sosyal sorumluluk
Prof.Dr. M.Salih ÇELİKKALE

1-3

Harizmi'nin ikinci derece denklemlerinin geometrik çözümleri
The geometric solutions of quadratic equations given by al Khowarizmi
Prof.Dr.Ali DÖNMEZ

4-12

Ekonomik krizler ve Çin faktörü dikkate alındığında, İstanbul menkul kıymetler borsası
tekstil endeksinde bulunan işletmelerin etkinlikleri üzerine bir araştırma
A research on the effectiveness of the businesses in İstanbul stock exchange textile index
when the economic crises and China factor are taken into consideration
Yard. Doç. Dr. Ercan ÖGE, Yard. Doç. Dr. Evren AYRANCI

13-25

Basında yayınlanan beslenme haberlerinin değerlendirilmesi
The evaluation of the published nutrition news in the press
Dr.Müge DEMİR

26-39

Girişimcinin rekabet, uzlaşma, iletişim becerileri ve pazarlama yaklaşımı
Competition, negotiation, communication skills and marketing approach of entrepreneurs
Dr. Hikmet AYTEK

40-46

Hava kirliliğinin tarihi eserlere etkisi ve alınması gereken önlemler
Air pollution effects on historical artifacts and necessary measures
Yard.Doç.Dr.B.Yeşim Büyükkacı

47-52

Tahvil – Bono ve hisse senedi yatırımlarının raporlanması
Reporting of investment in Bonds-Bills and shares
Dr.Kadir DABBAGÖĞLU

53-68

Yeşilçam melodramları ve ilk romanlarımızda tipler
Stereotypes in yeşilçam melodramas and in our first novels
Öğr. Gör. Filiz ÇELİK

69-79

Aile işletmesi kavramının literatürdeki tanımlamaları ve bu tanımlamalar hakkında çeşitli yorumlar
The definitions of family business concept in literature and some comments on these definitions
Yard. Doç. Dr. Evren AYRANCI

80-89

Probiyotik gıdalar ve insan sağlığı üzerindeki etkileri
Probiotic foods and their effects on human health
Yard. Doç.Dr.Filiz Y. AKSU Dr..Sema S. ALTUNATMAZ Dr.Tolga KAHRAMAN

90-94